

GÖTEBORGS UNIVERSITET

SLUTRAPPORT

Våldsutsatthet bland personer med intellektuella funktionsnedsättningar

Mikaela Starke, Anneli Larsson och Elisabeth Punzi
Institutionen för socialt arbete
Göteborgs universitet

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

BAKGRUND	1
RISK- OCH SKYDDSAKTORER.....	5
UPPTÄCKT.....	7
FÖREBYGGANDE ARBETE OCH SOCIALT STÖD	7
GENOMFÖRANDE	9
INTELLEKTUELLA FUNKTIONSNEDSÄTTNINGAR OCH VÅLDSUTSATTHET	9
FRÅGESTÄLLNINGAR	11
LITTERATURÖVERSIKTERNA	12
DOKUMENTSTUDIEN	18
INTERVJUSTUDIEN.....	18
RESULTAT	27
LITTERATURÖVERSIKT 1: KARTLÄGGNING	27
LITTERATURÖVERSIKT 2: REAKTIONER	41
LITTERATURÖVERSIKT 3: RISKER	51
LITTERATURÖVERSIKT 4: METODER	67
KUNSKAPSLUCKOR	70
DOKUMENTSTUDIE.....	75
INTERVJUSTUDIE	88
AVSLUTANDE DISKUSSION	110

Bakgrund

Förenta nationernas konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning¹ anger i artikel 16 att "partsstater ska vidta alla lämpliga lagstiftande, administrativa, sociala, utbildningsmässiga och andra åtgärder för att skydda personer med funktionsnedsättning, både inom och utanför hemmet, från alla former av utnyttjande, våld och övergrepp". Våld mot personer med funktionsnedsättning är en kränkning av deras mänskliga rättigheter och är därmed en viktig samhällsfråga. Världshälsoorganisationen WHO definierar "våld" som *"en kränkning av en individs mänskliga eller medborgerliga rättigheter genom avsiktlig användning av fysiskt våld eller makt (hotad eller faktisk) som antingen resulterar i eller har stor sannolikhet att resultera i skada, dödsfall, psykisk skada, felaktig utveckling eller förlust"* (WHO, 2009, sid. 6).

Övergrepp mot personer med intellektuella funktionsnedsättningar har lyfts upp som ett globalt problem efter att ett antal utredningar från flera delar av världen, har resulterat i att reformer har rekommenderats. Trots att insatser för att förebygga och minska förekomsten av övergrepp och främja tillsyn genomförs fortsätter forskning (Adams & Erevelles, 2017; Banks et al., 2017; Mikton et al., 2014; Tomsa et al., 2021) att rapportera om en ökad risk för våldsutsatthet bland personer med funktionsnedsättning. Forskning visar att personer med funktionsnedsättning har en större risk att vara utsatta för våld och övergrepp jämfört med andra medborgare och detta är konsistent över flera olika länder och kulturer (Baladerian et al., 2013). Epidemiologisk forskning visar att jämfört med den generella populationen är personer med funktionsnedsättning mer utsatta för våld och personer med intellektuella funktionsnedsättningar är i än högre grad utsatta för våld (Stone, 2018). Detta förklaras bland annat av att de kan ha svårigheter att rapportera övergrepp, att de inte har samma möjligheter att göra sin röst hörd inom rättssystemen som andra, och att de i högre grad är beroende av formella och/eller informella vårdare (Didi et al., 2016).

Barn och våld

Det finns inte några samlade uppgifter om hur många barn (0–18 år) som har funktionsnedsättning i världen. De mest aktuella uppskattningarna visar att mer än 290 miljoner barn världen över har epilepsi, intellektuell funktionsnedsättning, syn- eller

¹ UNCRPD, 2007

hörselnedsättning, vilket motsvarar 11,2 % av det totala antalet barn och ungdomar globalt. Av dessa barn lever 94,5 % i låginkomst- och medelinkomstländer där de löper uppenbar risk att drabbas av fattigdom, otillräcklig tillgång till hälso- och sjukvård samt undernäring.

Våld mot barn kan ta sig olika former såsom fysiskt, sexuellt, psykologiskt och känslomässigt våld, eller försummelse. Våld kan utövas av vårdgivare, professionella såsom lärare och assistenter, andra vuxna, samt även av andra barn. Det kan även innebära mobbning i exempelvis skolmiljö, samt nätmobbing. Våld har en rad akuta och långvariga negativa konsekvenser, såsom ökad dödlighet, kognitiv nedsättning, samt fysiska och psykiska hälsoproblem. Våld skapar också betydande ekonomiska kostnader för samhället, exempelvis i samband med behandlingen av skador. Dessutom kan våldsutsattheten bidra till att den drabbade utvecklar beteenden som utgör risker för deras hälsa, vilket kan handla om självskadebeteenden, aggressiva handlingar eller självmordsförsök. Dessutom riskerar de barn som överlever våld att själva bli förövare som vuxna, vilket även gäller bland barn generellt (Pears & Capaldi, 2001).

En översikt (Hillis et al. 2016) visade att cirka 1 miljard barn över hela världen, i åldrarna 2–17 år hade varit utsatta för våld under de senaste 12 månaderna. En systematisk genomgång av forskningen (Jones et al. 2012) visar att fram till 2010 hade över 26 % av barn med funktionsnedsättning upplevt våld och sannolikheten att de skulle uppleva våld var mer än tre gånger högre för dem än för barn utan funktionsnedsättning. Forskningen visar även att barn med funktionshinder är mer sårbara för våld, de är utsatta för mer risker, och har lättare att bli föremål för våld, ibland på grund av samhälleligt stigma, ibland på grund av deras bristande förmåga att verbalisera, identifiera eller försvara sig mot övergrepp. Föräldrar till barn med intellektuell funktionsnedsättning kan även utöva våld utifrån stress, hög belastning, frustration eller ilska mot de barn som har omfattande vårdbehov eller beteendeproblem (Ilgood et al. 2011; Banks et al. 2017; Hibbard et al. 2007).

Eftersom det har skett en betydande ökning av mängden forskning under de senaste decennierna har detta möjliggjort forskningsöversikter med olika design. Fang et al. (2022) genomförde en metaanalys som syftade till att ge en aktuell uppskattning av våld mot barn (0-18) med funktionsnedsättningar. De fann att våldet var omfattande, och alla former av våld förekom gentemot barn med alla olika funktionsnedsättningar. Barn med funktionsnedsättning som levde i ekonomiskt utsatta familjer och miljöer var särskilt utsatta

och de hade upplevt våld oftare än barn med funktionsnedsättning som lever i andra miljöer. Den systematiska översikten fann att barn med funktionsnedsättning upplever olika tänkbara former av våld, trots att det finns en omfattande medvetenhet om deras utsatthet såväl inom praktiken som bland beslutsfattare. De fann dock att typ av våld och förövare var olika beroende på barnets funktionsnedsättning. I översikten framkom att barn med fysiska nedsättningar är mer utsatta för sexuellt våld än barn med intellektuella funktionsnedsättningar, men forskarna menar att de uppgifterna ska tolkas med viss försiktighet. Känslomässigt våld var det vanligaste rapporterade typen av våld tillsammans med försummelse bland barn med intellektuella funktionsnedsättningar. Forskning som fokuserar på vilken uppmärksamhet som professionella ger barn som berättar att de varit utsatta för sexuellt våld visar att barn med intellektuell funktionsnedsättning uppmärksammas mindre än barn utan. Barn med intellektuell funktionsnedsättning fick dessutom betydligt färre insatser än andra barn. Att professionella brister när det gäller att uppmärksamma och att ingripa påverkar tillhandahållandet av insatser och vård. Utöver detta fann Fang et al. (2022) att barn med funktionsnedsättning, och deras komplexa behov, kan vara stressande och belastande för vårdgivare och leda till försummelse och andra typer av våld. Enligt Fang et al. (2020) bedöms den genomförda översikten ha en hög grad av säkerhet, men forskarna menar att försiktighet bör iakttas, givet att underlaget inte var heltäckande i alla länder och att antalet studier ibland var lågt. Resultaten från översikten visar på ett behov av att utöka samverkan över olika discipliner och sektorer för att skydda barn med funktionshinder från våld. Utöver det behövs mer forskning speciellt i de befolkningsgrupper som är underrepresenterade i samhällen och de som är ekonomiskt missgynnade.

Sexuellt våld

Under de senaste två decennierna har det kommit allt fler studier som uppmärksammat sexuellt våld och dess förekomst bland vuxna och barn med en intellektuell funktionsnedsättning, något som kan förklara varför studierna som återfinns i denna rapportens litteraturöversikter till stor del behandlar sexuellt våld. Genomförda studier är mycket varierande när det gäller design och metod, och det är därför svårt att identifiera förekomst av olika övergrepp. Byrne (2018) samt Collins & Murphy (2021) rapporterar att översiktsstudier som undersökt sexuella övergrepp bland personer med intellektuella funktionsnedsättningar visar att förekomsten av sexuellt våld varierar avsevärt, och det är svårt att få fram data som visar om personerna upplevt en typ eller flera olika typer av övergrepp. Övergripande resultat

(Byrne, 2018) indikerar dock, trots heterogeniteten i studiernas resultat, att personer med en intellektuell funktionsnedsättning löper högre risk att uppleva sexuellt våld, med en beräknad prevalens mellan 14 % och 32 % för barn med intellektuell funktionsnedsättning och 7 % och 34 % för vuxna med en intellektuell funktionsnedsättning.

Även om förekomsten av sexuella övergrepp kan variera mellan studier och länder, är sexuellt våld och övergrepp en global angelägenhet då det rapporteras att målgruppen är mer utsatt än personer med andra funktionsnedsättningar, kvinnor med intellektuella funktionsnedsättningar är mer utsatta än kvinnor utan och män med intellektuella funktionsnedsättningar är mer utsatta än män utan. I en granskning (Tomsa et al. 2021) visade det sig att Storbritannien hade den högsta förekomsten av sexuella övergrepp bland vuxna med intellektuella funktionsnedsättningar och att USA hade den lägsta rapporterade nivån. Det bör dock noteras att data om prevalens av övergrepp samlas in på olika sätt i olika länder varför jämförelser är svåra att göra.

Byrne (2018) visar i en översikt att forskare har studerat riskfaktorer för förekomst av sexuella övergrepp och då funnit att personer med intellektuell funktionsnedsättning som har utsatts för sexuella övergrepp oftare är kvinnor och yngre barn. Det finns även studier som visar på risker att utsättas under dagliga aktiviteter. Språksvårigheter är ytterligare en riskfaktor. Forskningen om riskfaktorer för att barn ska utsättas för sexuellt våld är ofullständig när det gäller ålder och kön, men det finns studier som tyder på att könsmönster för övergrepp bland barn med funktionsnedsättning skiljer sig från mönstret för barn utan då pojkar med funktionsnedsättning utsätts i högre grad än pojkar utan. Bristande information och undervisning om sex till målgruppen kan också utgöra en riskfaktor. Forskning visar exempelvis att barn med intellektuell funktionsnedsättning har svårigheter att skilja på vad som är lämplig och icke-lämplig beröring och de kan uttrycka att vuxna kan ha sex med barn. Byrne (2018) sammanställer även vad tidigare studier rapporterar när det gäller psykologiska effekter av sexuellt våld. Studier som publicerades i slutet av 90-talet och början av 00-talet rapporterade att vuxna med intellektuell funktionsnedsättning som hade erfarenhet av sexuella övergrepp hade samma symptom på depressivitet och reaktioner på trauma som personer utan funktionsnedsättning som erfarit sexuella övergrepp. Senare studier visar dock att personer med intellektuell funktionsnedsättning löper högre risk att utveckla reaktioner och symptom som inkluderar känslomässiga, fysiologiska och beteendeförändringar.

Själv mord och självmordsförsök är en annan konsekvens av våldet. Själv mord är ett allvarligt globalt folkhälsoproblem (WHO, 2012), med nästan en miljon rapporterade självmord per år. Själv mord är en av de tre främsta dödsorsakerna bland personer mellan 15 och 44 år, och den tionde vanligaste dödsorsaken i befolkningen (WHO, 2005, 2012). Det uppskattas att det finns mellan 8-25 gånger så många självmordsförsök som det finns självmordsdödsfall (Moscicki, 2001). Mellan 17 och 68 procent av de personer som begår självmord har gjort ett tidigare försök att ta sitt liv. Antalet självmord, och anledningen till att människor tar sina liv, varierar avsevärt mellan länder (WHO, 2011). Riskfaktorerna för självmord är förknippade med depression, låg utbildning, svår ångest, förlust av en personlig relation, känslor av hopplöshet, hjälplöshet, värdelöshet, social isolering, fysisk sjukdom, ett tidigare självmordsförsök, samt våldsutsatthet (Mann, 2002; Mann et al. 2011; WHO, 2005, 2011). I en översiktsstudie (Mollison et al 2014) identifierades självmordsriskfaktorer bland personer med funktionsnedsättning. Dessa överensstämde med riskfaktorer i den generella populationen och innefattade förekomst av depressionsdiagnos, historia av självskada, arbetslöshet, ensamhet, och ett ökat behov av stöd från andra. Utöver det hade personer med mild intellektuell funktionsnedsättning en högre risk för självmord än andra personer inom målgruppen. Män med intellektuell funktionsnedsättning är mer än tre gånger så benägna än kvinnor att begå självmord. Själv morden kunde relateras till en närstående hade dött, relationsproblem, samt traumatiska erfarenheter, inklusive och fysiska eller sexuella övergrepp.

Risk- och skyddsfaktorer

Collins & Murphy (2022) genomförde en systematisk översikt som utforskade skydds- och riskfaktorer för övergrepp mot målgruppen, hur våldsutsatthet upptäcks inom och hur upptäckt kan förbättras så att övergrepp mot personer med intellektuella funktionsnedsättningar kan förhindras.

Riskfaktorer

Collins & Murphy (2022) fann att riskfaktorer för att vuxna med intellektuella funktionsnedsättningar skulle utsättas för våld var relaterade såväl till verksamheter som ger insatser till den vuxne, som till egenskaper hos offret, egenskaper hos förövaren, och till organisatoriska faktorer. Egenskaper hos offret som är förknippade med ökad risk för utsatthet för övergrepp är (i) kön, där kvinnor löper större risk för sexuella övergrepp jämfört

med män, (ii) svårare inlärnings- och kommunikationssvårigheter (iii) att över tid vara aktuell inom verksamheter som ger stöd eller att ha fått stöd sedan födseln, (iv) ett utmanande beteende, (v) erfarenhet av övergrepp och (vi) att vara delaktig i program för beteendehantering eller att få medicinsk behandling för att kontrollera beteendet.

De organisatoriska riskfaktorerna rörde framförallt verksamheter som ger stöd och service till målgruppen. Några av de identifierade riskfaktorerna var bristande stöd från chef till den personal som arbetar med målgruppen, negativa relationer mellan kollegor, otillräcklig utbildning, samarbetsvårigheter, samt dålig kommunikation och/eller engagemang med föräldrar eller närstående. Vidare återfanns dåligt utformade vårdplaner, dåligt underhållna miljöer sämre rutiner för att rapportera problem och identifiera tecken på sådant som kunde vara våld, och de hade inte implementerat någon policy för hur skydd skulle utformas. Även personalbrist, hög personalomsättning och dåliga rekryteringsstrategier påverkade kvaliteten på insatserna och ökade risken för våld. Personalkulturen och framförallt organisatoriska normer utgjorde riskfaktorer för våldsutsatthet. Detta innefattade negativa värderingar kring målgruppen, hot, oerfaren personal, frånvaro av avslöjanden om missförhållanden, dåligt stöd för 'whistleblowers', brister i personalsamverkan och kommunikation mellan olika yrkesgrupper, samt otydlighet och svårigheter inom ledningen.

Skyddsfaktorer

Organisatoriska skyddsfaktorer rör bland annat tydliga riktlinjer och tydligt ledarskap, handledning till personal som arbetar nära målgruppen, att delat beslutsfattande används, öppenhet inför nyheter och inför det omgivande samhället, regelbunden utbildning och ett personcentrerat förhållningssätt. Andra skyddande organisatoriska faktorer var att chefens värderingar överensstämde med övrig personals.

Personalrelaterade skyddsfaktorer rör medarbetarnas förmåga att hantera olikheter, respektera målgruppens önskemål och ha motivation till arbetet. Det handlar även om att ha en positiv syn på målgruppen, ha mod att ifrågasätta dåliga arbetsmetoder eller praktiker samt ha en positiv relation med kollegor. En arbetsmiljö där professionella uppfattade att de var lyssnade till och att deras insatser värderades var också en skyddande faktor.

Skyddsfaktorer relaterade till målgruppen handlar om att personer i målgruppen vet om sina rättigheter och har kunskap om hur de kan anmäla utsatthet. Det handlar också om förmåga till kommunikation, förståelse för sociala relationer och konstruktiva copingstrategier. Sammanfattningsvis skapar dessa skyddsfaktorer en omtänksam kultur som ger ett sammanhang och som präglas av respekt, där målgruppen får stöd och där personalen känner motivation (Collins & Murphy, 2022).

Upptäckt

Svårigheter med att upptäcka övergrepp bland vuxna med intellektuell funktionsnedsättning var bristen på medvetenhet och kunskap hos personalen om vad som är övergrepp och våld och när ett ingripande motiveras. Exempelvis visar studier att försummelse och vanvård samt ekonomisk utsatthet inte uppfattas som så allvarligt och rapporteras därför inte. Professionella som inte själva bevittnat övergrepp var ovilliga att rapportera om detta, om personen med intellektuell funktionsnedsättning hade anklagat någon felaktigt tidigare eller om personen hade psykisk ohälsa. Andra hinder för att rapportera var bristen på professionellt samarbete och möjlighet till expertkonsultation, inkonsekventa metoder för utredningar, försenad rapportering av övergrepp, försenade utredningar, partiska förhör av offer av utbildad personal, brist på tid att genomföra en grundlig utredning och brist på resurser. Utöver detta kan nämnas att i en studie (Ottmann et al. 2017) fann forskarna att personal och chefer som arbetar inom funktionshinderområdet hade svårigheter med att upptäcka våldet, de såg incidenterna som mindre allvarliga, de undersökte inte anklagelser för våld, de hade otillfredsställande policyer, det fanns en hierarkisk struktur inom personalgruppen, personalen hade dåliga relationer och svårigheter med kommunikation, det fanns brist på utbildning och vidareutbildning och en organisatorisk kultur som vill inte vill utvecklas.

Förebyggande arbete och socialt stöd

När personer med intellektuell funktionsnedsättning uppmärksammas i forskningen har fokus legat på beskrivningar av förebyggande strategier avseende sexuella övergrepp. Det är mer sällsynt att effekter av våldsförebyggande arbete och socialt stöd för personer med intellektuella funktionsnedsättningar utvärderats. Fyra, för området relevanta översikter, presenteras här.

Araten-Bergman och Bigby (2020) genomförde en översikt om strategier för att förebygga våld och övergrepp mot vuxna med intellektuella funktionsnedsättningar. Trots studiens breda inkluderingskriterier återfanns endast sex artiklar om effekten av strategier för att förebygga våld och övergrepp. De insatser som identifierats i denna översyn var olika program som prövats med få deltagare, under kortare tid, med fokus på individuella förändringar av risk eller skyddsfaktorer såsom kunskap, attityder eller beteenden. Resultaten från studierna visar att vuxna med intellektuella funktionsnedsättningar kan förvärva kunskap och färdigheter som kan hjälpa dem att känna igen och reagera på en situation som skulle kunna inkludera våld. Resultaten visar även att professionella behöver kunskap och utbildning i frågor om våld och övergrepp mot vuxna med intellektuella funktionsnedsättningar. Studierna utgör inte tillräckliga underlag för att bedöma effekten av interventionerna.

Collins och Murphy (2022) granskade 48 artiklar med fokus på misshandel av vuxna med intellektuella funktionshinder inom olika vårdtjänster. Deras systematiska litteraturöversikt visade sammantaget att vidare forskning krävs för att stödja implementering av rekommendationer som syftar till att upptäcka och förebygga våld. Mikton et al. (2014) gjorde en systematisk litteraturöversikt om effektiviteten av interventioner för att förebygga och mildra konsekvenserna av våld mot personer med funktionsnedsättning. Resultaten visade att nuvarande evidens gällande effektivitet av program för förebyggande eller stöd till personer med bl.a. intellektuella funktionsnedsättningar ger liten vägledning för bl.a. beslutsfattare. Forskarna lyfter behoven av mer och högre kvalitet på forskning för att förstå sambandet mellan organisation och våldsutsatthet samt vilka förändringar som behöver genomföras. Utöver detta behövs mer forskning om hur interna kulturer inom människobehandlande organisationer påverkar arbetet med att förebygga våld samt om hur kvaliteten på det professionella arbetet kan utvecklas för att utgöra skyddsfaktorer för våld. Dessutom behövs utvärderade insatser som kan minska risken för övergrepp och skapa tillförlitliga bedömningsverktyg för att upptäcka och förebygga våld. Fortsatt forskning är avgörande för att ta fram metoder för att förebygga och upptäcka våld mot personer med intellektuella funktionsnedsättningar samt för att tidigt identifiera våldsutsatthet.

Stobbe et al. (2021) genomförde en systematisk litteraturöversikt med fokus på effektiviteten av förebyggande- och interventionsprogram gällande sexuella övergrepp mot personer med mild intellektuell funktionsnedsättning. Av de tolv studier som inkluderades var

förebyggande rollspels-program överlägsna, medan innehållet i interventionsprogram varierande. Författarna konkluderar att vidareutveckling av program och mer forskning behövs för att undersöka om de är effektiva för att förebygga sexuella övergrepp eller minska dess negativa konsekvenser för personer med intellektuella funktionsnedsättningar.

Genomförande

I denna del presenterar vi några centrala begrepp för området, frågeställningarna, beskriver de olika tillvägagångssätten som vi har använt för litteraturöversikterna, den systematiska översikten, dokumentstudien samt intervjustudien.

Intellektuella funktionsnedsättningar och våldsutsatthet

En del av resultaten baseras på vetenskapliga artiklar skrivna på engelska (se tabell 1-4). I dessa förekommer följande begrepp: intellectual disability (ID), intellectual developmental disability (IDD), mental retardation, learning disability or difficulty (LD), specific learning disorders (SLD), cognitive disability or difficulty or impairment. Att artiklarna innehåller olika begrepp som definierar målgruppen beror på att vi medvetet valde flera olika begrepp för att kunna besvara frågeställningarna. Till detta ska tilläggas att även om målgruppen i stort är densamma använder vissa tidskrifter vissa begrepp mer frekvent än andra.

Det finns två olika begrepp som är centrala i den svenska kontexten. Funktionsnedsättning och funktionshinder vilka definieras i Socialstyrelsens termbank.² Funktionshinder är till skillnad mot funktionsnedsättning de begränsningar, barriärer som uppstår i mötet med omgivningen. Sådana barriärer uppstår då miljöer skapas utifrån en normerande uppfattning om populationen och innebär bland annat att grupper av människor stängs ute och inte kan vara delaktiga på samma sätt som andra i befolkningen. Funktionshinder skapas även av attityder och okunskap. Funktionsnedsättning innebär att en person har en nedsättning av en fysisk, sensorisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga. Denna nedsättning av funktionen kan uppstå till följd av sjukdom eller skada, vara medfödd, eller ha uppkommit efter födseln. Begreppet har ett individuellt perspektiv och är nära förbundet med medicinska och psykologiska diagnoser, men begreppet funktionsnedsättning beaktar också sociala och

² <https://termbank.socialstyrelsen.se/#results>

relationella perspektiv och är på flera olika plan mer övergripande än de diagnostiska kategoriseringarna.

Personer med intellektuella funktionsnedsättningar

I detta uppdrag var fokus att undersöka våldsutsatthet bland personer med intellektuella funktionsnedsättningar. Inom forskningen används ofta diagnoskriterier från Diagnostic and statistical manual of mental disorders, förkortat DSM, där den aktuella utgåvan är den femte i ordningen, benämnd DSM-5 (American psychiatric association, 2013). I den svenska utgåvan av DSM-5 används termen intellektuell funktionsnedsättning (American psychiatric Association, 2014). Termen utvecklingsstörning används dock fortfarande i vissa sammanhang. I detta arbete används termen intellektuell funktionsnedsättning. Detta är även det begrepp som flertalet av de som intervjuades använde och även det begrepp som återfinns i senare års dokument som har publicerats av svenska myndigheter. Därutöver existerar begreppet inlärningssvårigheter vilket innefattar dyslexi, dysgrafi, dyskalkyli och generella inlärningssvårigheter. Begreppet inlärningssvårigheter använder vi endast om forskare som skrivit studier vi refererar till använder detta begrepp.

Enligt DSM-5 innefattar intellektuell funktionsnedsättning att en person har svårigheter med kognitioner, sociala interaktioner och samspel, och svårigheter att utföra praktiska sysslor. Det innebär att person har svårigheter med att lära, svårigheter med abstrakt tänkande och med sociala kontakter och kommunikation. Diagnosen handlar om personens begåvningsutveckling, inte om personens andra egenskaper. Diagnosen anger också olika grader; lindrig, måttlig/medelsvår, svår eller mycket svår. Ofta men inte alltid innefattar bedömningen resultat från neuropsykologisk testning, vilken ger ett numerärt värde till personens funktioner, ibland benämnt intelligenskvot (IK). Andra begrepp som används är kognitiva svårigheter eller nedsättningar.

I detta arbete behöver vi förhålla oss till de engelska begreppen som nyttjas i den litteratur som vi har sammanställt och till de svenska översättningarna. För att läsaren ska kunna följa vilken definition och vilket begrepp som forskarna i respektive studie har använt, presenterar vi begreppen i bilagorna 1-4. I den svenska översättningen har vi skrivit in det engelska begreppet och översatt detta så språktroget som möjligt. Om forskarna i en artikel exempelvis

presenterar att studiegruppen är personer med “learning difficulties” (LD) har vi översatt detta med inlärningssvårigheter.

Definition av våld

Vi har utgått från den ”Nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor”³ för att definiera våld och inkluderar fysiskt, psykiskt och sexuellt våld, skada eller övergrepp, vanvård och försummelse, inklusive hedersrelaterat våld och förtryck med skiftande uttryck såsom könsstympling och tvångsäktenskap samt prostitution i olika former samt människohandel för sexuella ändamål. Utöver detta har vi även inkluderat trakasserier och mobbing eftersom personer med intellektuella funktionsnedsättningar även utsätts för dessa former av våld. Även om vi utgår från strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor, har vi också beaktat våld riktat mot flickor och kvinnor, pojkar och män samt ickebinära och transpersoner.

Frågeställningar

De frågeställningar som vi hade till uppgift att besvara i detta uppdrag var:

- Kartläggning av olika typer av våld, också i kombination med andra former av våld/utsatthet som drabbar personer med intellektuella funktionsnedsättningar under olika delar av livscykeln, inklusive beskrivningar och analys av individernas reaktioner på våldet och möjligheter att hantera våldet och dess konsekvenser.
- Metoder för att arbeta förebyggande och stödjande med personer med intellektuella funktionsnedsättningar som drabbats av eller riskerar att drabbas av våld, enligt internationella, nordiska och svenska studier, innehållande både teoretiska kunskaper och mer praktiska erfarenheter samt identifiering av så kallad best practices.
- Kunskaper och erfarenheter av att engagera personer ur målgruppen att bli delaktiga i sin livssituation från de insamlade studierna.
- Kunskaper och erfarenheter av att arbeta förebyggande och stödjande med personer ur målgruppen som finns inom olika vårdområden och sektorer i Sverige.
- En presentation av identifierade kunskapsluckor och behov av utbildning och fortbildning som finns inom olika vårdområden och sektorer samt förslag på förbättringar och behov av vidare studier.

³ <https://jamstalldshetsmyndigheten.se/om-jamstalldshetsmyndigheten/motverka-mans-vald-mot-kvinnor/> Makt, mål och myndighet– feministisk politik för en jämställd framtid Regeringens skrivelse 2016/17:10

För att besvara frågeställningarna samlade vi in data från intervjuer, dokument samt forskningsstudier. Vi har även samlat in data från en riksomfattande webbaserad enkät där resultaten presenteras i en annan rapport. Nedan presenteras genomförandet av de olika metoderna som användes.

Litteraturöversikterna

Syftet med en litteraturöversikt är att samla den vetenskapliga kunskapen och synliggöra kunskapsluckor i relation till olika fenomenen. Denna form av översikt erbjuder ett flexibelt arbetssätt som passar frågor som är breda och öppna. Urvalskriterier kan beslutas parallellt med arbetsprocessen och sätten att presentera och dra slutsatser från litteraturen kan anpassa till den forskningsfråga som ska besvaras (Arksey & O'Malley, 2005; Levac et al., 2010; Pham et al., 2014).

I alla litteraturöversikterna har vi följt de metodologiska steg som beskrivs av Armstrong et al. (2011) och som innehåller förberedelser, sökningar, relevansbedömning, kartläggning samt en sammanställning. I litteraturöversikterna bearbetar vi följande forskningsfråga;

- Kartläggning av olika typer av våld, också i kombination med andra former av våld/utsatthet som drabbar personer med intellektuell funktionsnedsättning under olika delar av livscykeln.
- Beskrivningar och analys av individernas reaktioner på våldet och möjligheter att hantera våldet och dess konsekvenser/följdproblem.
- Hur beskrivs risksituationer för våld i den internationella, nordiska och svenska forskningen? Hur kan dessa risker identifieras och förebyggas?

Sökstrategin togs fram i samråd med bibliotekarier vid Samhällsvetenskapliga universitetsbiblioteket, Göteborgs universitet och följande databaser valdes: Scopus, Sociological abstracts, Applied Social Sciences Index & Abstracts (ASSIA), Social service abstracts, International bibliography of the social sciences (IBSS), Criminal Justice Database och PsycINFO.

För att identifiera söktermer och urvalskriterier för litteraturöversikt 1-3 har vi använt det strukturerade formatet SPIDER en förkortning av Sample, Phenomenon of Interest, Design, Evaluation and Research type (Cooke et al 2012). För Sample användes i alla sökningar:

"intellect* disabilit*" OR "intellectual developmental disabilit*" OR "intellect* dysfunct*" OR "intellect* impairment*" OR "cognit* disabilit*" OR "cognit* difficult*" OR "learning difficult*". När det gäller Design och Research type angav vi inga begränsningar. Utöver det inkluderar vi originalstudier, skrivna på engelska, norska, danska eller svenska samt publicerade i peer review tidskrifter och publicerade från 2000 och fram till datumet för sökningen. I sökningen i databasen PsycINFO kunde varken vi eller bibliotekarierna söka på "learning difficult*". Sökningarna genomfördes 29 april, 1 maj och 2 maj, 2022.

Resultaten från de olika litteraturöversikterna presenteras i tre olika sammanställningar givet de olika frågeställningarna som avses att besvaras. I den mån det fanns uppgifter om ålder, kön, etnicitet, levnadsomständigheter, eller samtidig förekomst av andra funktionsnedsättningar, och/eller medicinska eller psykiatriska diagnoser, så är även det inkluderat. Det bör noteras att resultaten av översikterna innehåller forskningsartiklar som även innehåller frågeställningar som behandlas i de andra översikterna. Vi har dock valt att artiklarna som bearbetats endast presenteras i en av de tre olika översikterna.

Litteraturöversikt 1

Den första litteraturöversikten avsåg att besvara delar av den första frågeställningen.

Kartläggning av olika typer av våld, i kombination med andra former av utsatthet som kan drabba personer med IF under olika delar av livscykeln.

De sökord som valdes för Phenomenon of interest var var; violenc* OR harm OR abus* OR neglect* OR maltreat* OR honor* OR mutilation* OR force* OR prostitution* OR traffic* samt vulnerab* OR "at risk*" OR unsafe OR unprotect* OR expos* OR unhealth* OR sick*.

Resultaten och bedömningen av relevansen av artiklarna presenteras nedan:

Databaser	Antal artiklar
Scopus	397
Sociological abstracts	39
Applied Social Sciences Index & Abstracts (ASSIA)	129
Social service abstracts	47
International bibliography of the social sciences (IBSS)	25
Criminal Justice Database	35
PsycINFO	287

Totalt vid sökningen	959
Borttaget dubletter, (382), efter läsning av abstracts (436) efter första fulltextläsningen (97) efter andra fulltext läsningen med två läsare (16) Flyttade till scoping 2 och 3 (3)	934
Kvar att använda för att besvara frågeställningarna	25

Se bilaga 1 för en sammanställning av de inkluderade artiklarna.

Litteraturöversikt 2

Denna litteraturöversikt avsåg att besvara delar av den första frågeställningen med fokus på beskrivningar och analyser av utsatta individers reaktioner på våldsutsatthet, möjligheter att hantera våldsutsattheten och våldets konsekvenser och följdproblem.

De sökord som valdes för Phenomenon of interest var; violenc* OR harm OR abus* OR neglect* OR maltreat* OR honor* OR mutilation* OR force* OR prostitution* OR traffic* AND reaction* OR experienc* OR "Psycholog* react*" OR "behav*react*" OR "emotion* reaction*" OR handling* OR Coop* AND Consequen*

Resultaten och bedömningen av relevansen av artiklarna presenteras nedan:

Databas	Antal artiklar
Scopus	45
Sociological abstracts	1
Applied Social Sciences Index & Abstracts (ASSIA)	7
Social service abstracts	4
International bibliography of the social sciences (IBSS)	7
Criminal Justice Database	2
PsycINFO	27
Totalt vid sökningen	93
Borttagna dubletter (78) efter läsning av abstracts (9)	6
Andra läsningen av fulltext med två läsare	6
Tillagda från scoping 3	8

Totalt	14
---------------	----

Se bilaga 2 för de artiklar som har inkluderats i litteraturöversikt 2.

Litteraturöversikt 3

Den tredje litteraturöversikten avsåg att ta fram kunskap om beskrivningar av risksituationer för våld och hur dessa risker kan identifieras och förebyggas. De sökord som valdes för Phenomenon of interest var var; violenc* OR harm OR abus* OR neglect* OR maltreat* OR honor* OR mutilation* OR force* OR prostitution* OR traffic* AND “Expos* to risk” OR “risk* situation*” OR risk* OR threat* OR danger* OR “Recognis* risk*” OR “indent* risk*” OR “prevent* risk*”

Resultaten av sökningarna i respektive databas och bedömningen av artiklarnas relevans presenteras nedan:

Databas	Antal artiklar
Scopus	658
Sociological abstracts	41
Applied Social Sciences Index & Abstracts (ASSIA)	231
Social service abstracts	164
International bibliography of the social sciences (IBSS)	36
Criminal Justice Database	82
PsycINFO	487
Totalt vid sökning	1699
Borttaget; dubletter (664), läsning av titel och abstracts (908), efter första fulltextläsningen (72) efter andra läsningen av fulltext med två läsare (28)	1672
Flyttat från scoping 1	1
Att besvara frågeställningarna	28

Se bilaga 3 för sammanställning av artiklarna (n=28) som har inkluderats i litteraturöversikt 3.

Litteraturöversikt 4

Ambitionen var initialt att uppfylla de höga krav på tillförlitlighet för en systematisk översikt som anges av Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU, 2020). Dock visade det sig att endast 4 artiklar kunde identifieras utifrån frågeställningarna. Detta innebar att någon systematisk översikt inte var möjlig eftersom de fyra artiklarna fokuserade på 3 olika interventioner. Då en fullvärdig systematisk litteraturöversikt inte gjorts utifrån t.ex. *Bedömning av tillförlitligheten av sammanvägda resultat*, redovisas här endast översiktens *Avgränsning*, *Litteratursökning* och *Relevansbedömning*.

Avgränsning

Arbetet inleddes med att formulera en medvetet strukturerad och avgränsad fråga: Vilka metoder för förebyggande arbete och socialt stöd till målgruppen beskrivs i forskningen? Hur framgångsrika och effektiva är dessa metoder?

Litteratursökning

Frågeställningen specificerades utifrån det strukturerade formatet PICO, förkortning av Population, Intervention, Control and Outcome (på svenska: Population, Intervention, Kontroll, Utfall). PICO innebär att fyra delar av frågeställningen ska specificeras (SBU, 2020):

För vilka personer är det relevant att undersöka effekten av interventionen?

Här: Personer med intellektuell funktionsnedsättning

Vilken är interventionen?

Här: Metoder för förebyggande arbete och socialt stöd

Vad kan fungera som kontrollåtgärd?

Här: RCT eller kontrollgrupp

Vilka positiva och negativa utfall av interventionen är vi intresserade av och hur ska de mätas?

Här: Hur framgångsrika och effektiva de beskrivna metoderna är utifrån de mått som forskningen anger.

Utöver bestämmandet av PICO inkluderade vi originalstudier, skrivna på engelska, norska, danska eller svenska samt publicerade i peer review tidskrifter och publicerade från 2000 och fram till datumet för sökningen. Sökningen genomfördes den 16 maj 2022.

För att identifiera Population användes följande sökord:

noft("intellect* disabilit*" OR "intellectual developmental disabilit*" OR "intellect* dysfunct*" OR "intellect* impairment*" OR "cognit* disabilit*" OR "cognit* difficult*" OR "learning difficult*" AND noft(Prevent*) AND noft(violenc* OR harm OR abus* OR neglect* OR maltreat* OR honor* OR mutilation* OR force* OR prostitution* OR traffic*

För att definiera Intervention användes följande sökord:

support* OR counsel* OR "support intervent*

Databasens namn	Items STÖD	Items Förebyggande
SCOPUS	15	0
Applied Social Sciences Index & Abstracts (ASSIA)	211	95
Social service abstracts	56	37
Sociological abstracts	49	29
International bibliography of the social sciences (IBSS)	53	22
Criminal Justice Database	55	33
PsycINFO	259	364
Totalt vid sökningen	698	580
Borttaget (dubbletter, läsning av titel och abstracts)	1266	
Totalt efter dublettrensning, läsning av titel och abstracts	12	
Borttaget (fulltextläsningen av två läsare)	8	
Kvar att använda för att besvara frågeställningen	4	

Relevansbedömning

Tre personer i forskargruppen läste, oberoende av varandra, de 12 artiklar som återstod efter dubblettrensning, läsning av titel och läsning av abstracts. Efter gemensam slutbedömning (konsensusförfarande) kom fyra artiklar att ingå. Extraktion av data från de inkluderade artiklarna återfinns i Bilaga 4.

Dokumentstudien

Dokumentstudien avsåg att besvara följande frågeställningar:

- Vilka praktiska erfarenheter, metoder, och best practices för att arbeta förebyggande och stödjande med personer med intellektuell funktionsnedsättning som drabbats av eller riskerar att drabbas av våld beskrivs i aktuella dokument?
- Vilka kunskaper och erfarenheter av att arbeta förebyggande och stödjande med personer ur målgruppen finns inom olika vårdområden och sektorer i Sverige. Här avses både exempel från offentlig verksamhet samt erfarenheter från civilsamhällets organisationer.

Vi har använt oss av olika webbaserade kanaler för att söka efter rapporter, utredningar, betänkanden, föreskrifter samt andra relevanta sammanställningar samt via myndigheters hemsidor. Utöver det har vi även efterfrågat dokument i samband med de intervjuer som vi har genomfört. För att dokumenten ska vara aktuella och uppdaterade till rådande lagar och föreskrifter har vi sammanställt dokument som är publicerade 2017-2022. Vi har även inkluderat dokument som lyfter ett specifikt tema som är av intresse. Eftersom uppdraget utgår från den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor har den inkluderats. För att besvara ovanstående frågeställningar har vi använt oss av innehållsanalys (Finfgeld-Connett, 2014).

Intervjustudien

Kunskap om våld mot målgruppen är under ständig utveckling och vi bedömde därför att intervjuer behövde genomföras med representanter för verksamheter som arbetar med eller möter målgruppen. Detta möjliggör att fånga in aktuell kunskap samt reflektioner kring pågående arbetsmetoder och utveckling som inte synliggörs i tidigare forskning eller i dokument.

I intervjustudien intervjuades representanter för verksamheter, organisationer och myndigheter som möter personer med intellektuell funktionsnedsättning och/eller personer som utsatts för våld.

Syftet med intervjuerna var att besvara följande frågeställningar;

- Erfarenheter, best practices, och kunskap om våld mot personer med intellektuell funktionsnedsättning
- Kunskap om metoder för att förebygga, identifiera och stötta drabbade
- Kunskapsbehov för bättre kunna förebygga, identifiera och stödja personer i målgruppen som utsätts/utsatts för våld, samt behov för att kunna utveckla och använda adekvata metoder som kan bli tillgängliga och ge önskad effekt.
- Hur personer ur målgruppen kan delta och sprida kunskap om risker, förebyggande arbete och socialt stöd genom sina organisationer, arbetsplatser och sociala nätverk

Deltagare

För att nå informanter tog vi kontakt med företrädare för olika myndigheter, verksamheter inom socialtjänst, sjukvård, och skola samt med civilsamhällets organisationer och privata omsorgsgivare (fortsättningsvis används samlingsbegreppet verksamheter). Vi valde att inkludera verksamheter med olika uppdrag och målgrupper eftersom personer med intellektuell funktionsnedsättning under livsloppet kommer i kontakt med en rad olika verksamheter. Vår avsikt var att få en så bred representation som möjligt för att erhålla en överblick över fältet. 33 personer intervjuades, via zoom, skype eller i ett fysiskt möte. Deltagarna var geografiskt spridda, med viss koncentration till Stockholmsområdet och södra Sverige.

De personer som deltog representerade olika yrkesgrupper, positioner, och professioner. Exempelvis ingick anhörig, brukarrepresentant, forskare, jurist, logoped, läkare, lärare, psykolog, sjukgymnast, socionom, anställda vid nationella myndigheter, samt verksamhetschef. En grupp deltagare var verksamma inom sjukvården och socialtjänst. De representerade exempelvis LSS-verksamhet, boende med särskilt stöd, utredning, migration, barn och unga, behandling vid våldsutsatthet, habilitering, och hedersrelaterat våld. Även personer från polis- och rättsväsende, civilsamhälle samt representanter för nationella myndigheter, deltog. Majoriteten av de som kontaktades deltog i studien. Några kunde av

olika skäl inte delta och ett fåtal besvarade inte vår förfrågan. Trots idoga försök kunde vi inte rekrytera deltagare från den privata omsorgen. Vi bedömer dock att de som deltog hade omfattande kunskap och erfarenhet vilket gjorde att intervjuerna gav ett gott underlag för att besvara frågeställningarna.

Det bör beaktas att vissa deltagare var vana vid arbete med våldsutsatthet, men kunde ha begränsad kunskap om intellektuell funktionsnedsättning. Andra hade vana vid arbete riktat mot personer med intellektuell funktionsnedsättning men begränsad kunskap om våld eller processer inom rättsväsendet. Det bör också beaktas att vissa av deltagarna mötte målgruppen i sitt praktiska arbete medan andra hade ett mer administrativt eller policy-inriktat arbete och därför inte mötte målgruppen direkt.

Intervjun

För att kunna möta variationen av erfarenheter bland deltagarna skapades en intervjuguide som innehöll ett antal tydligt definierade områden vilka kunde anpassas till den enskilde deltagaren och den verksamhet hen representerade. Därtill ställdes öppna frågor om behov av kunskap, om goda exempel som kan bidra till kunskap och till att målgruppens behov tillgodoses (se bilaga x). Härigenom kunde vi både få tydliga svar på frågeställningarna och samtidigt identifiera områden som deltagarna lyfte fram som väsentliga.

Intervjuerna inleddes med att deltagarna fick berätta om den verksamhet de representerade, sin roll i den och på vilket sätt deras verksamhet berörde personer med intellektuell funktionsnedsättning och/eller våldsutsatthet. Inte sällan kom deltagarna då in på intervjuguidens områden. Det innebär att deltagaren styrde intervjun och områdena i intervjuguiden berördes i olika ordning. I de fall ett område var irrelevant för den verksamhet personen företrädde uteslöts frågan. Det var exempelvis inte meningsfullt att fråga representanter för civilsamhällets organisationer vad de hade för kunskap om olika metoder. I stället tillfrågades de om tankar om sätt att förebygga och identifiera våld, och ge stöd till dem som drabbats.

Följande frågeområden behandlades:

- (1) verksamheten och målgruppen
- (2) vilken erfarenhet och kunskap som finns om våld inom verksamheten

- (3) risksituationer och särskilt utsatta grupper
- (4) reflektion kring målgruppen i relation till positioner såsom etnicitet, funktion, klass, kön, genus, ålder, religion och könsuttryck
- (5) metoder som är kända och som används
- (6) förebyggande arbete
- (7) identifiering
- (8) stödjande insatser till utsatta
- (9) behov av kunskap och utbildning samt vilka kunskapsluckor som uppfattas
- (10) goda exempel
- (11) övriga frågor eller erfarenheter deltagaren vill påtala

Under intervjuerna efterfrågades erfarenhet och kunskap om olika former av våld. Våld är ett komplext och känsligt område och det lämpar sig därför att undersökas i öppna intervjuer där följdfrågor kan ställas och där personen kan uttrycka sig fritt. Öppna intervjuer har visat sig ge rik och djup data när det gäller studier som berör svåra områden, inte minst utsatthet för våld (Hollway & Jefferson, 2008). De öppna frågorna förväntas innebära att nya upptäckter görs, goda erfarenheter tydliggörs, komplexa och etiskt komplicerade situationer belysas. Detta öppnar upp för att genomföra intersektionella analyser och identifiera hur våldsutsatthet bland personer med intellektuell funktionsnedsättning kan se olika ut beroende utifrån positioner såsom kön, ålder och etnicitet.

Under intervjuens gång ställdes följdfrågor. Dessa var initialt öppna och innebar exempelvis att deltagarna ombads ge förklaringar och exempel. Efterhand kan följdfrågor bli mer riktade, i syfte att undersöka väsentliga områden i detalj. Intervjuaren sammanfattade också med jämna mellanrum vad som sagts och frågade deltagaren om hon förstått rätt. Deltagaren kunde då respondera, lägga till, och ge vidare förklaringar alternativt nyansera intervjuarens sammanfattning. Intervjuerna varade mellan 40 minuter och två timmar. Med deltagarnas tillstånd spelades de in för att sedan transkriberas. I transkriptionen noterades pauser, skratt och tonfall.

Analys

De transkriberade intervjuerna analyserade med hjälp av kvalitativ innehållsanalys som fokuserade på intervjuernas manifesta innehåll (Graneheim et al. 2017; Hsieh & Shannon,

2005). Denna metod valdes då den lämpar sig för studier som söker bred kunskap. De mönster som identifieras ska kunna redovisas på ett strukturerat sätt. Därmed går det att tydligt besvara på förhand definierade forskningsfrågor. Själva analysen ska följa ett strukturerat kodschema och fokusera på det som sägs explicit i intervjuerna.

En kvalitativ innehållsanalys kan i vissa fall innefatta kvantitativa inslag, t ex genom att forskaren räknar hur många gånger ett visst fenomen nämns i intervjuerna. I denna studie var det dock inte relevant att räkna hur många gånger ett visst område nämndes eftersom deltagarna representerade så skilda verksamheter att vissa av dem rimligen inte kunde förväntas tala om vissa områden. Analysen var därför renodlat kvalitativ. Det första steget var att de transkriberade intervjuerna lästes igenom i sin helhet. Därefter kodades intervjuerna genom att intervjuaren i ett första steg noterade när intervjuguidens områden togs upp och sammanfattade deltagarnas uttalande. Områden från intervjuguiden noterades genom korta kodord såsom ”Metod - Reda-ut häfte”, ”Risk - isolering”, ”Intersektionalitet – migranter som ej talar svenska”. I ett andra steg noterades oväntade områden som deltagarna tog upp. Exempel på sammanfattande koder för oväntade områden är; ”Flexibilitet, ””Vikten av struktur”, ”Behov att mötas”.

I nästa steg av analysen skapades ett kodningsschema, i form av en tabell, för respektive intervju. Tabellen innehöll kolumner för de frågor som definierats av MFD samt kolumner för de områden som deltagarna påtalade. Härigenom strukturerades materialet och det blev möjligt att se vilka områden som återkommande togs upp av deltagare som representerade olika verksamheter och vilka områden som nämndes av deltagare från särskilda verksamheter. Härigenom kunde vi identifiera vilka kunskaper och behov som var generella och vilka som var specifika för särskilda verksamheter.

Etiska reflektioner

Innan resultaten av innehållsanalysen redovisas vill vi framhålla att verkligheten, och människors berättelser om den, alltid är mer komplex än ett antal intervjuområden eller en analys. De områden som beskrivs nedan överlappar ofta varandra och presentationen ska ses som ett tydliggörande snarare än som en exakt återgivning av vad deltagarna förmedlade. Rikedomen och nyanserna i deltagarnas berättelser kan inte heller ges full rättvisa. Exempelvis kunde vi av sekretessskäl inte ta med personliga erfarenheter och vi kan inte heller återge

detaljer som enskilda deltagare framhöll. Vi har dock säkerställt att alla deltagare är representerade och att de stora dragen i deras berättelser har tagits med i analysen.

Referenser bakgrund och genomförande

- Adams, D.L., & Erevelles, N. (2017). Unexpected spaces of confinement: Aversive technologies, intellectual disability, and “bare life”. *Punishment & Society*, 19, 348-365.
- Algood, C.L., Hong, J.S., Gourdine, R.M., & Williams, A.B. (2011). Maltreatment of children with developmental disabilities: an ecological systems analysis. *Children and Youth Services Review*, 33, 1142–1148.
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5th ed)*. Arlington: American Psychiatric Association.
- American Psychiatric Association. (2014). *Mini-D 5: Diagnostiska kriterier enligt DSM-5*. (Översättning av Jörgen Herlofsson). Stockholm: Pilgrim Press.
- Araten-Bergman, T., & Bigby, C. (2020). Violence prevention strategies for people with intellectual disabilities: A scoping review. *Australian Social Work*, online before print.
- Arksey, H., & O'Malley, L. (2005). Scoping studies: towards a methodological framework. *International Journal of Social Research Methodology*, 8, 19-32.
- Armstrong, R., Hall, B.J., Doyle, J., & Waters, E. (2011). ‘Scoping the scope’ of a Cochrane review. *Journal of Public Health*, 33, 147-150.
- Baladerian, N. J., Coleman, T. F., & Stream, J. (2013). *A report on the 2012 national survey on abuse of people with disabilities*. Los Angeles: Spectrum Institute.
<http://hdl.handle.net/20.500.11990/998>
- Banks, L.M., Kuper, H., & Polack, S. (2017). Poverty and disability in low-income and middle-income countries: a systematic review. *PLoS One*, 12, e0189996.
- Booth, A. (2006). Clear and present questions: formulating questions for evidence based practice. *Library Hi Tech*, 24, 355-368.
- Boréus, Kristina & Kohl, Sebastian. (2018). Innehållsanalys. I Kristina Boréus & Göran Bergström (Red.) *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys* (ss 49-92). Lund: Studentlitteratur.

- Byrne, G. (2018). Prevalence and psychological sequelae of sexual abuse among individuals with an intellectual disability: A review of the recent literature. *Journal of Intellectual Disabilities, 22*, 294–310.
- Collins, J., & Murphy, G. H. (2022). Detection and prevention of abuse of adults with intellectual and other developmental disabilities in care services: A systematic review. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities, 35*, 338–373.
- Cooke, A., Smith, D., & Booth, A. (2012). Beyond PICO: The SPIDER tool for qualitative evidence synthesis. *Qualitative Health Research, 22*, 1435-1443.
- Didi, A., Soldatic, K., Frohmader, C., & Dowse, L. (2016). Violence against women with disabilities: Is Australia meeting its human rights obligations? *Australian Journal of Human Rights, 22*, 159–177.
- Fang, Z., Cerna-Turoff, I., Zhang, C., Lu, M., Lachman, J.M., & Barlow, J. (2022). and meta-analysis. *The Lancet Child & Adolescent Health, 6*, 313–23.
- Finfgeld-Connett, D. (2014). Use of content analysis to conduct knowledge-building and theory-generating qualitative systematic reviews. *Qualitative Research, 14*, 341-352.
- Graneheim, U.H., Lindgren, B-M., & Lundman, B. (2017). Methodological challenges in qualitative content analysis: A discussion paper. *Nurse Education Today, 56*, 29-34.
- Hibbard, R.A., Desch, L.W.; and Committee on child abuse and neglect; and Council on children with disabilities. (2007). Maltreatment of children with disabilities. *Pediatrics, 119*, 1018–1025.
- Hillis, S., Mercy, J., Amobi, A., & Kress, H. (2016). Global prevalence of past-year violence against children: a systematic review and minimum estimates. *Pediatrics, 137*, e20154079-e20154079.
- Hollway, W., & Jefferson, T. (2008). The free association narrative method. In: L. Given (Ed.), *The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods* (pp. 296–315). Sevenoaks: Sage.
- Hsieh, H-F., & Shannon, S.E. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research, 15*, 1277-1288.
- Hughes, K., Bellis, M. A., Jones, L., Wood, S., Bates, G., Eckley, L., McCoy, E., Mikton, C., Shakespeare, T., & Officer, A. (2012). Prevalence and risk of violence against adults with disabilities: A systematic review and meta-analysis of observational studies. *The Lancet, 379*, 1621–1629.

- Jones, L., Bellis, M.A., Wood, S, et al. (2012). Prevalence and risk of violence against children with disabilities: a systematic review and meta-analysis of observational studies. *The Lancet*, 380, 899–907.
- Khemka, I., & Hickson, L. (2017). Empowering women with intellectual and developmental disabilities to resist abuse in interpersonal relationships: Promising interventions and practices. In A. J. Johnson, J. R. Nelson, & E. M. Lund (Eds.), *Religion, disability, and interpersonal violence* (pp. 67–86). Springer International Publishing.
- Levac, D., Colquhoun, H., & O'Brien, K.K. (2010). Scoping studies: advancing the methodology. *Implementation Science*. 5, 1-9.
- Mann, J.J. (2002), A current perspective of suicide and attempted suicide. *Annals of Internal Medicine*, 136, 302-311.
- Mann, J.J., Apter, A., Bertolote, J., Beautrais, A., Currier, D., Hegerl, U., Lonngvist, J., Malone, K., Marusic, A., Mehlum, L., Patton, G., Phillips, M., Rutz, W., Rihmer, Z., Schmidtke, A., Shaffer, D., Silverman, M., Takahashi, Y., Varnik, A., Wasserman, D., Yip, P., & Hendin, H. (2011). Suicide prevention strategies: a systematic review. *The Journal of the American Medical Association*, 294, 2064-74.
- Mikton, C., Maguire, H., & Shakespeare, T. (2014). A systematic review of the effectiveness of interventions to prevent and respond to violence against persons with disabilities. *Journal of Interpersonal Violence*, 29, 3207–3226.
- Moher, D., Liberati, A., Tetzlaff, J., Altman, D.G., & Group, P. (2009). Preferred reporting items for systematic reviews and meta-analyses: the PRISMA statement. *BMJ*, 339:b2535)
- Mollison, E., Chaplin, E., Underwood, L., & McCarthy, J. (2014). A review of risk factors associated with suicide in adults with intellectual disability. *Advances in Mental Health and Intellectual Disabilities*, 8, 302-308.
- Moscicki, E.K. (2001). Epidemiology of completed and attempted suicide: toward a framework for prevention. *Clinical Neuroscience Research*, 1, 310-23.
- Ottmann, G., McVilly, K., Anderson, J., Chapman, J., Karlyawasam, I., Roy, A., Satari, N., & Stefano, A. (2017). Barriers and enablers to safeguarding children and adults within a disability services context: Insights from an Australian Delphi study. *Social Policy & Administration*, 51, 488–510.
- Pears, K.C., & Capaldi, D.M. (2001). Intergenerational transmission of abuse: a two-generational prospective study of an at-risk sample. *Child Abuse & Neglect*, 25, 1439–1461.

- Stone, M. (2018). Preventing sexual violence against people with disabilities: Empowerment self defense, risk reduction education, and organizational change. In L. M. Orchowski, & C. A. Gidycz (Eds.), *Sexual assault risk reduction and resistance* (pp. 353–378). Academic Press.
- Stobbe, K., Scheffers, M., Van Busschbach, J., & Didden, R. (2021). Prevention and Intervention Programs Targeting Sexual Abuse in Individuals with Mild Intellectual Disability: A Systematic Review. *Journal of Mental Health Research in Intellectual Disabilities, 14*, 135-158.
- Tomsa, R., Gutu, S., Cojocaru, D., Gutiérrez-Bermejo, B., Flores, N., & Jenaro, C. (2021). Prevalence of sexual abuse in adults with intellectual disability: Systematic review and meta-analysis. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 18*, 1-17.
- World Health Organisation (WHO). (2005). *Suicide Prevention (SUPRE)*. WHO.
- World Health Organization. (2009). *Violence prevention: The evidence*. WHO.
- World Health Organisation (WHO). (2011). *Suicide Prevention*. WHO.
- World Health Organisation (WHO). (2012). *For which strategies of suicide prevention is there evidence of effectiveness?* WHO

Resultat

Litteraturoversikt 1: Kartläggning

Litteraturoversikten baseras på 25 artiklar varav 24 har funnit att personer med intellektuella funktionsnedsättningar är mer utsatta för olika typer av våld jämfört med övriga befolkningen. Den forskning som har tagits fram i denna översikt fokuserar på vilka typer av våld och kombinationer av våld som förekommer, och närvaro av andra former av utsatthet, samt hur ålder, kön och etnicitet inverkar på våldsutsattheten. I artiklarna presenteras även levnadsomständigheter. I de fall då samtidig närvaro av kombinationer av andra funktionsnedsättningar, samt medicinska eller psykiatriska diagnoser har inkluderats, redogörs även för detta. Slutligen presenteras de identifierade kunskapsluckorna och förslag på fortsatt forskning.

Förekomst av olika typer av våld och kombinationer av våld

I studierna rapporteras olika former av våld. Framförallt fokuseras olika former av sexuellt våld men även fysiskt och psykiskt våld, förekomst av försummelse av barn samt om prostitution och människohandel för sexuella ändamål bland barn och vuxna. De studier som har en kontrollgrupp visar att personer med intellektuella funktionsnedsättningar är mer utsatta för våld än kontrollgruppen och i jämförelse är de även utsatta för kraftigare våld. Förekomst av kombinationer av våld finns rapporterat i några av artiklarna (Beadle-Brown et al 2010; Cambridge et al. 2011; Codina et al. 2022; Jenaro et al 2018; Koçtürk & Yüksel, 2021; Majeed-Ariss et al 2020; Reid, 2018; Robinson et al. 2022; Soyly et al 2013; Strand et al 2004). Studierna gäller inte bara olika typer av våld utan har även fokus på olika aktörer, och olika situationer och arenor där våldet utspelas.

Professionella

Professionellas erfarenhet av våld mot vuxna i målgruppen

I en studie (Strand et al. 2004) rapporterade professionella som arbetade i gruppboenden att de varit inblandade i eller bevittnat våld där vuxna med intellektuell funktionsnedsättning var offren. Mest förekommande var fysiskt våld, därefter psykologiskt eller ekonomiskt våld, försummelse, misshandel och sexuellt våld. Forskarna fann även flera olika kombinationer av våld och flertalet av de våldsamma situationerna var av både fysisk och psykisk karaktär.

Utöver det berättade professionella att de själva utövat våld mot en vuxen person med intellektuell funktionsnedsättning under det senaste året.

Professionellas perspektiv på sårbarhet bland vuxna i målgruppen

Hickson et al. (2013) studerade personal som arbetar med vuxna med intellektuell funktionsnedsättning (IDD) samt personal som arbetar inom området våld i hemmet för att undersöka deras perspektiv på att förebygga våld samt deras uppfattningar om riskfaktorer för att personer med intellektuell funktionsnedsättning ska utsättas för våld. Forskarna fann att de olika personalgrupperna hade olika förklaringsmodeller. De som arbetade med vuxna med intellektuell funktionsnedsättning förklarade målgruppens sårbarhet utifrån olika individuella faktorer. De som arbetade med våld i hemmet förklarade utsattheten snarare med miljö- och kontextuella faktorer, vilket kunde begränsa verksamhetens uppmärksammande av målgruppen och deras behov. Sammantaget fann forskarna att de främsta sårbarhetsfaktorerna för övergrepp, enligt de professionella, är målgruppens begränsade förmåga att förstå riskabla situationer samt frånvaron av träning och utbildning för att undvika våldsutsatthet.

Barn, unga och vuxnas utsatthet av våld

Barn

De La Sablonniere-Griffin et al. (2021) rapporterade att en rad olika faktorer bidrar till att barn med intellektuell funktionsnedsättning som misshandlas inte på samma sätt uppmärksammas jämfört med barn utan intellektuell funktionsnedsättning som misshandlas. Resultaten från studien indikerade att det är en ökad risk för barn i målgruppen att inte bli utredda för misshandel. Det handlar om frånvaro av dokumentation. Ytterligare riskfaktorer är att barnet kan ha sexuella beteenden som uppfattas som olämpliga, att de vuxna i familjen inte har arbetsinkomst utan bidrag, och att minst en av vårdgivarna själv har en intellektuell funktionsnedsättning. En studie (Kienberger Jaudes & Mackey-Bilaver, 2008) skiljer sig från de andra då den visar att barn med utvecklingsförsening/ utvecklingsstörning (developmental delay/mental retardation) inte hade någon ökad risk för misshandel, vilket förvånade forskarna givet att flera studier har funnit ökad risk för misshandel i denna målgrupp.⁴ Ytterligare en studie som visar att barn med intellektuella funktionsnedsättningar har ökad

⁴ Sullivan, P. M., & Knutson, J. F. (2000). Maltreatment and disabilities: A population-based epidemiological study. *Child Abuse & Neglect*, 24(10), 1257–1273.

risk för misshandel är en kvantitativ studie av O'Donnell et al (2010). Forskarna undersökte alla barn som var födda mellan 1990 och 2005 och särskilt de barn som hade blivit utredda för misshandel. I studiens identifierades vilka barn som tillhörde ursprungsbefolkningen och vilka som inte gjorde det, samt vilka barn som hade intellektuell funktionsnedsättning.

Resultaten visar att barn som har en intellektuell funktionsnedsättning hade en ökad risk för misshandel både i familjer som tillhörde eller inte tillhörde ursprungsbefolkningen. Studie fann att risken för misshandel ökade om barnet hade intellektuell funktionsnedsättning i kombination med föräldrarnas socioekonomiska status, föräldrarnas ålder och förekomst av psykisk ohälsa, missbruk och misshandel i familjen.

Unga vuxna och vuxna

Codina et al. (2020) genomförde en studie med 260 vuxna med intellektuell funktionsnedsättning i åldrarna 20 till 71 år där nästan alla respondenter rapporterade att de hade drabbats av minst en typ av övergrepp under sitt liv. De berättade om olika typer av kränkningar och övergrepp, direkta, eller bevittnade såsom verbala aggressioner, skrämnel, våld mellan föräldrar, våld från en förälder mot ett syskon, övergrepp på en släkting av en förälder, kränkning och övergrepp från vårdgivare, kränkning av personliga rättigheter, sexuell kränkning såsom smekningar, påtvingade kyssar, och kränkning och trakasserier på nätet. Mer än hälften rapporterar att de utsatts för fysiska övergrepp, verbala aggressioner, psykologiska eller känslomässiga övergrepp, och/eller försummelse från vårdgivare. Utöver detta rapporterades våldtäkt där kvinnor och unga vuxna rapporterade olika former av sexuell kränkning och övergrepp oftare än män. Ungefär hälften av deltagarna rapporterar att de varit utsatta för rån, något färre för misshandel och hot om misshandel, något som män och yngre vuxna hade mer erfarenhet av än kvinnor. Nästan 40% av offren hade upplevt olika kombinationer av våld och forskarna påtalar att målgruppen i större utsträckning än andra är utsatt för 'poly-victimisation'.

En del av den utsatthet som personer med intellektuell funktionsnedsättning upplever baseras på missförstånd i kommunikationen med andra, något som framkom i studien av Robinson et al (2020). I studien framkom att missförstånd bidrog till att de unga blev sårade, de upplevde att de blev kränkta, försummade, känsla av att bli behandlad respektlöst och förminskande, vilket kan jämföras med övergrepp och våld. De unga verkade vara vana vid att bli utsatta och uttryckte känslor av skam, ilska och indignation. Studien visar att missförstånd kan

uppstå till följd av utebliven positiv respons eller att ironi, som kan vara svår att förstå, används. Missförstånd visade sig vara en del av informanternas vardag och de upplevde att det påverkade deras självkänsla, självförtroende och självrespekt negativt. Däremot uppfattade inte andra i deras omgivning missförstånden, och dess följder, som övergrepp. Detta innebar att informanternas vardag var fyllda av upplevelser som var negativa för dem, samtidigt som de var medvetna om att omgivningen menade att upplevelserna inte var negativa. Forskarna benämnde dessa övergrepp som vardagliga skador där informanterna inte har möjlighet att förändra situationen utan behöver leva med upplevelsen av dagliga verbala övergrepp.

Unga vuxna, föräldrar och riskbedömningar

Fisher et al. (2012) fann att föräldrar till ungdomar och vuxna med intellektuell funktionsnedsättning (IDD) bedömde att deras barn hade en lägre riskmedvetenhet än unga och vuxna utan intellektuell funktionsnedsättning. Vidare framkom att föräldrar till individer med intellektuell funktionsnedsättning uppfattade sina barn som mer sårbara och föräldrarna tillät därför inte att deras barn deltog i situationer som de bedömde kunde vara riskfyllda. McConkey & Smyth (2003) studerade bedömningen av risk både från ett barn och från ett föräldraperspektiv. Föräldrarna betonar att de behöver lägga mycket av sin tid på tillsyn av sina barn eftersom de uppfattade dem vara utsatta för faror och risker medan de unga upplevde sig vara mer kapabla. Föräldrar bedömer att den största risken för utsatthet var att deras barn retats av personer i allmänheten, och att de även riskerar att bli överfallna eller utsatta för sexuella övergrepp av personer i allmänheten. Dessutom bedömde de att barnen med inlärningssvårigheter (learning disability LD) riskerade att bli retade, överfallna eller utsatta för sexuella övergrepp av personer som också hade inlärningssvårigheter. Föräldrarnas bedömning av riskerna var mycket högre än de ungas rapportering av vad som hade inträffat. Mer än hälften av de unga med inlärningssvårigheter (LD) uppgav att de hade blivit retade av en annan person med inlärningssvårigheter (LD). Något mindre än hälften rapporterade av de hade blivit överfallna av en person som också hade inlärningssvårigheter (LD) och en fjärdedel att de hade utsatts för sexuella övergrepp av en annan person med inlärningssvårigheter (LD). De unga hade även erfarenheter av att retas, bli överfallna respektive utsatta för sexuella övergrepp av personer i allmänheten, men detta var betydligt mer ovanligt.

Olika platser för utsatthet

Studier visar att barn och vuxna utsätts för våld på en rad olika platser och att ingen plats verkar fredad. Det som blir tydligt är dock att personer med intellektuell funktionsnedsättning har kontakt med fler aktörer i vardagen, exempelvis professionella och andra i målgruppen, jämfört med andra medborgare vilket gör att såväl boendet, hemmet och arbetet är platser där de blir extra sårbara. Utöver detta är även digitala arenor, inte minst sociala medier, en plats för utsatthet.

Fysisk utsatthet

I en omfattande studie som delrapporteras i Cambridge et al. (2011) fann forskarna att personer med intellektuell funktionsnedsättning i högre utsträckning än personer utan funktionsnedsättning var utsatta för övergrepp vilket skedde på boenden, i daglig verksamhet och på offentliga platser med dock i mindre utsträckning i det egna hemmet. Personer i målgruppen var oftare utsatt av en enskild person, oftast en man, och mer sällan av flera förövare, och de var oftare misshandlade av män och av andra boende. Majoriteten rapporterade att övergreppen rörde sexuella övergrepp och det förekom dessutom att de hade blivit utsatta för vanvård, diskriminering och psykologiska övergrepp. En tredjedel hade varit utsatta för flera övergrepp och kombinationer av övergrepp. Flertalet av de sexuella övergrepp som rapporterades var mot kvinnor men det förekom även sexuella övergrepp mot män. Medelåldern för de som utsattes för sexuella övergrepp var 34 år vilket var yngre än för personer utan intellektuell funktionsnedsättning.

Utsatthet på nätet

Jenaro et al. (2018) rapporterar om nätmobbning bland vuxna med intellektuell funktionsnedsättning och fann att nätmobbning bestod av verbala aggressioner, såsom kränkande meddelanden via sociala medier och WhatsApp. Detta handlade om förolämpningar, hot och sexuella trakasserier. Flertalet av de nätmobbade kände personen som mobbade, medan några antingen enbart kände hen online eller inte visste inte vem det var. Det förekom även att de som var nätmobbade även blev trakasserade personligen, deras mobiltelefoner stals och de fick anstötliga telefonsamtal. En betydande andel av de utsatta beskrev att detta påverkade dem mycket negativt även efter det att mobbingen hade upphört. Informanterna uppgav att det var att de 'var annorlunda' som var den främsta orsaken att de blev mobbade. De som blivit nätmobbade rapporterade att de använt mobilen och internet

mycket och de uppfyllde kriterierna för problematisk överdriven internetanvändning och mobiltelefonanvändning. Karaktäristiskt för de som identifierades som nätmobbade var att det oftare var en kvinna, mellan 18 och 39 år, som hade använt internet i mer än fem år, och som har en smartphone och använder WhatsApp.

Sexuellt våld

I denna del av sammanställningen fokuseras de artiklar som rör sexuella övergrepp, uppdelat på ålder. Här presenteras även olika former av sexuella övergrepp som framkom att målgruppen var utsatt för.

Barn, unga och unga vuxna

Studier som presenteras under detta tema inkluderar kombinationer av åldrar; barn, ungdomar och unga vuxna (Euser et al. 2016; Mdikana et al. 2018; Phasha & Myaka 2014; Soylu et al. 2013) samt barn och vuxna (Koçtürk & Yüksel, 2021).

Soylu et al. (2013) genomförde en studie med barn mellan 6 och 16 år med och utan intellektuell funktionsnedsättning, där båda grupperna hade varit utsatta för sexuella övergrepp. Studien rapporterar att oavsett om barnen hade intellektuella funktionsnedsättningar eller ej så var pojkarna oftare utsatta för fysiskt våld än flickorna som oftare var utsatta för sexuella övergrepp. De vanligaste förekommande övergreppen i båda grupperna var vaginal penetration, anal penetration, sexuell beröring, petting, oral penetration, att bli tvingad till att sälja sex, verbala ofredanden, exhibitionism och att bli tvingad att delta i pornografisk videoinspelning. Det rapporterades att de med intellektuell funktionsnedsättning oftare var utsatta för mer än ett övergrepp jämfört med de utan. Flickor med intellektuell funktionsnedsättning var oftare utsatta för vaginal penetration än de flickor utan, bland vilka sexuell beröring istället var den vanligaste typen av sexuella övergrepp. I analysen av skillnader mellan sexuella övergrepp som innefattade fysisk kontakt (penetrering, petting, sexuell beröring och tvång till prostitution) och utan fysisk kontakt (verbala övergrepp, exhibitionism, pornografisk videoinspelning) fann forskarna att fysisk kontakt var vanligare bland flickor med intellektuell funktionsnedsättning. När sexuella övergrepp analyserades i utifrån förekomst av sexuella övergrepp med penetration (vaginal, anal, oral penetrering och tvång till prostitution) och förekomst utan penetration (endast sexuell beröring, smekning, verbala övergrepp, exhibitionism och pornografisk videoinspelning) var

de sexuella övergrepp med penetrationen vanligare i gruppen med intellektuell funktionsnedsättning. Sammantaget visar denna studies resultat att barn med intellektuell funktionsnedsättning är utsatta för fler övergrepp samt grövre sexuellt våld än de utan intellektuell funktionsnedsättning. En annan studie (Koçtürk & Yüksel, 2021) rapporterar från en studie som baserades på rättsfall om sexuella övergrepp, att merparten av de barn som har varit utsatta för sexuella övergrepp är flickor och att merparten av de vuxna som har varit utsatta är kvinnor. Forskarna fann även kombinationer av våld, hot från gärningsmannen men även att flickor och kvinnor fick gåvor samt äktenskapslöften. Forskningsresultaten visar att flertalet av de utsatta hade erfarenhet av att ha blivit våldtagna, utsatta för sexuella trakasserier, samt av barnäktenskap. De sexuella övergreppen bestod till största del av våldtäkt med penetration, och att utsättas för att vuxna visade sina könsorgan. Personerna kunde också ha utsatts för sexuell handel men även verbala övergrepp, att exponeras för pornografi samt att de blev iaktagna. Förövarna var ofta män som var bekanta med offret. Phasha & Myaka (2014) genomförde intervjuer med professionella, föräldrar, en traditionell healer och en andlig siare i syfte att fånga föreställningar om unga med intellektuell funktionsnedsättning och utsatthet för sexuella övergrepp i Sydafrika. Resultaten visar att det förekommer föreställningar att tonåringar med intellektuell funktionsnedsättning har en hög sexlust; är sexuellt attraktiva; besitter ovanlig kraft. Dessutom finns föreställningar om att sexuella övergrepp på tonåringar med intellektuell funktionsnedsättning är en handling av medlidande; sexuella övergrepp är ett botemedel mot sjukdom; och att personer med intellektuell funktionsnedsättning inte känner smärta. Tonåringar med intellektuell funktionsnedsättning löper därför avsevärd risk att falla offer för sexuella övergrepp då detta kan uppmuntras av så kallade "häxdoktorer".

Ett undertema till barn och unga och sexuellt våld är förekomst i olika miljöer såsom skola och fosterhem. Här fann vi två studier (Euser et al. 2016; Mdikana et al. 2018). Mdikana et al. (2018) fann att lärare i särskolor i Sydafrika rapporterade om olika typer av sexuellt våld bland eleverna, såsom incest i familjen och våldtäkter genomförda av lärare på skolan. Utöver detta rapporterades att eleverna var exponerade för pornografi av familjemedlemmar och andra elever samt att manliga elever sexuellt trakasserade kvinnliga elever. En av lärarna rapporterade även om barnprostitution. Euser et al. (2016) undersökte prevalensen av sexuella övergrepp bland barn med mild intellektuell funktionsnedsättning som bodde i fosterhem och jämförde med barn utan intellektuell funktionsnedsättning som också bodde i fosterhem, samt med barn som bodde i det egna hemmet. Resultaten från studien visar att det

är tre gånger så hög risk för barn med intellektuell funktionsnedsättning att utsättas för sexuella övergrepp i fosterhem jämfört med barn utan intellektuell funktionsnedsättning som bor i fosterhem. Sammantaget tycks placering i fosterhem sänka risken för att barn utan intellektuell funktionsnedsättning ska utsättas för sexuella övergrepp, medan det fann en ökad risken för sexuella övergrepp för barn med intellektuell funktionsnedsättning som är placerade i fosterhem.

Vuxna

Beadle-Brown et al. (2010) fann att personer med intellektuell funktionsnedsättning är utsatta för fysiskt och sexuellt våld av andra personer på boenden, av familjemedlem och/eller partner samt av olika professionella såsom personlig assistent, personal inom hemtjänst, och förvaltare. Sammanfattningsvis fann de att personer med intellektuell funktionsnedsättning oftast var utsatta för fysiskt våld, därefter sexuellt våld, ekonomiskt, psykologiskt, institutionellt våld av vårdgivare, försummelse och diskriminering. Studien fann även att flertalet personer i målgruppen var utsatta för flera olika typer av övergrepp. Det var mindre sannolikhet att de hade blivit utsatta av mer än en förövare och de var oftare utsatta av män än av kvinnor, och oftare var de utsatta av en annan boende än en familjemedlem. Därutöver var det mer sannolikt att de blivit utsatta av en yrkesverksam jämfört med personer utan intellektuell funktionsnedsättning. En riskfaktor är således boendemiljön med risk för att bli utsatt för våld av såväl personal som andra boenden. Lin et al (2009) analyserade rikstäckande data från 2002–2007 om sexuella övergrepp i Taiwan och fann att personer med intellektuell funktionsnedsättning utgör den största andelen (>50 %) av de anmälda sexuella övergreppen. Utöver det fann forskarna att antalet rapporterade övergrepp har ökat signifikant i målgruppen jämfört med personer utan intellektuell funktionsnedsättning och det rapporterades vara nästan 3 gånger så vanligt jämfört med övriga befolkningen.

I en studie av Majeed-Ariss et al. (2020) fann forskarna att personer som kom till ett center för sexuella övergrepp och som hade inlärningssvårigheter (learning disabilities LD), oftare rapporterade psykiska problem, självskada, missbruk och en historia av våld i hemmet än de utan inlärningssvårigheter (LD), något som överensstämmer med tidigare forskning (Bretherton et al. 2016; Byrne, 2018; Gil-Llario et al. 2019; Mitchell et al. 2005). Det var framförallt kvinnor med och utan inlärningssvårigheter (LD) som kom till centret, men det fanns vissa tendenser att de män som kom i högre utsträckning hade inlärningssvårigheter

(LD). En av de påvisade kunskapsluckorna i denna översikt är att det saknas studier om upptäckt av övergrepp mot män. I en studie (Stermac et al. 2004) som undersöktes manliga offer för sexuella övergrepp fann forskarna att män som hade en kognitiv funktionsnedsättning (Cognitive disability) oftast hade blivit utsatta av en manlig bekant därefter en manlig främling, eller en kvinnlig bekant.

Äldre

Del Bove et al. (2005) rapporterar om olika typer av sexuella övergrepp som äldre, medelålders och yngre kvinnor utsattes för. Forskarna kunde identifiera att bland de äldsta hade 19,7 % kognitiva funktionsnedsättningar (Cognitive Disability), bland de medelålders 8.2 % och de yngsta 5.1%. De äldsta blev oftare utsatta för övergrepp i hemmet än de övriga åldersgrupperna och fysiskt våld mot kvinnorna användes lika mycket i alla tre åldersgrupper.

Människohandel för sexuella ändamål bland barn och unga

En form av sexuella övergrepp benämns som människohandel för sexuella ändamål och inom detta område återfinns två studier som har resultat från minderåriga. Franchino-Olsen et al. (2020) fann att flickor med låg kognitiv förmåga⁵ oftare hade utsatts för människohandel för sexuella ändamål än andra flickor. Flickor med låg kognitiv förmåga hade nästan fem gånger så stor risk för att ha utsatts för människohandel jämfört med jämnåriga. Sammanfattningsvis kan detta förklaras med att flickor med låg kognitiv funktion hade sämre förmåga än andra flickor att identifiera riskfyllda situationer samt var mer benägna att acceptera gärningsmännens önskemål. En annan studie (Reid, 2018) som syftade till att undersöka sexhandel bland unga flickor med intellektuella funktionsnedsättningar (n=15) fann att merparten av människohandlarna var män, oftast en pojkvän till flickan och det framkom att just kärleken och tilliten till pojkvännen gjorde att de inte uppfattade de var utsatta för sexhandel. Utöver pojkvänner fann forskarna att människohandlarna var främlingar, flickvän, släkting och droglangare. Gemensamt för flickorna var att de hade erfarenhet av sexuella övergrepp tidigare i livet och att de övergreppen hade pågått under en längre tid. De sexuella övergreppen pågick i hemmet, där de var placerade, samt i skolan av andra elever. Utöver det hade de erfarit sexuella övergrepp av främlingar i samband med att de rymde eller när de

⁵ To identify those with low cognitive ability, the scores of Add Health Picture Vocabulary Test (AHPVT) were dichotomized to approximate guidelines for IQ indicators of intellectual disability that are typically reported as having an IQ of 65-75 or lower (American Psychiatric Association, 2016). Individuals with extremely low AHPVT scores (<71) were categorized as having a low cognitive ability, and those with scores of 71 or greater were considered not to have the low cognitive ability.

träffade okända via Internet. Några hade en historia av sjukhusvistelser inom psykiatrisk heldygnsvård, både kortsiktigt och långsiktigt, till följd av aggressivt beteenden och/eller självskadebeteenden.

Kränkande och våldsutövande föräldraskap

Det rapporteras att barn med intellektuella funktionsnedsättningar kan ha svårigheter med känsloreglering vilket kan vara en förklaring till att föräldrar använder våld mot sitt barn. I svensk kontext finns det litet skrivet om föräldrar som utsätter sina barn med funktionsnedsättning för våld.⁶ Syftet med denna översikt är inte att sammanställa forskning om förövare, men vi har valt att ta med några studier som undersökt barns utsatthet av föräldrar och hur detta våld beskrivs och förklaras eftersom området är synnerligen relevant när våld mot målgruppen diskuteras.

Jahng (2020) rapporterar att mödrars erfarenhet av övergrepp i barndomen ökar risken att utsätta sina barn för övergrepp. Hade mödrarna erfarit psykiska och fysiska övergrepp under barndomen ökade sannolikheten för att utöva ett kränkande föräldraskap gentemot barn med intellektuella funktionsnedsättningar (IDD). Detta förklaras med avsaknad av goda föräldraförebilder tillsammans med stressutsatthet. Det visade sig extra tydligt då de hade barn som hade stora svårigheter med att interagera med sina mödrar. Forskaren påtalar även vikten av att kulturella perspektiv lyfts fram, studien är utförd i Sydkorea, där uppgiften att fostra barn med funktionshinder kan innebära att mödrarna utvecklar höga stressnivåer, eftersom de vanligtvis är ensamstående vårdgivare för sina barn medan det i andra länder kan förekomma såväl informellt som professionellt stöd. Dessutom, ser sydkoreanska mödrar omsorgen som sitt barn som sin primära uppgift vilket innebär att de kan uppleva större föräldrastress och frustration än mödrar i andra kulturer.

Thomas et al. (2014) genomförde en studie som involverade mödrar till barn med intellektuella funktionsnedsättningar. Studien syftade till att undersöka mödrars uppfattning om att använda fysiska bestraffningar i samband med uppfostran. Alla mammor rapporterade att de straffade sina barn och de ansåg att fysisk bestraffning var nödvändig, men att det ska användas måttligt, lämpligt och lägligt. Ungefär hälften av mödrarna använde fysiska

⁶ Se dock David Norlin, Ulf Axberg & Malin Broberg (2014) Predictors of harsh parenting practices in parents of children with disabilities, *Early Child Development and Care*, 184:9-10, 1472-1484

bestraffningar och flertalet av dessa hade söner. Mer än hälften av mödrarna använde även verbala bestraffningar och flertalet som använde det hade döttrar.

Upptäckt av övergrepp

Mdikana et al. (2018) lyfter behovet av studier som undersöker typer av sexuella övergrepp som begås mot barn med intellektuell funktionsnedsättning inom skolmiljö. Beadle-Brown et al. (2010) identifierar att det behövs ytterligare forskning för att klargöra om personer placerade utanför sin lokala miljö i högre utsträckning utsätts för övergrepp än personer som placeras i den lokala miljön. Reid (2018) vill se fler studier som inkluderar olika perspektiv på unga vuxna män med och utan IF som är utsatta för sexhandel. Koçtürk & Yüksel (2021) menar att ytterligare studier behövs för att undersöka relationen mellan kultur och ojämlikhet mellan könen och hur detta påverkar avslöjandet av övergrepp. Codina et al. (2022) lyfter fram behovet av att studera ”poly-viktimisering” och dess effekter för målgruppen. O’Donnell et al. (2010) menar att det finns behov av vidare forskning om att tidigt uppräcka och identifiera funktionsnedsättningar hos barn samt vilka insatser stöd som behöver ges till familjer för att förebygga våld.

Föräldrars erfarenhet av misshandel under barndomen och effekter för deras föräldraskap

Jahng (2020) visar i sin studie att om föräldrar har upplevt försummelse under sin egen barndom har detta en effekt på deras föräldraskap och benägenhet att utöva våld och att detta behöver studeras vidare. Det finns för lite kunskap om betydelsen av att ha utsatts för försummelse och övergrepp under barndomen och utövandet av föräldraskap till barn som har speciella behov. Forskaren menar att det finns flera olika kunskapsluckor inom detta område, exempelvis kring relationen mellan fäders kränkande och misshandlande föräldraskap och deras erfarenheter i barndomen. Utöver det föreslås att den genomförda studien replikeras med ett större urval samt att studier behöver genomföras som fokuserar övergrepp i barndomen bland mödrar med olika civilstånd.

Referenser litteraturoversikt 1

- Beadle-Brown, J., Mansell, J., Cambridge, P., Milne, A., & Whelton, B. (2010). Adult protection of people with intellectual disabilities: Incidence, nature and responses. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 23, 573-584.
- Cambridge, P., Mansell, J., Beadle-Brown, J., Milne, A., & Whelton, B. (2011). A study of adult protection referrals in two local authorities: An overview of findings for managers and practitioners. *Journal of Adult Protection*, 13, 238-250.
- Codina, M., Pereda, N., & Guilera, G. (2022). Lifetime victimization and poly-victimization in a sample of adults with intellectual disabilities. *Journal of Interpersonal Violence*, 37, 2062–2082.
- De La Sablonnière-Griffin M., Paquette G., Hélie S., & Dion J. (2021). Child maltreatment investigations and substantiations in child protection services: Factors distinguishing children with intellectual disabilities. *Disability and Health Journal*, 14, 101128.
- Del Bove G., Stermac L., & Bainbridge, D. (2005). Comparisons of sexual assault among older and younger women. *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 17, 1-18
- Euser, S., Alink, L.R., Tharner, A., van Ijzendoorn, M.H., & Bakermans-Kranenburg, M.J. (2016). The prevalence of child sexual abuse in out-of-home care: Increased risk for children with a mild intellectual disability. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 29, 83-92.
- Fisher, M.H., Moskowitz, A.L., & Hodapp, R.M. (2012). Vulnerability and experiences related to social victimization among individuals with intellectual and developmental disabilities. *Journal of Mental Health Research in Intellectual Disabilities*, 5, 32-48.
- Franchino-Olsen, H., Silverstein, H.A., Kahn, N.F., & Martin, S.L. (2018). Minor sex trafficking of girls with disabilities. *International Journal of Human Rights in Healthcare*, 13, 97-108.
- Hickson, L., Khemka, I., Golden, H., & Chatzistyli, A. (2013). Views and values of developmental disabilities and domestic violence/sexual assault support professionals regarding the prevention and handling of situations of abuse. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 10, 207–214.
- Jahng, K.E. (2020). South Korean mothers' childhood abuse experience and their abuse of their children with intellectual and developmental disabilities: Moderating effect of parenting self-efficacy. *Child Abuse & Neglect*, 101, 104324.
- Jaudes, P.K. & Mackey-Bilaver, L. (2008). Do chronic conditions increase young children's risk of being maltreated? *Child Abuse & Neglect*, 32, 671-81.

- Jenaro, C., Flores, N., Vega, V., Cruz, M., Pérez, C., & Torres, V.A. (2018). Cyberbullying among adults with intellectual disabilities: Some preliminary data. *Research in Developmental Disabilities, 7*, 265-274.
- Koçtürk, N., & Yüksel, F. (2021). Individual and familial characteristics of sexual abuse victims with intellectual disability. *Current Psychology*, DOI: 10.1007/s12144-021-01604-y
- Lin, L-P., Yen, C-F., Kuo, F-Y., Wu, J-L., & Lin, J-D. (2009). Sexual assault of people with disabilities: Results of a 2002–2007 national report in Taiwan. *Research in Developmental Disabilities, 30*, 969-975.
- Majeed-Ariss, R., Rodriguez, P.M., & White, C. (2020). The disproportionately high prevalence of learning disabilities amongst adults attending Saint Marys Sexual Assault Referral Centre. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities, 33*, 595– 603.
- McConkey, R., & Smyth, M. (2003). Parental perceptions of risks with older teenagers who have severe learning difficulties contrasted with the young people's views and experiences. *Children & Society, 17*, 18-31.
- Mdikana, A.A., Phasha, N.T., & Ntshangase, S. (2018). Teacher reported types of sexual abuse of learners with intellectual disability in a South African school setting. *Journal of Psychology in Africa, 28*, 510-513.
- O'Donnell, M., Nassar, N., Leonard, H., Jacoby, P., Mathews, R., Patterson, Y., & Stanley, F. (2010). Characteristics of non-Aboriginal and Aboriginal children and families with substantiated child maltreatment: a population-based study. *International Journal of Epidemiology, 39*, 921–928.
- Phasha, T.N., & Myaka, L.D. (2014). Sexuality and sexual abuse involving teenagers with intellectual disability: Community conceptions in a rural village of KwaZulu-Natal, South Africa. *Sexuality & Disability, 32*, 153–165.
- Reid, J. A. (2018). Sex trafficking of girls with intellectual disabilities: An exploratory mixed methods study. *Sexual Abuse, 30*, 107–131.
- Robinson, S., Fisher, K.R., Graham, A., Ikäheimo, H., Johnson, K., & Rozengarten, T. (2022). Recasting 'harm' in support: Misrecognition between people with intellectual disability and paid workers. *Disability & Society*, ahead of print, DOI:10.1080/09687599.2022.2029357
- Soylu, N., Alpaslan, A.H., Ayaz, M., Esenyel, S., & Oruç, M. (2013). Psychiatric disorders and characteristics of abuse in sexually abused children and adolescents with and

without intellectual disabilities. *Research in Developmental Disabilities*, 34, 4334-4342.

Stermac, L., Del Bove, G., & Addison, M. (2004). Stranger and acquaintance sexual assault of adult males. *Journal of Interpersonal Violence*, 19, 901-15.

Strand, M-L., Benzein E., & Saveman, B-I. (2004). Violence in the care of adult persons with intellectual disabilities. *Journal of Clinical Nursing*, 13, 506–514.

Thomas, S., Kumar, A., & Deb, S. (2014). Abuse of intellectually disabled children. Risks as perceived by the mothers. *Social Science International*, 30, 391-407.

Litteraturoversikt 2: Reaktionen

Individernas reaktioner på våldet

Vuxna

Northway et al. (2013) rapporterar att informanterna, som alla tillhörde målgruppen och hade erfarenhet av våld, ansåg att de sexuella övergrepp de utsatts för var den värsta formen av övergrepp och att detta var svårast att berätta om då de var förknippade med skuld och skam. I en annan studie (Powers et al. 2002) fann forskarna att endast 21 % av informanterna, vilka var kvinnor med fysiska eller fysiska och intellektuella funktionsnedsättningar, hade blivit tillfrågade om de hade varit utsatta för våld. Studien, som syftade till att undersöka kvinnors erfarenheter av att vara utsatta för våld av personliga assistenter, fann att kvinnorna uttryckte att det som var det mest sårande och stötande och som påverkade dem mest var det fysiska, sexuella, verbala, och finansiella våldet samt hot om våld. Därefter rankades försummelse, förstörelse av egendom, felaktig medicinering och utövande av fysisk eller verbal kontroll. I en annan studie (Hollomotz, 2013) framkom att de kvinnor och män som blev intervjuade, och som alla hade intellektuell funktionsnedsättning, hade erfarenhet av att professionella har rekommenderat dem att ignorera våld som de har blivit utsatta för. Även om personerna själva vara beredda att anmäla fick de inte det stöd som de hade behövt från professionella, varken i att erkänna att det var en allvarlig händelse, eller i att understryka att andra inte får utsätta dem för våld. Ungefär hälften av de som deltog i studien rapporterade en incident av fysisk eller känslomässig misshandel, inklusive våld i nära relationer, våld från familjemedlemmar samt mobbning i skolan. De beskrev även att de kallades för förnedrande namn av elever under sin skoltid men även av vuxna de mötte i dagliga aktiviteter och av allmänheten, något som de försökte ignorera. Det förekom även berättelser om att ha blivit inlåst, fråntagen sina pengar och att bli övervakad av personer i familjen. I studien framkom även att deltagare hade blivit utsatta för sexuellt våld. En manlig deltagare hade erfarenhet av att bli sexuellt kränkt av sin rumskamrat som sedan anklagade honom för att ha våldtagit honom. Ett väsentligt resultat är att personerna har upplevt att även om de har berättat om utsattheten och att de känt sig kränkta har de inte alltid blivit trodda och inte heller fått stöd.

I en studie (Leutar et al. 2014) framkom att informanterna, som hade mild eller måttlig intellektuell funktionsnedsättning, inte alltid visste vad övergrepp var och vad det innebar. Detta tolkar forskarna som att det finns ett omfattande behov av att upplysa om övergrepp och våld. Svaren kan dock också förstås som att deltagare inte ville prata om övergrepp, trots

att de visste vad det var. Forskarna noterar också att deltagarna i studien pratar mer öppet om egna upplevelser av övergrepp än om hur de uppfattar övergrepp på en övergripande nivå.

Barn och unga

Banks et al. (2017) rapporterade att de flesta barnen som ingick i studien hade erfarenhet av fysisk bestraffning och att merparten av barnen rapporterade att de hade erfarenhet av våld, fysiska och känslomässiga övergrepp (ex mobbning, inkl att bli kallad kränkande namn) samt isolering. Barnen rapporterar att såväl kamrater som vårdgivare, familjemedlemmar, lärare och andra vuxna familjemedlemmar kunde vara förövare. Barnen uppfattade även att våldet och övergreppen var direkt relaterat till deras funktionshinder. I en annan studie (Nyokangi & Phasha, 2016), utförd i Sydafrika, beskrivs att flickor med mild intellektuell funktionsnedsättning hade omfattande erfarenheter av att ha utsatts för våld i skolan. Flickorna berättar att när de anmäler sexuella kränkningar och övergrepp tas inte detta omhand, de ignoreras och rentav förringas av lärare och ansvariga på skolan. Flickorna rapporterar att de kan få höra att det sexuella våldet är normalt, och de kan även blir anklagade för att själva ha orsakat övergreppen. Flickorna upplever inte att de blir hjälpta av lärarna som snarare tar emot anmälningar men sedan låter det bara passera. Detta ledde till att flickorna slutade rapportera erfarenheter av sexuellt våld. Det blev också tydligt att vissa flickor inte ville fullfölja anmälningarna av rädsla för gärningsmannens repressalier.

Våld i nära relationer

Flera studier har fokus på våld i nära relationer. I en av studierna (Walter-Brice et al. 2012) beskriver kvinnor i målgruppen som utsatts för våld i nära relationer känslor av chock över att bli utsatta och att de var rädda. Deltagarna hade avslöjat övergreppen för polisen och majoriteten även till socialtjänsten. Att avslöja övergreppen var en skrämmande upplevelse och det framkom också besvikelser i mötet med professionella och deltagarna beskrev erfarenhet av ohjälpsamhet och att inte bli trodd. Det framkom även erfarenheter av att polisen endast hade rekommenderat kvinnorna att hålla sig undan den våldsamma mannen. Bristen på att bli trodd och bristen på insatser från polisen tolkades av kvinnorna som att de inte hade hört av sig i tid. En kvinna trodde exempelvis att hennes underlåtenhet att ringa polisen vid den faktiska tiden för attacken ledde till att polisen inte gjorde något. Några av kvinnorna som hade avslöjat övergreppen till socialtjänsten för att få hjälp med att lämna förhållandet hade barn. Deras vädjanden om hjälp avlogs och i stället omhändertogs barnen.

Orättvisa, upprördhet och upplevelse av att professionella verkade skydda förövarnas rättigheter framfördes av kvinnorna. I en annan studie (Pestka & Wendt, 2014) intervjuades kvinnor i målgruppen som utsatts för våld i nära relationer. Det framkom då att kvinnornas negativa erfarenheter och upplevelser under barndomen, såsom att ha blivit avvisade av sina föräldrar, bristande tillhörighet i familjen, upplevelser av att inte vara önskade och att de var "skräp" medförde att de senare i livet aktivt sökte en känsla av tillhörighet genom en partner. Vanan vid att bli föraktad under barndomen innebar att de tolererade övergreppen och stannade kvar i den våldsamma relationen.

Ward et al. (2010) rapporterade från intervjuer med unga män och kvinnor som hade erfarenhet av känslomässig misshandel och fysisk misshandel i en parrelation. Känslomässig misshandel handlade främst om att bli benämnd med olika namn, samt om skrik, bråk, trakasserier, hot, ekonomiskt utnyttjande, och förstörda ägodelar. Känslomässig misshandel rapporterades oftare av männen än av kvinnorna. Fysisk misshandel beskrevs av både kvinnor och män. Fysisk misshandel kunde handla om slag och sparkar men även våld med olika tillhyggen såsom knivar. En kvinna berättar: "Han kastar ner mig på en ramp som de hade byggt för att jag skulle kunna ta mig ur huset och så började han att skotta snö över min kropp.". En man säger: "Hon slog mig rejält. Jag vet inte varför. Jag kanske sa något fel till henne." Kvinnorna kunde även beskriva att de hade blivit tvingade till sex inom parrelationen, något som inte någon av männen hade erfarenhet av.

I några av artiklarna lyfts omgivningens bristande förståelse för att personerna kan vara utsatta för övergrepp i hemmet, och i synnerhet dess psykologiska effekt. I studien av Walter-Brice et al. (201) framkommer att även om förhållandet var över för kvinnorna i studien, så bar de fortfarande på en rädsla, vilket innebar att misshandeln fortsatte att påverka deras liv. Några skadliga konsekvenser av våldet var skuldbeläggande av sig själv, hjälplöshet och upplevelse av stress. Det fanns också kvinnor som blev utsatta genom stalking och som isolerade sig för att skydda sig mot detta.

Individernas hantering av våldet

En studie av Northway et al. (2013) handlade om hur personer med intellektuell funktionsnedsättning uppfattar övergrepp, och förövare. Informanterna beskrev att de kände ilska, rädsla, bitterhet, avsky, upprördhet som en följd av övergrepp de utsatts för. De

berättade att övergrepp fick dem att känna sig generade och att de skuldbelade sig själva, vilket bidrog till att övergrepp inte rapporteras. Utöver det uttryckte de en känsla av resignation och maktlöshet inför att åstadkomma en förändring. Några deltagare beskrev hur de hade försökt utveckla strategier för att hantera erfarenheterna av våldet, men att detta var föga framgångsrikt. Forskarna påtalar även att erfarenheten av bli misshandlad, vid ett eller flera tillfällen eller under en längre tid, innebär att starka känslor byggs upp och att dessa känslor blir svåra för deltagarna att hantera. Detta kan enligt forskarna bidra till att offret själv blir föröväre eller utvecklar ett "utmanande beteende". I en annan studie (Powers et al., 2002) framkom att kvinnor i målgruppen som utsatts för våld tyckte att det var mycket svårt att hantera våld de utsatts för av personliga assistenter och det var också svårt för dem att söka hjälp. Det framkom bland annat att det var lättare att hantera våld från personliga assistenter om det fanns flera assistenter tillgängliga och om personen fick välja sin assistent själv. Tillgång till stödgrupper och krisstöd, att andra tror på dem, kvinnohärbärgen/skyddade boenden och även att den personliga assistenten var en vän är faktorer som enligt kvinnorna bidrar till att utsatthet kan hanteras.

I en annan studie (Gil-Llario et al. 2019) fann forskarna att det var en skillnad mellan de som själva rapporterade (non-DSA) att de hade varit utsatta för sexuellt våld och de där det fanns en dokumenterad rapportering om övergreppen (DSA). De personer vars sexuella övergrepp var dokumenterade visade sig vara bättre på att identifiera situationer som kan innebära risk för våld, de var bättre på att hitta strategier för att försvara sig mot och hantera sexuella övergrepp. Utöver det var de räddare för att sova ensamma, för att vara ensamma, de var mer socialt isolerade samt utsatte sig själva för självskada i högre utsträckning, genomförde fler självmordsförsök jämfört med de som själva rapporterade de sexuella övergreppen. Bland de som själva rapporterade att de blivit utsatta för sexuella övergrepp återfanns en sämre livskvalitet, mer negativa attityder till sex och en sämre förmåga att identifiera vilka situationer som innebär en risk för sexuella övergrepp. Studien visar inte några skillnader mellan grupperna när det gäller att identifiera tecken på sexuella övergrepp däven om det inom DSA gruppen finns ett dokumenterat övergrepp. För att få en förståelse av omfattningen av övergrepp, måste alla informationskällor användas och inte endast använda det som personerna själva rapporterar eftersom de inte alltid uppfattar det som de varit utsatta för som övergrepp, alternativt att de skäms för det inträffade eller att de blivit hotade. I studien av Hollomotz (2013) finns det exempel på våld i nära relationer där kvinnor har känt sig oförmögna att hantera situationen själv och att de genom att påtala utsattheten till

stödpersoner kunnat få hjälp att avstyra våldet samt fått stöd med att flytta. Att hantera våldet genom att söka hjälp från andra är dock inte alltid en strategi som används. I studien av Ward et al. (2010) framkom det att 9 av 24 informanter som rapporterade att de hade erfarenhet av misshandel inte sökte hjälp. De andra 15 hanterade våldet genom att söka hjälp från polis, familj, vänner, personal, läkare eller kuratorer och vid skyddsboenden för kvinnor. Polisen, familj och vänner var de som upplevdes ge det bästa stödet. Sammantaget angav deltagarna att de var nöjda med den hjälp och stöd som de fått.

Strategier för att skydda sig från våld

I några av studierna fokuseras på vilka strategier för skydd från våld som informanterna använder. I studien av Ottmann et al. (2016) fann forskarna att informanterna fokuserade på att vara vaksamma mot främlingar samt att undvika att vara ute sent på kvällen på egen hand. Riskminimerande strategier handlade även om beteendeanpassningar såsom att avlägsna sig från situationer där det förekommer diskussioner eller olika former av problem, att låsa dörren och inte öppna för okända, och att hålla sig för sig själv. Utöver detta beskriver informanterna olika skyddsstrategier som tydligt handlar om att de inte vill träffa vissa personer, eller att på eget initiativ tillfälligt flytta. Att ha en hund som tränas upp för att försvara mot tidigare partner kan också vara en strategi, liksom att utöva olika självförsvarstekniker vilket illustreras i följande citat;

”Jag har varit tvungen att använda Tai Chi för att försvara mig från min ex-pojkvän...”

Informanterna påtalade även att det var viktigt att hitta en säker plats för att undvika konflikter. En informant uttrycker det med följande ord;

”Jag känner mig trygg i kyrkan med mina vänner”.

I en annan studie (Powers et al. 2002) beskriver kvinnor som utsatts för våld av personliga assistenter att de mest hjälpsamma strategierna för att undvika övergrepp var att ha en annan personal med, att få välja personlig assistent, att ha tillgång till krisstöd och jourtelefon, att komma överens om gränser med personalen, stödgrupper, att tydliggöra överenskommelser för personalen, påminna sig själv om vad som är acceptabelt och inte, att få träna på att identifiera vad som är misshandel, samt tillgång till ett skyddat boende. Till skillnad från studien av Ward et al. (2010) uppfattade denna studies informanter att den strategi som var minst hjälpsam var att ringa polisen.

Att berätta om övergrepp som en strategi

I flera av studierna framkom att en strategi var att berätta om våldet. I studien av Ottmann et al. (2016) framkom exempelvis att det var viktigt att berätta om övergrepp och misshandel till vänner, familj, personal, grupper eller myndigheter för att kunna mobilisera andra för att hjälpa till, synliggöra vad som pågår, och för att arbeta fram säkerhetsstrategier och förebygga att andra blev utsatta. I en annan studie (Reiter et al. 2007) jämfördes vilka personer som unga med och utan intellektuell funktionsnedsättning vände sig till för att berätta om övergrepp. Det framkom att unga med funktionsnedsättningar inte delade sina erfarenheter med kamrater, däremot vände de sig till professionella och sina familjer medan unga utan funktionsnedsättning vände sig till vänner och familj, men inte till professionella. I en studie av Leutar et al. (2014) framkom att förövarna oftast är vänner och bekanta, vilket även inkluderar institutionspersonal och volontärer. Detta innebär att informanternas hantering av våldet varierar utifrån deras relation till förövare. Det framkommer att flertalet av informanterna berättade om våldet för omgivningen och de uttrycker att de får hjälp genom att andra säger till förövaren, varnar personen och uppmuntrar hen till att se upp. Förövare kunde även få en reprimand, exempelvis av personal. I studien förekommer beskrivningar av att berättandet givit resultat, exempelvis i följande citat:

"Min mamma berättade om det för släktingar och sa till mig att se upp",

"Jag blev tillsagd att inte lyssna på dem, så när någon retas så bara vänder jag och går iväg".

Utöver detta framkom att deltagarna uppfattade att ett viktigt stöd var att övergreppen synliggjordes samt att de hade någon att vända sig till för att pratade om det. De tyckte exempelvis att det är viktigt att få hjälp från vänner och från familjen samtidigt som det behövdes formellt stöd från professionella. I studien diskuterar deltagarna även betydelsen av förebyggande arbete för att minska övergrepp. De flesta deltagare var överens om att ett sätt att bekämpa övergrepp är att genomföra förebyggande aktiviteter i omgivningen. Här framkommer förslag på större samhällsförändringar, som att informera om utsatthet och att det omgivande samhället tydligt visar vad som är oacceptabla beteenden. En annan lösning som diskuterades var att lära sig att undvika situationer som skulle kunna leda till övergrepp. Det framkom att flertalet deltagare tänkte att i händelse av misshandel, ska de vända sig till polisen medan vissa menade att de skulle vända sig till familjemedlemmar. Forskarna menar att det finns behov av ytterligare utbildning för målgruppen om hur man undviker övergrepp samt att det finns ett omfattande behov av att stärka målgruppen och förbättra deras förmågor

att upptäcka och avvärja våldsutsatthet. Studiens författare bedömer det som positivt att deltagarna lyfter fram formellt stöd som viktigt.

Resultaten som presenteras av Banks et al (2017) står i skarp kontrast till den ovan beskrivna studien. De intervjuade vårdgivare till barn med intellektuell funktionsnedsättning, och i så stor utsträckning som möjligt, barnen själva. De fann att barn med funktionsnedsättning både har större risk att utsättas för våld och har större svårigheter att få tillgång till skydd mot våld, jämfört med barn utan funktionsnedsättning. Barn med intellektuella funktionsnedsättningar och med omfattande hörselnedsättningar var extra utsatta. De hade svårigheter med att berätta om vad de hade råkat ut för, vilket gjorde att de hade svårt att få tillgång till stöd och skydd och utsattheten kunde fortgå. Detta uttrycks i följande citat från en vårdgivare;

”Folk misshandlar honom och ibland kommer han hem gråtande och med blåmärken... och med kroppen svullen av misshandeln. Han går direkt till sängen och gråter... Om han kunde tala, skulle han kunna peka ut vem som gör detta mot honom.”

När barnen blev tillfrågade vart de skulle vända sig om de hade blivit utsatta för våld sa nästan alla att de vänder sig till sina föräldrar eller annan nära vuxenkontakt. Detta trots att de var medvetna om att de kunde vända sig till professionella som arbetar med att skydda barn. Skälet till att de inte skulle vända sig till professionella var att de inte trodde att de skulle bli lyssnade på. Mobbning av kamrater och verbala övergrepp var det vanligaste typen av våld som barn med funktionsnedsättning upplevde. Mobbing uppfattades vara ett stort problem, men det upplevdes som oundvikligt. Även om vissa vårdgivare sökte att lösa denna typ av våld genom att prata med förövaren, förövarnas familj, eller skolpersonal rapporterade många föräldrar och vårdgivare att deras ansträngningar att stoppa våldet hade misslyckats och att de inte hade försökt med ytterligare åtgärder. Både barn och vårdgivare ville söka lösa svårigheter själva och var rädda för effekterna om de involverade professionella.

Konsekvenser och följdproblem

Sammantaget visar de studier som rör hur individerna påverkas av våldet mycket negativa konsekvenser, inte minst i form av ytterligare svårigheter. I studien av Northway et al. (2013) rapporterade informanterna att de till följd av övergreppet/övergreppen fått långvariga svårigheter med huvudvärk, mardrömmar där övergreppet återupplevs eller att känna sig som en person som förändrats på ett negativt sätt. Det kunde handla om övergreppen bidragit till

känsla av hopplöshet, självskadebeteenden och självmordstankar. I studien av Banks et al. (2017) framkom att våld mot barn får omfattande sociala, fysiska och känslomässiga konsekvenser under resten av livet och i studien av Reiter et al. (2007) framkom att manliga och kvinnliga gymnasieelever med intellektuell funktionsnedsättning som varit utsatta för övergrepp, upplevde omfattande negativa känslomässiga effekter. I en annan studie (Leutar et al., 2014) framkommer att informanterna har starka känslomässiga reaktioner efter att ha upplevt övergrepp. Elever i målgruppen rapporterar också att de känner sig hotade i högre grad än elever utan intellektuell funktionsnedsättning. Sammantaget kan detta förstås som att de våldsutsatta utvecklar en långvarig eller livslång psykisk ohälsa.

I studien av Hollomotz (2013) framkommer berättelser om att övergrepp innebär en ytterligare social isolering och socialt utanförskap vilket i sin tur påverkar den psykiska och fysiska hälsan negativt. Detta överensstämmer även med studien av Shabalala & Jasson (2011) som fann att 30% av deras informanter som hade intellektuell funktionsnedsättning och som hade utsatts för sexuella övergrepp, uppfyllde kriterierna för en PTSD-diagnos. Detta kan jämföras med kontrollgruppen där informanterna hade intellektuell funktionsnedsättning, men där det inte var känt att de utsatts för sexuella övergrepp, där endast 4% uppfyllde kriterier för en PTSD-diagnos. De som hade utsatts för sexuella övergrepp rapporterade att de var upprörda, att de ofta blev påmind om traumat och de uppvisade fysiologiska reaktioner när de tänkte på övergreppet/en. De försökte aktivt undvika att bli påmind om traumat, och rapporterade att de hade svårigheter att komma ihåg övergreppet. De kunde också uppleva sig känslomässigt avtrubbade, hade svårigheter att göra roliga saker och rapporterade känslor av ilska. O'Callaghan et al. (2003) genomförde en studie som inkluderade 18 män och kvinnor i målgruppen som utsatts för övergrepp av olika slag. Det framkom att kriterier för PTSD ofta förelåg men de allvarligaste konsekvenserna av våldet täcktes inte in av dessa kriterier. Efter våldsutsattheten hade informanterna utvecklat utmanande beteenden och självskadebeteenden och de hade även förlorat färdigheter såsom verbalt språk, de regredierade och de blev mindre självständiga. Därför behöver de som arbetar med och möter målgruppen, även inom polis- och rättsväsende beakta följdproblem som är karaktäristiska för personer med intellektuell funktionsnedsättning.

I en studie av Nyokangi och Phasha (2016) undersöktes sexuellt våld inom skolor för elever med intellektuell funktionsnedsättning. Det framkom att pojkar upplevde ett gruppträck att ha ett starkt intresse för sex vilket bidrog till olika former av övergrepp mot flickor på skolan.

Särskilda platser där sexuella övergrepp förekom var obevakade områden och skolbussar. Det framkom även att lärare och annan personal hade en tendens att dölja eller bortförklara de sexuella övergreppen mot flickorna. Våldet uppkom också som ett resultat av att föräldrar och lärare arrangerade förhållanden mellan pojkar och flickor eftersom de menade att det bästa för unga med intellektuella funktionshinder var ett övervakat förhållande mellan ungdomar. Med hjälp av släktingar och vänner hittar föräldrarna en potentiell partner för dottern eller sonen. Hanterandet är egentligen inte påtvingat utan snarare en överenskommelse som sker för att skydda eleverna från att etablera relationer med andra i samhället som kan dra fördel av och utnyttja dem på grund av deras funktionsnedsättning. Oavsett hur fördelaktiga dessa arrangerade förhållanden upplevdes av föräldrar och skolpersonal, bidrog de till sexuellt våld mot kvinnliga elever. De manliga eleverna som de hade parats ihop med en flicka antog att de hade rätt att kräva sex av den tilltänkta partnern. De kvinnliga eleverna rapporterade att de kände sig tvungna att tillfredsställa sina manliga partners behov eftersom deras familjer hade godkänt relationen, även om de inte ville detta. En av de kvinnliga eleverna vars mamma var anställd på skolan sa:

”Min mamma sa till mig att han skulle bli min pojkvän och jag måste respektera och älska honom. Att jag måste lyda honom och därför är jag rädd för att säga "nej" till att ha sex med honom eftersom jag är rädd att göra honom upprörd och förlora honom. Min mamma säger att jag behöver en man att gifta sig med mig snart.”

Referenser litteraturöversikt 2

- Banks, L.M., Kelly, S.A., Kyegombe, N., Kuper, H., & Devries, K. (2017). “If he could speak, he would be able to point out who does those things to him”. Experiences of violence and access to child protection among children with disabilities in Uganda and Malawi. *PLoS ONE*, 12, e0183736.
- Codina, M., & Pereda, N. (2022). Characteristics and prevalence of lifetime sexual victimization among a sample of men and women with intellectual disabilities. *Journal of Interpersonal Violence*, 37, 15–16.
- Gil-Llario, M. D., Morell-Mengual, V., Díaz-Rodríguez, I., & Ballester-Arnal, R. (2019). Prevalence and sequelae of self-reported and other-reported sexual abuse in adults with intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*, 63, 138-148.
- Hollomotz, A. (2013). Disability, oppression and violence: Towards a sociological explanation. *Sociology*, 7, 477-493.

- Leutar, Z., Vitlov, J., & Leutar, I. (2014). Personal experience and perception of abuse in people with intellectual disabilities. *Journal of Intellectual Disabilities*, 18, 249–269.
- Northway, R., Melsome, M., Flood, S., Bennett, D., Howarth, J., & Thomas, B. (2013). How do people with intellectual disabilities view abuse and abusers? *Journal of Intellectual Disabilities*, 17, 361–375.
- Nyokangi, D., & Phasha, N. (2016). Factors contributing to sexual violence at selected schools for learners with mild intellectual disability in South Africa. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 29, 231-241.
- O’Callaghan, A.C., Murphy, G. & Clare, I.C.H. (2003). The impact of abuse on men and women with severe learning disabilities and their families. *British Journal of Learning Disabilities*, 31, 175-180.
- Ottmann, G., McVilly, K., & Maragoudaki, M. (2016). ‘I walk from trouble’: exploring safeguards with adults with intellectual disabilities – an Australian qualitative study. *Disability & Society*, 31, 47-63.
- Pestka, K. & Wendt, S. (2014). Belonging: women living with intellectual disabilities and experiences of domestic violence. *Disability & Society*, 29, 1031-1045.
- Powers, L.E., Curry, M.A., Oschwald, M., Maley S, Saxton, M., & Eckels, K. (2002). Barriers and strategies in addressing abuse: A survey of disabled women's experiences. *Journal of Rehabilitation*, 68, 4-13.
- Reiter, S., Bryen, D. N., & Shachar, I. (2007). Adolescents with intellectual disabilities as victims of abuse. *Journal of Intellectual Disabilities*, 11, 371–387.
- Shabalala, N., & Jasson, A. (2011). PTSD symptoms in intellectually disabled victims of sexual assault. *South African Journal of Psychology*, 41, 424-436.
- Walter-Brice, A., Cox, R., Priest, H., & Thompson, F. (2012). What do women with learning disabilities say about their experiences of domestic abuse within the context of their intimate partner relationships?, *Disability & Society*, 27, 503-517.
- Ward, K.M., Bosek, R.L., & Trimble, E.L. (2010). Romantic relationships and interpersonal violence among adults with developmental disabilities. *Intellectual and Developmental Disabilities*, 48, 89-98.

Litteraturoversikt 3: Risker

Beskrivningar av risksituationer för våld

De inkluderade artiklarna berörde både risksituationer och riskgrupper. Risksituationer som identifierades var miljöer och personer som målgruppen möter och riskgrupper identifierades utifrån olika åldersgrupper som målgruppen tillhör. Vi har därför strukturerat resultatpresentationen utifrån rubrikerna barn, unga, vuxna, att identifiera risker och familjen, som stöd och som risk. I studierna framkom även att vissa beteenden hos personer i målgruppen, och deras förmåga att identifiera risker, hade betydelse för risksituationer och hur dessa kan identifieras och förebyggas. Detta redovisar vi under rubriken hur kan riskerna identifieras samt förebyggande arbete.

Barn

Studier (Afiaz et al., 2021; Paquette et al., 2018) som ingår i översikten rapporterar att barn med intellektuell funktionsnedsättning löper högre risk än andra barn att vara våldsutsatta av en förälder. Resultaten som presenteras av Paquette et al (2018) indikerar att det är högre risk att bli misshandlad för de barn som utöver sin intellektuella funktionsnedsättning även har en fysisk funktionsnedsättning eller har ett självdestruktivt beteende. Ytterligare riskfaktorer som identifierades var att barnet var försummat eller att en av vårdgivarna hade intellektuell funktionsnedsättning. Forskarna diskuterade dock att intellektuell funktionsnedsättning hos föräldern inte är en adekvat faktor för att prediktera våld, eftersom dessa föräldrar är överrepresenterade inom socialtjänsten och därför kan våld som uppstår i dessa familjer upptäckas. Det är snarare faktorer såsom familjens sociodemografiska egenskaper och tillgängligt socialt stöd, som är förknippade med kvaliteten av föräldraskap och därmed med risker för våld. Familjer vars barn har intellektuell funktionsnedsättning och misshandlas skiljer sig inte nämnvärt från andra familjer, oavsett om föräldrarna har intellektuell funktionsnedsättning eller inte, de lever i fattigdom och är socialt sårbara. Afiaz et al (2021) fann att barn som var 11 år eller yngre hade hög risk att bli fysiskt misshandlade av sina mödrar, särskilt om barnen hade kognitiva och/eller emotionella svårigheter. Än högre risk för fysisk misshandel hade de barn vars mödrar blev misshandlade av fäderna och där denna typ av våld i nära relationer var en del av familjens vardagsliv.

Andra studier i översikten (Helton et al 2018; MacLean et al 2017; Nygaard Christoffersen, 2022) rapporterar att barn med funktionsnedsättningar har högre risk för att utsättas för

sexuella övergrepp än andra barn och att våldet dessutom är grövre. Helton et al (2018) genomförde en studie baserad på ett nationellt representativt urval av barn i USA som varit utsatta för sexuella övergrepp. De fann att barn med inlärningssvårigheter (LD) löpte dubbelt så stor risk att utsättas för sexuella övergrepp som barn utan. Typ och svårighetsgrad av övergreppen varierade, men mer än 3 gånger fler barn med inlärningssvårigheter hade erfarenhet dels av övergrepp via internet, dels av orala övergrepp jämfört med de utan. Flickor var mer än dubbelt så ofta utsatta som pojkar, och de var mer utsatta för penetrerande sexuella övergrepp. De övergrepp som pojkarna med inlärningssvårigheter utsattes för var i högre grad icke-penetrerande handlingar, såsom smekning, ofredande eller onani, vilket liknade de övergrepp som pojkar utan inlärningssvårigheter utsattes för. Vidare framkom att barn med inlärningssvårigheter hade 2,5 gånger så hög risk för att utsättas för sexuella övergrepp av en släkting jämfört med barn utan.

MacLean et al (2017) rapporterar att barn med funktionsnedsättning utgör 10,4 % av befolkningen. Dock rapporteras såväl misstanke om misshandel (25,9 %) som bekräftad misshandel (29,0 %) i betydligt högre grad än bland barn utan funktionsnedsättning. Risken för misshandel skiljde sig åt beroende på typ av nedsättning. Barn med intellektuella funktionsnedsättningar hade högst risk för såväl misstanke om misshandel som bekräftad misshandel. Barn med autism hade en lägre risk, och barn med Downs syndrom hade samma risk som barn utan funktionsnedsättning.

Nygaard Christoffersen (2022) genomförde en studie där barnen har diagnoserna utvecklingsstörning, ADHD och/eller autism. Det innebär att resultaten från denna studie kan skilja sig åt från andra studier som är inkluderade i denna översikt, men studien bedöms ha ett värde då den nyligen är publicerad och är genomförd i Danmark vilket innebär att kontexten är aktuell och liknar vår svenska kontext. Nygaard Christoffersen (2022) fann att barn med olika funktionsnedsättningar oftare blev utsatta för sexuella övergrepp jämfört med andra barn. I studien fann han att en fjärdedel av dem som hade utsatts var ungdomar som hade diagnosen utvecklingsstörning där det även förekom att de hade flera funktionsnedsättningar. I den aktuella studien fann forskaren att familjernas sårbarhet predicerade risken för att utsättas för sexuella övergrepp. Även vissa beteenden som barnen uppvisade kunde påverka risken att de utsattes, framförallt utåtagerande beteenden. I kombination med press på föräldrar och andra vårdare kan detta minska föräldrarnas förmåga att vara ett skydd för barnet och istället vara förövare. Resultaten kan även peka på att de olika diagnoserna kan

vara osynliga för omgivningen vilket kan innebära att det uppstår missförstånd. Det kan i sin tur leda till fysiska övergrepp och misshandel från de personer som barnen med funktionsnedsättning möter. Utöver detta fann studien att en skyddande faktor mot våldtäkt är att leva i en familj som tillhör en etnisk minoritet. En förklaring till detta kan vara de "sociala begränsningar" som finns inom vissa minoritetsgrupper som exempelvis innebär att barn och ungdomars rörlighet i det offentliga rummet begränsas.

Unga

De studier som fokuserar på unga fokuserar framförallt på sexuell utsatthet (Carrellas et al 2021), självsador (Calver et al 2021), samt föräldrars uppfattning om potentiella risker för unga med intellektuell funktionsnedsättning (Almack et al 2009).

Carrellas et al (2021) genomförde en studie som undersökte unga med intellektuella funktionsnedsättningar som lämnar den sociala barnavården. Forskarna rapporterade att unga kvinnor med intellektuella funktionsnedsättningar var mer utsatta för sexuella övergrepp än unga män med intellektuella funktionsnedsättningar. Calver et al (2021) fann att barn och ungdomar med intellektuella funktionsnedsättningar (IDD) har en högre risk att drabbas av allvarliga skador, särskilt till följd av självskada. Mer specifikt fann de att barn och ungdomar med IDD nästan hade dubbelt så hög risk för avsiktliga och oavsiktliga skador som resulterade i sjukhusvistelse jämfört med barn och ungdomar utan IDD. Sjukhusinläggningar för självskaaderelaterade skador var mer än 3 gånger högre i IDD gruppen. Forskarna menar att resultaten överensstämmer med tidigare kunskap om att det förekommer psykisk ohälsa i målgruppen.

Almack et al (2009) fann i sin studie av hur föräldrar uppfattar potentiella risker för unga med intellektuella funktionsnedsättningar, att föräldrar diskuterar risker för skada till följd av olyckor, samt risker för sexuella, känslomässiga, fysiska eller ekonomiska övergrepp i övergången till vuxenvärlden. Forskarna menar att föräldrarnas farhågor kan bidra till att de unga inte ges möjlighet att uttrycka och följa sina egna önskemål och strävanden. Föräldrar tampas med att de själva uppfattas som överbeskyddande, oförmögna att "släppa taget" och en oförmåga att lita på att andra agerar för barnens bästa och med barnens möjlighet att utveckla sin självständighet. I studien framkommer att föräldrarna upplever de ungas beroende och deras begränsade möjlighet att utveckla förmågan att förutse och förstå

konsekvenser av beslut och beteenden som risker. Upplevelser av osäkerhet och att samhället brister i sitt förebyggande arbete mot övergrepp är en bidragande faktor till att föräldrar upplever att de behöver ta ansvar för sina unga.

Vuxna

Flertalet av de studier som vi har funnit i översikten inkluderar vuxna i målgruppen. Här återfinns studier som är genomförda i en rad olika länder (se bilaga 3), vilket visar på områdets giltighet över världen. Studierna fångar teman som våld i hemmet (Lin et al 2010; Fanslow et al 2021), arrangerade äktenskap/tvångsäktenskap (Clawson et al 2020; Clawson & Fyson 2017; McCarthy et al 2021), självmordsförsök och genomfört självmord (Fuller-Thomson et al 2018), vålds- och sexualbrott (Nixon et al 2017), okunskap om risker (Kahonde & Johns) och slutligen familjen som stöd och riskmiljö (Vered, 2021; Meer & Combrinck 2017)

Lin et al (2010) genomförde en studie i Tawian och fann att personer med intellektuella funktionsnedsättningar var en av de grupper där våld i hemmet rapporterades mer frekvent än i populationen i stort. De fann även att våld i hemmet ökade mer i denna grupp av individer än bland andra grupper av personer med funktionsnedsättningar. Fanslow et al (2021) fann att personer med olika former av funktionsnedsättningar rapporterade högre grad av våld från en nära partner än personer utan funktionsnedsättning. Kvinnor med funktionsnedsättning rapporterade högre grad av sexuellt våld i nära relationer. Män med intellektuella funktionsnedsättningar var mer benägna att rapportera fysiskt våld i nära relationer än kvinnor med intellektuella funktionsnedsättningar (60,5 % hos män och 36,0 % hos kvinnor). I studien föreslås att förebyggande insatser behöver utformas så att personer med olika former av funktionsnedsättningar verkligen nås och de nämner särskilt personer med psykiska och intellektuella nedsättningar. Vidare visar Nixon et al's studie (2017) att målgruppen är mer utsatt för vålds- och sexualbrott jämfört med personer utan funktionsnedsättningar. I en studie av Fuller-Thomson et al (2018) ställdes frågan "Har du inlärningssvårigheter?" till personer över 18 år som deltog i en populationsstudie om hälsa. De som besvarade frågan jakande benämndes ha "specifika inlärningssvårigheter". Det bör noteras att deltagarna hade självrapporterat sina svårigheter. Målgruppen i denna studie var således bredare än kategorin intellektuella funktionsnedsättningar. Forskarna fann att en av sex kvinnor med specifika inlärningssvårigheter hade försökt begå självmord, och en av nio

män. Forskarna visar att de som hade inlärningssvårigheter i denna studie hade 46 % högre chans att försöka begå självmord i jämförelse med jämnåriga. Orsakerna till självmordsförsök angavs ofta vara negativa barndomsupplevelser, att ha bevittnat våld i hemmet och att personerna hade haft eller hade en depression. Detta i sin tur indikerar vikten av att förstå risker med våldsutsatthet och vad det kan leda till.

Tvångsäktenskap

Clawson et al (2020) fann att personer med inlärningssvårigheter (LD) löper fem gånger större risk för tvångsäktenskap än personer utan. Forskarna fann att både män och kvinnor med LD är lika utsatta för tvångsäktenskap. Den ålderskategori där tvångsäktenskap var mest frekvent var mellan 21-30 år och den näst största ålderskategorin var 11-20 år, vilket således inkluderade barn och unga. I en annan studie (Clawson & Fyson, 2017) rapporteras att 11 % av de personer med LD som var tvingade till äktenskap var under 18 år. I denna studie fann forskarna även att den vanligaste orsaken till att personer med LD var tvingade att gifta sig var att föräldrarna ville tillse att det finns en person, motsvarande en vårdnadshavare, när föräldrarna inte längre har möjlighet att tillhandahålla det stöd som deras barn behöver. McCarthy et al (2021) rapporterar liknande resultat från en annan studie, att motivet till att föräldrar arrangerade äktenskap för sina unga med intellektuella funktionsnedsättningar var en önskan och förhoppning om att säkra omhändertagandet. Att finna en partner som inte hade intellektuell funktionsnedsättning var centralt för föräldrarna då det framkom att de var rädda för att drabbas av ett dubbelt omsorgsbehov om den unge gifte sig med en person med liknande eller högre stödbehov. Andra teman som identifierades var kulturella och religiösa föreställningar och traditioner samt en uppfattning att den unge behöver tas omhand inom familjen och att äktenskap är normalt, naturligt och förväntas av alla. I studien fanns dock även berättelser som visar att föräldrarna var medvetna om att tvångsäktenskap kan innebära övergrepp och försummelse. Det framkom att det fanns en begränsad medvetenhet och förståelse av lagen som förbjuder tvångsäktenskap och en än mer begränsad medvetenhet och förståelse av juridiska begrepp såsom den enskildes förmåga till samtycke. Vissa deltagare i studien av McCarthy et al ansåg inte samtycke som relevant, andra ansåg att föräldrarnas åsikter bör ha företräde framför den unges. I studien diskuteras att föräldrarnas bristande kunskaper om vad som är tillåtet och inte innebär att föräldrarna kan bli dömda eftersom de medverkar till att deras barn ingår äktenskap under tvång.

Att identifiera risker

Kahonde & Johns (2022) rapporterar från sin studie att deltagarna, som var vuxna med intellektuella funktionsnedsättningar, hade viss kunskap om risker för att bli utsatta för sexuellt våld. De hade kunskap om vad som kunde vara olämplig beröring vilket de benämnde som "farligt". De visste även att det var förbjudet för vuxna att ha sex med ett barn och att förövaren kunde vara känd för offret. Men det framkom även att informanterna kämpade med att hantera vissa risksituationer och att det fanns kunskapsluckor och en del uppfattningar som snarare skulle kunna bidra till att de utsatte sig för risker än undvek dem. En risksituation som var svår att hantera rörde svårigheter med att definiera vad innebär att känna en person. Deltagarna hade svårigheter att avgöra om de kände en person som de just hade träffat. Några reflekterade över att de kunde följa med en trevlig person som de just hade träffat hem, men att de skulle säga nej till sex om det blev aktuellt. Flertalet av informanterna kunde inte identifiera risker med sociala medier. De flesta av dem var inte bekanta med orden "våldtäkt" eller 'sexuella övergrepp'.

Familjen, stöd och risk

Studien av Vered (2021) undersökte relationen mellan föräldrars psykiska ohälsa och risken att föräldrarna skulle utöva våld mot sina barn, i en grupp föräldrar som hade blivit dömda för misshandel av sina barn. Resultaten visade att föräldrars psykiska ohälsa är en riskfaktor för misshandel av barn och det framkom att 62% av föräldrarna hade psykisk ohälsa, framförallt i form av känslomässiga problem och personlighetsstörning. Alla former av psykisk ohälsa var kopplade till ökad risk för misshandel, men det fanns variationer i risknivåer mellan de olika hälsotillstånden och kön. För både mödrar och fäder var känslomässiga problem och personlighetsstörning förknippad med ett barns fysiska, känslomässiga försummelse. En större risk för fysisk misshandel återfanns då modern hade en personlighetsstörning. Barn som hade intellektuella funktionsnedsättningar löpte högre risk för övergrepp och vanvård. Vidare fann forskaren att faderns psykiska hälsotillstånd inte påverkade misshandel eller försummelse av barnet. Detta kan vara ett resultat av att mödrar oftare är de primära vårdgivarna. Slutsatsen var att mödrars psykiska hälsotillstånd kan ha större negativ effekt för barn, och om mamman har en personlighetsstörning finns en särskild risk för misshandel av barn.

Meer & Combrinck (2017) genomförde intervjuer med professionella i Sydafrika som arbetade inom organisationer som fokuserade på rättigheter för personer med funktionsnedsättningar (NGOs). Studien berörde professionellas reflektioner kring familjer, funktionsnedsättning och sexuellt våld, där familjerna hade minst en kvinnlig medlem med intellektuell funktionsnedsättning. Det framkom att professionellas hade olika erfarenheter av familjerna och att detta framförallt berodde på familjens socioekonomiska och sociala sammanhang. De professionella beskrev komplexa och motsägelsefulla familjerelationer. Familjer beskrevs dels ha en stödjande funktion, vara en plats för skydd, och för att hjälpa familjemedlemmar med intellektuell funktionsnedsättning. Men det framkom även att familjerna utgjorde en plats för våld och övergrepp mot familjemedlemmarna med intellektuell funktionsnedsättning och dessas välbefinnande prioriterades inte alltid. Det framkom såväl försummelse, undanhållande av vård, isolering, som fysiskt och sexuellt våld. Vidare framkom att familjer inte sällan saknar stödjande strukturer eftersom dessa familjer ofta är utestängda från släkt och nätverk, på grund av de extrema fördomar och stigma som ofta är förknippade med intellektuell funktionsnedsättning.

Hur kan riskerna identifieras

Artiklarna rapporterar såväl hur målgruppen definierar risksituationer (Robinson & Graham, 2021), berättelser från målgruppen som synliggör komplexa livssituationer och riskbeteenden (Prendergast et al. 2015), olika identifierade riskbeteenden inklusive självmord och självmordsförsök (Carrellas et al. 2021; Ledingham et al. 2022; Lunskey et al. 2012) samt professionellas möte med målgruppen och de professionellas reflektioner kring risk (McConnell et al. 2011; Nyberg et al. 2021; Kildahl et al. 2020).

Barn och unga

Robinson & Graham (2021) genomförde en studie där barn och unga med intellektuella funktionsnedsättningar beskrev och utvecklade sin förståelse av säkerhet, och vad som underlättar och hindrar säkerhet i deras vardag. Nyckelteman som återfanns i studien var att känna sig trygg, att finnas i kända sammanhang med kända personer, att minimera risker, ha strategier och möjlighet att öva på dessa och möjligheter att lära sig om säkerhet och att använda undvikande strategier. Även om dessa strategier kunde bidra till att minska risken för utsatthet resulterade de också i att deltagarna i barnen och ungdomarna försökte göra sig mindre synliga, vilket enligt forskarna i förlängningen bidrar till att förvärra risker och att de

blir potentiellt mer sårbara för våldsutsatthet. Det framkom också att barn och unga mötte hinder för att använda sina egna säkerhetsstrategier. Det kunde till exempel vara svårt för dem att få gehör när de berättade om sin rädsla eller oro för vuxna som de mötte i de olika institutionella miljöerna. Ett mycket begränsat antal vuxna lyssnade på dem när de kände sig hotade eller skrämnda och de upplevde att de hade begränsade möjligheter att öva på att använda sina säkerhetsstrategier.

Carrellas et al (2021) visar ett samband mellan riskbeteenden, intellektuell förmåga och utbytessex, dvs att sex byts mot något materiellt eller annat som personen uppfattar som önskvärt. Äldre ungdomar som lämnar den sociala barnavården, där en intellektuell funktionsnedsättning inte hade identifierats, visade sig vara en särskild riskgrupp för att utsättas för sexuellt utnyttjande. Forskarna menar att studiens resultat visar ett behov av att tidigt identifiera intellektuella funktionsnedsättningar, för att tillhandahålla socialt stöd och för att förhindra sexuell utsatthet.

Vuxna

Prendergast et al (2015) har genomfört en narrativ studie om Sue Leung, en kvinna med mild intellektuell funktionsnedsättning som växte upp under fattiga förhållanden i Kina. Studien fokuserar på hennes eget perspektiv och livsberättelse vilket ger kunskap om hur livet kan ta sig uttryck för personer med intellektuella funktionsnedsättningar. Forskarna lyfter att livsvärlden för personer i målgruppen är lika komplex som andras livsvärldar, och inkluderar såväl våld och faror som romanser, vänskap och välvilja. Dock uppmärksammas att det finns skillnader mellan livsvärlden för personer med och utan intellektuell funktionsnedsättning, såsom att målgruppen interagerar med betydligt fler vårdgivare, socialarbetare och andra närstående. Därmed finns möjlighet till att få stöd men även att bli utsatt för övergrepp. Inte sällan tenderar omgivningen att stigmatisera personer med intellektuella funktionsnedsättningar och betrakta och behandla dem som enkelspåriga personer, med begränsade personligheter och behov. Studien synliggör att det både finns konkreta risker för våldsutsatthet och samtidigt en stark oro och osäkerhet hos Sue, över tilltänkta faror och en avsaknad av strategier för att skydda sig, fysiskt, mentalt, och juridiskt. Studien synliggör också stigma och diskriminering, utanförskap från utbildning, sysselsättning och personlig assistans, samt kommunikationsbarriärer som gör det omöjligt att rapportera våld.

Ledingham et al (2022) redogör för att ungefär dubbelt så många kvinnor med olika typer av funktionshinder rapporterade att de upplevt sexuellt våld någon gång under sin livstid jämfört med kvinnor utan funktionshinder. Störst risk återfanns bland kvinnor som hade flera funktionsnedsättningar. Det kanske viktigaste resultatet från denna studie är att kvinnor med intellektuella funktionsnedsättningar och de som hade flera funktionsnedsättningar hade betydligt högre risk för att utsättas för sexuellt våld. Lunskey et al (2012) fann att kvinnor med milda intellektuella funktionsnedsättningar oftare uppvisade självmordstankar och oftare var kända inom hälso- och sjukvården än män med intellektuella funktionsnedsättningar. Kvinnorna hade tidigare uppsökt akut vård (61,1%), de hade tidigare psykiatriska sjukhusvistelser (44,7 %) och en historia av självskada (73,1 %). Kvinnor med intellektuella funktionsnedsättningar, som har en historia av självmordsförsök och som sökt vård för detta, och som har självska debeteenden, var således mer självmordsbenägna. Dock fann inte studien evidens för att tidigare livshändelser eller så kallade affektiva störningar predicerade självmordsbenägenhet.

Föräldrar

McConnell et al (2011) fann, vid en genomgång av 11 562 utredningar som gjorts efter misstanke om våldsutsatthet, att 10 procent av de barn som utreddes hade föräldrar med kognitiva nedsättningar. Försummelse var den vanligaste formen av våld. Vidare fann forskarna ett samband mellan professionellas upplevelse av föräldrars ovilja att samarbeta, föräldrarnas psykiska problem och låg grad av stöd. De professionellas uppfattning av de föräldrar som hade kognitiva nedsättningar hade betydelse för om barnet blev omhändertaget eller ej. Om de professionella uppfattade att föräldrarna var ovilliga till samarbete, exempelvis att de inte gör det de blivit ombudda att göra eller att de inte följer direktiv, predicerade detta en anmälan mot föräldrarna. Forskarna menar att en uppfattad ovilja till samarbete inte behöver innebära det som professionella uppfattar det som. Det kan snarare vara tecken på psykisk eller fysisk ohälsa, vilket indikerar att föräldrarna snarare behöver stöd.

Professionella

Nyberg et al (2021) utgår i sin studie från att personer som arbetar med barn med funktionsnedsättning ofta saknar kunskap om hur de ska tolka tecken på våld. Deltagarna i studien, arbetade inom funktionshinderområdet eller med våldsutsatta barn. De fick i uppgift

att rangordna tecken på våld och övergrepp bland barn med funktionshinder, för att ett underlag skulle kunna utvecklas som sedan skulle kunna nyttjas av professionella för att identifiera tecken på våld. Rangordning skiljde sig signifikant mellan deltagarna vilket gjorde att syftet med att ta fram ett underlag inte kunde genomföras. Studiens resultat kan dock användas för att ge en ökad förståelse av yrkesverksammars olika bedömningar av tecken på våld och övergrepp bland barn samt deras medvetenhet om vad som kan vara tecken på våld. Posttraumatiskt stressyndrom (PTSD), osäkerhet och vaksamhet samt beteendeförändringar nämndes ofta som en stark indikator på förekomst av våld. Utöver det nämndes beteendeförändring, mot en viss person eller i en viss situation samt att personen börjar bete sig undvikande. Vid förändringar behöver noggranna undersökningar och observationer av barnets tidigare och dess nuvarande beteende göras eftersom det kan vara ett sätt att identifiera våldsutsatthet. Ett ytterligare tecken på våldsutsatthet som omnämns i studien var svårigheter med relationer eller ångest kring vissa situationer. Forskarna skriver att flera olika beteendeförändringar eller fysiska förändringar kan vara tecken på våldsutsatthet, men att det kan ta sig olika uttryck. Sammantaget är det därför centralt att iaktta och analysera barnets beteendehistorik för att finna förändringar och avvikelser.

Kildahl et al (2020) rapporterar att professionella med omfattande kunskap och vana vid att arbeta med personer med intellektuella funktionsnedsättningar och autism inte uppfattade att vissa beteenden kunde tyda på övergrepp. Det framkom att de professionella inte övervägde om övergrepp kunde förekomma och frågade då inte om detta. Utöver det fanns det inga tillgängliga bedömningsverktyg eller framtagna rutiner för att identifiera våldsutsatthet. De professionella kunde i efterhand förstå att en person med intellektuell funktionsnedsättning försökt att berätta om övergrepp. Personen hade dock gjort det indirekt, till exempel genom att uppehålla sig vid frågor om sexualitet och genom att lämna bilder med suicidalt och sexuellt innehåll så att personalen skulle finna dem. Dessutom ville inte personen återvända till platsen för övergreppet och visade tecken på depression. Istället för att uppfatta att personen hade varit utsatt för övergrepp sågs beteendet som uttryck för autismspektrumtillstånd. De professionella uttryckte ånger över att de inte förstod att personen var utsatt. Forskarna menar att symtom på trauma rutinmässigt bör utforskas hos individer med intellektuell funktionsnedsättning och att de kan behöva remitteras för särskild bedömning för att våldsutsattheten ska identifieras och för att skydd och stöd därmed ska kunna ge.

Förebyggande arbete

I studien av MacLean et al (2017) drar forskarna slutsatser att inom de verksamheter som riktar sig till barn och specifikt till barn med funktionshinder finns det behov av att öka medvetenheten och kompetensen bland professionella om de risker för misshandel som barn möter, att vissa barn har högre risk för att utsättas, samt behovet av samarbete mellan ansvariga för att säkerställa att barns behov av skydd mot våld tillgodoses. Verksamheter behöver även stödja familjer med barn med intellektuell funktionsnedsättning för att förebygga våld mot barnet samt för att stödja föräldrarna i att hantera det ofta mer komplexa föräldraskapet som kan vara förknippat med att ha ett barn med funktionsnedsättning. Nixon et al (2017) visar utifrån resultat från studien, att målgruppen löper högre risk än andra att utsättas för sexuella övergrepp och våldsbrott. Forskarna pekar därför på behovet av riskbedömning. De påtalar också behovet att beakta både individfaktorer, så att enskilda kan få stöd att exempelvis utveckla sin kommunikationsförmåga, och insatser på övergripande nivå, exempelvis stöd i form av tillgång till juridiskt stöd och behandlingsinsatser. Detta är avgörande, inte bara för att förebygga utan även för att förhindra att bli utsatta för nya brott. Utöver detta behöver professionella som möter målgruppen få utbildning tillsammans med resurser för att identifiera och hjälpa personer i målgruppen att navigera i rättssystemet, men också att anmäla när de är utsatta för våld. Detta stämmer överens med studien av Robinson & Graham (2021) som framhåller att tidigare forskning⁷ visar att en viktig del av det förebyggande arbetet och ett viktigt skydd mot övergrepp av barn och vuxna med funktionsnedsättning är att minska social och fysisk isolering. I linje med detta rapporterar Kahonde & Johns (2022) att personer med intellektuell funktionsnedsättning behöver få kontinuerlig återkoppling och information om risker för våldsutsatthet, såsom risken att bli lockad att följa med personer. Det framkommer också att målgruppen kan uppfatta att de känner personer som de nyligen mött vilket kan bidra till att de utsätts för våld. Att stödja målgruppen i att bedöma vad det faktiskt innebär att känna en person blir därför en form av förebyggande arbete. Forskarna föreslår även att personer med intellektuell funktionsnedsättning ska få stöd att känna till och kunna namnge minst två betrodda personer som de kan prata med om och när de behöver hjälp. Utöver det skriver de att program för

⁷ Se till exempel:

Jones C, Stalker K, Franklin A, et al. (2017) Enablers of help-seeking for deaf and disabled children following abuse and barriers to protection: a qualitative study. *Child and Family Social Work* 22: 762-771

Mepham S (2010) Disabled children: the right to feel safe. *Child Care in Practice* 16(1): 19-34

Robinson S and Graham A (2019) Promoting the safety of children and young people with intellectual disability: perspectives and actions of families and professionals. *Children and Youth Services Review* 104:104404.

förebyggande insatser måste ha ett helhetsgrepp och innefatta undervisning om sunda och osunda relationer samt om sexuella övergrepp och sexualitet. Utbildning behöver använda korrekt terminologi så att målgruppen kan uttryck sig och bli förstådda om de berättar om sexuella övergrepp. De Mello et al (2021) rapporterar från erfarenheter av att genomföra "Dialogic Feminist Gathering (DFG)", en utbildning vars mål är att förebygga att människor socialiseras in i genusbaserat våld, bland ungdomar med intellektuell funktionsnedsättning. Erfarenheterna från studien visade att dialogen mellan lärare och elever med intellektuell funktionsnedsättning möjliggjorde att tystnaden om våldet mot dem kunde brytas. Resultaten visade också att sammanhang som präglades av säkerhet, solidaritet och vänskap kan skydda tonårsflickor med intellektuell funktionsnedsättning från relationer som innehåller sexualiserat våld.

Stevens (2012) beskriver tre övergripande förebyggande strategier som kan fungera som rekommendationer för beslutsfattare och forskare i det fortsatta arbetet med att möta behov hos kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning och förebygga risker att de utsätts för sexuella övergrepp. Stevens menar att generella strategier mot sexuellt våld i samhället kan användas men utöver det behöver även strategier för kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning utvecklas. De strategier som föreslås är att arbeta med att medvetandegöra allmänheten och de som kan vara ögonvittnen till våld, att arbeta med män och pojkars inställning och attityder, och att utveckla främjande och skyddande faktorer. Att medvetandegöra allmänheten om att kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning riskerar att bli och blir utsatta för sexuellt våld skulle öka förståelsen för att sexuellt våld är ett omfattande problem för många grupper av kvinnor i samhället. Medvetenheten om sexuell våldsutsatthet bland kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning behöver även uppmärksammas av de som i sitt arbete möter män och pojkar, samt av de som är familjemedlemmar. Detta skyddande och främjande tillvägagångssätt erbjuder olika strategier för att förebygga våld genom att begränsa viktiga riskfaktorer för sexuellt våld. Stevens föreslår en utbildning i sexuell hälsa som specifikt möta behoven hos kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning och som skulle inkludera sexualupplysning, hur säkert och lagligt sexuellt beteende kan skiljas från kränkande och kriminellt sexuellt beteende, att sexualitet är en naturlig del av livet som alla bör ha tillgång till, samt insikt i hur sexuella situationer förhandlas - inklusive rätten att säga nej eller ja och preventivmedelsanvändning.

Helton et al (2018) diskuterar vad som behövs för att utveckla förebyggande insatser för att barn med inlärningssvårigheter och intellektuella funktionsnedsättningar ska skyddas mot sexuella övergrepp. Sammantaget framhålls att det finns få förebyggande insatser för dessa barn. För att bli framgångsrika behöver insatserna ta hänsyn till språk- och kommunikationssvårigheter. Generella förebyggande program som genomförs i skolmiljöer tenderar att innehålla gruppdiskussioner, rollspel och ibland även föräldrarnas engagemang. Det är dock oklart om dessa strategier är tillräckligt effektiva för barn med inlärnings- och kommunikativa svårigheter. Det har föreslagits att dessa barn i stället behöver möjlighet att arbeta med konkreta situationer. Dessutom tenderar de att lärs sig en steg i taget med ett repetitivt tillvägagångssätt och de behöver få öva på att använda vad de har lärt sig i situationer utanför skolmiljön. Därför behöver olika miljöer användas för att kunna generalisera träningen till verkliga situationer. Utöver det behövs extra tid, och andra anpassningar såsom bilder och filmer för att säkerställa att barnen ska kunna identifiera en riskfylld situation och vilka strategier de ska använda för att undkomma och undvika situationen. Samma principer skulle kunna användas när program eller förebyggande insatser för att förebygga våldsutsatthet för unga och vuxna konstrueras.

Ett exempel på ett förebyggande program är "Safety Class", ett program som utvecklats för att förebygga våldsutsatthet bland vuxna (Hughes et al 2020). Det är ett interaktivt, strukturerat grupprogram som genomförs under åtta sessioner. "Safety Class" fokuserade på att förbättra deltagarnas förmåga att uppmärksamma säkerhet, att bygga relationsfärdigheter och att främja säkerhetsbeteenden där det yttersta målet är att förebygga eller minska våld. Studien visar att vuxna med intellektuell funktionsnedsättning framgångsrikt kan förvärva kunskaper om säkerhet genom "Safety class". Forskarna menar att i takt med att personer med intellektuell funktionsnedsättning får utbildning i säkerhet, så kommer de att bli bättre rustade för att känna igen handlingar som inte är acceptabla, eller som rentav är kränkande eller brottsliga. Viktigt är att alltför personer med intellektuell funktionsnedsättning lär sig att identifiera när de är utsatta för övergrepp eftersom det sannolikt innebär att de i högre utsträckning kan rapportera övergrepp och få hjälp. Dock behövs en longitudinell randomiserad kontrollerad studie genomföras för att säkerställa effekten av "Safety class".

Referenser litteraturoversikt 3

- Afiaz, A., Masud, M.S., & Mansur, M. (2021). Impact of child's cognitive and social-emotional difficulties on child abuse: Does mother's justification of intimate partner violence also play a role? *Child Abuse & Neglect*, 117, 105028.
- Almack, K., Clegg, J., & Murphy, E. (2009). Parental Negotiations of the Moral Terrain of Risk in Relation to Young People with Intellectual Disabilities. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 19, 286–298.
- Calver, J., Balogh, R., & Rudoler, D. (2021). Incidence of injury in children and adolescents with intellectual and developmental disability. *Journal of Safety Research*, 77, 56–60.
- Carrellas, A., Resko, S.M., & Day, A.G. (2021). Sexual victimization and intellectual disabilities among child welfare involved youth. *Child Abuse & Neglect*, 115, 104986.
- Christoffersen, M. N. (2022). Sexual Crime Against Schoolchildren With Disabilities: A Nationwide Prospective Birth Cohort Study. *Journal of Interpersonal Violence*, 37, NP2177–NP2205.
- Clawson, R., & Fyson, R. (2017). Forced marriage of people with learning disabilities: a human rights issue. *Disability & Society*, 32, 810-830.
- Clawson, R., Patterson, A., Fyson, R., & McCarthy, M. (2020). The demographics of forced marriage of people with learning disabilities: findings from a national database. *The Journal of Adult Protection*, 22, 59-74.
- de Mello, R.R., Soler-Gallart, M., Braga, F.M., & Natividad-Sancho, L. (2021). Dialogic Feminist Gathering and the Prevention of Gender Violence in Girls With Intellectual Disabilities. *Frontiers in Psychology*, 12, 662241.
- Fanslow, J.L., Malihi, Z.A., Hashemi, L., Gulliver, P.J., & McIntosh, T.K.D. (2021). Lifetime prevalence of intimate partner violence and disability: Results from a population-based study in New Zealand. *American Journal of Preventive Medicine*, 61, 320–328.
- Fuller-Thomson, E., Carroll, S.Z., & Yang, W. (2018). Suicide attempts among individuals with specific learning disorders: an underrecognized issue. *Journal of Learning Disabilities*, 51, 283–292.
- Helton, J.J., Gochez-Kerr, T., & Gruber, E. (2018). Sexual Abuse of Children With Learning Disabilities. *Child Maltreatment*, 23, 157-165.
- Hughes, R.B., Robinson-Whelen, S., Goe, R., Schwartz, M., Cesal, L., Garner, K. B., Arnold, K., Hunt, T., & McDonald, K. E. (2020). "I really want people to use our work to be safe"...Using participatory research to develop a safety intervention for adults with intellectual disability. *Journal of Intellectual Disabilities*, 24, 309–325.

- Kahonde, C.K. & Johns, R. (2022). Knowledge, perceptions and experiences of risk to sexual violence among adults with intellectual disabilities in Cape Town, South Africa. *African Journal of Disability*, 11, a837.
- Kildahl, A.K., Berge Helverschou, S., & Weie, O.H. (2020). Clinicians' retrospective perceptions of failure to detect sexual abuse in a young man with autism and mild intellectual disability. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 45, 194-202.
- Ledingham, E., Wright, G.W., & Mitra, M. (2022). Sexual violence against women with disabilities: experiences with force and lifetime risk. *American Journal of Preventive Medicine*, 62, 895–902.
- Lin, J-D., Lin, L-P., Lin, P-Y., Wu, J-L., Li, C-D., & Kuo, F-Y. (2010). Domestic violence against people with disabilities: Prevalence and trend analyses. *Research in Developmental Disabilities*, 31, 1264–1268.
- Lunsky, Y., Raina, P., & Burge, P. (2012). Suicidality among adults with intellectual disability. *Journal of Affective Disorders*, 140, 292–295.
- Maclean, M.J., Sims, S., Bower, C., et al. (2017). Maltreatment risk among children with disabilities. *Pediatrics*, 139, e20161817.
- McCarthy, M., Clawson, R., Patterson, A., Fyson, R., & Khan, L. (2021). Risk of forced marriage amongst people with learning disabilities in the UK: Perspectives of South Asian carers. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*. 200– 210.
- McConnell, D., Feldman, M., Aunos, M., & Prasada, N. (2011). Parental cognitive impairment and child maltreatment in Canada. *Child Abuse & Neglect*, 35 621– 632.
- Meer, T., & Combrinck, H. (2017). Help, harm or hinder? Nongovernmental service providers' perspectives on families and gender-based violence against women with intellectual disabilities in South Africa. *Disability & Society*, 32, 37-55.
- Nixon, M., Thomas, S.D.M., Daffern, M., & Ogloff, J.R.P. (2017). Estimating the risk of crime and victimisation in people with intellectual disability: a data-linkage study. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 52, 617-626.
- Nyberg, A., Ferm, U., & Bornman, J. (2021). Signs of abuse in children with disabilities: A rapid review with expert panel social validation. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 47, 206-217.
- Paquette, G., Bouchard, J., Dion, J., Tremblay, N.K., Tourigny, M., Tougas, A-M., & Hélie, S. (2018). Factors associated with intellectual disabilities in maltreated children

- according to caseworkers in child protective services. *Children and Youth Services Review*, 90, 38-45.
- Prendergast, G., Ma, S., & Tsui, Y.M.E. (2015). Surprisingly complex life: Sue Leung's story *Asia-Pacific Psychiatry*, 7, 190–196.
- Robinson, S., & Graham, A. (2021). Feeling safe, avoiding harm: Safety priorities of children and young people with disability and high support needs. *Journal of Intellectual Disabilities*, 25, 583–602.
- Stevens, B. (2012). Examining emerging strategies to prevent sexual violence: tailoring to the needs of women with intellectual and developmental disabilities. *Journal of Mental Health Research in Intellectual Disabilities*, 5, 168-186.
- Vered, B.D. (2021). Associations between parental mental health and child maltreatment: the importance of family characteristics. *Social Sciences*, 10, 190.

Litteraturoversikt 4: Metoder

Sammanvägning av resultat

De sammanvägda resultaten för de olika ingående studiernas olika mått redovisas i Bilaga 4. Syftet med tabellen är att underlätta för läsaren att förstå och tolka resultaten. Resultaten från litteraturoversikt 4 presenteras även med sammanfattningar av studiernas underlag nedan.

Sammanfattande resultat

Hickson et al (2015). Denna studie utformades (a) för att bedöma effekten av ESCAPE-DD-läroplanen på beslutsfattande färdigheter för vuxna med intellektuella funktionsnedsättningar (IDD) i hypotetiska situationer av övergrepp, (b) att undersöka rollen av problemmedvetenhet, och (c) att identifiera faktorer som är associerade med prestanda för beslutsfattande efter test. Femtioåttio kvinnor och män med IDD tilldelades slumpmässigt till en interventionsgrupp eller en väntelistagrupp. Deltagare som upplevde ESCAPE-DD gjorde betydligt större vinster på mått på övergripande effektivt beslutsfattande och säkert effektivt beslutsfattande relativt till deltagare i kontrollgruppen. Problemmedvetenhet var relaterad till beslutsfattande, men det förbättrades inte som ett resultat av interventionen.

Khemka et al (2005). Studien undersökte effektiviteten av en övergrepps-förebyggande kurs som var utformad för att ge kvinnor med intellektuella funktionsnedsättningar möjlighet att bli effektiva beslutsfattare för att kunna skydda sig mot misshandel. Trettiosex kvinnor med intellektuella funktionsnedsättningar tilldelades slumpmässigt till antingen en intervention eller en kontrollgrupp. Resultaten indikerar att kvinnor i interventionsgruppen var överlägsna kvinnorna i kontrollgruppen vad gäller kunskap, beslutsfattande och "empowerment", men inte vad gäller stresshantering. Fyndet tyder på att kvinnor med intellektuella funktionsnedsättningar kan förvärva effektiva beslutsstrategier och tillämpa dem på övergreppssituationer i deras liv.

McGrath et al (2010). Även om det inte finns mycket forskning inom ämnet så tyder befintliga fynd på att barn och vuxna med intellektuella funktionsnedsättningar kan löpa ökad risk att bli mobbad och ägna sig åt mobbningsbeteende jämfört med de utan funktionshinder. Trots betydande intresse för mobbning kunde författarna inte hitta annan publicerad forskning om resultat av mobbningsintervention för individer med intellektuella funktionsnedsättningar. Vuxna med intellektuella funktionsnedsättningar i tre arbetsmiljöer

deltog i studien. De deltog i en av två insatser; för förövare och/eller offer för mobbning: (a) psykoedukativ intervention med kognitiv beteendeorientering (n = 20), eller (b) den samma intervention men med ytterligare involvering av t.ex. föräldrar, polisen och/eller lokala skolor (n = 22). En tredje arbetscentral (n = 18) fungerade som en väntelist kontroll jämförelse. Före interventionen rapporterade 43% av deltagarna att de hade blivit mobbade under de senaste tre månaderna och 28 % identifierade sig som att ha mobbat andra. Rapporter om att bli mobbad minskade avsevärt inom de två interventionsgrupper över tid, men inte i kontrollgruppen. Det fanns inga skillnader mellan de två interventionsgrupperna, och ingen statistiskt signifikant minskning av självrapporterade mobbningsbeteende. Resultatet från denna studie tyder på att dess effekter kan vara meningsfull men ytterligare studier rekommenderas.

Yıldız och Cavkaytar (2016). Effektiv sexualupplysning är en förutsättning för hälsosam sexuell utveckling. Brist på undervisning eller träning inom området kan leda till olämpligt beteende, vilket i sin tur kan orsaka problem som utestängning från samhället och sexuella övergrepp. Syftet med denna studie var att undersöka effekten av ett utbildningsprogram om sexualitet som riktade sig till mammor med unga vuxna med intellektuella funktionsnedsättningar; Sexuality Education Program for Mothers of Young Adults with Intellectual Disabilities (SEPID). Studien syftade även till att undersöka mödrars attityder till sina barns sexualundervisning och deras uppfattningar av socialt stöd. Den aktuella forskningen använde ett empiriskt förtest/posttest modell med kontrollgrupp. Studiedeltagare inkluderade 44 mödrar som slumpmässigt tilldelas experimentella (n = 22) och kontrollgrupper (n = 22). Resultaten visar att SEPID förändrade mödrars attityder till sexualundervisning av de unga vuxna i en positiv riktning och förbättrade deras uppfattningar om socialt stöd.

Referenser litteraturöversikt 4

Hickson, L., Khemka, I., Golden, H., & Chatzistyli, A. (2015). Randomized controlled trial to evaluate an abuse prevention curriculum for women and men with intellectual and developmental disabilities. *American Journal on Intellectual and Developmental Disabilities*, 120, 490-503.

- Khemka, I., Hickson, L., & Reynolds, G. (2005). Evaluation of a decision-making curriculum designed to empower women with mental retardation to resist abuse. *American journal on mental retardation*, 110, 193-204.
- McGrath, L., Jones, R., & Hastings, R. (2010). Outcomes of anti-bullying intervention for adults with intellectual disabilities. *Research in Developmental Disabilities*, 31, 376-380.
- Yıldız, G., & Cavkaytar, A. (2017). Effectiveness of a sexual education program for mothers of young adults with intellectual disabilities on mothers' attitudes toward sexual education and the perception of social support. *Sexuality and Disability*, 35, 3-19.

Kunskapsluckor

Det framkommer att flera olika kunskapsluckor har identifierats i de studier som ingår i översikterna. Framförallt identifieras kunskapsluckor inom följande områden:

- Att upptäcka övergrepp
- Föräldrars erfarenhet av misshandel under barndomen och hur det påverkar deras föräldraskap
- Psykisk hälsa och ohälsa
- Insatser:
 - o Utformande av effektiva och beprövade insatser:
 - för att förebygga övergrepp
 - för de som har varit utsatta för våld
 - för socialt stöd
 - o Utvärdering av insatser som ges
- Professionellas kunskap
- Utsatthet via Internet
- Riskhantering inom målgruppen
- Socioekonomiska faktorerers påverkan

Upptäckt av övergrepp

Mdikana et al. (2018) lyfter behovet av att studera övergrepp mot barn med intellektuell funktionsnedsättning i skolmiljö. Andra forskare (Beadle-Brown et al. 2010; De La Sablonniere-Griffin et al. 2021) menar att det saknas kunskap om utsatthet bland barn med intellektuell funktionsnedsättning som är placerade utanför hemmet. O'Donnell et al. (2010) identifierar kunskapsluckor kring tidig upptäckt av barns funktionsnedsättningar, och beskriver att tidig upptäckt behövs för att kunna ge stödjande insatser till familjer vilket i sig förebygger våld. Reid (2018) menar att det finns kunskapsluckor kring unga vuxna män, med och utan intellektuella funktionsnedsättningar, inom prostitution. Koçtürk & Yüksel (2021) menar att ytterligare studier behövs för att undersöka hur kulturella faktorer påverkar upptäckt av utsatthet för våld inom målgruppen.

Erfarenheter av misshandel under barndomen

Jahng (2020) visar i sin studie att om föräldrar har upplevt försummelse under sin egen barndom har detta en effekt på deras föräldraskap och deras benägenhet att utöva våld mot egna barn med intellektuella funktionsnedsättningar. Det finns för lite kunskap om betydelsen av att ha utsatts för försummelse och övergrepp under barndomen och utövandet av föräldraskap till barn som har speciella behov. Följande två områden identifieras som särskilt centrala:

- relationen mellan fäders kränkande och misshandlande föräldraskap och deras erfarenheter i barndomen
- övergrepp i barndomen bland mödrar med olika civilstånd, och vilka effekter övergreppen har på deras föräldraskap

Psykisk hälsa och ohälsa

Northway et al. (2013) och Majeed-Ariss et al. (2020) efterfrågar forskning som möjliggör en tydligare förståelse av hur den psykiska hälsan påverkas bland de med intellektuell funktionsnedsättning som är utsatta för sexuella övergrepp, sambandet mellan misshandel och psykiska problem, samt risker att utveckla självskada och att göra självmordsförsök eller begå självmord. Även Calver et al. (2021) påtalar behovet av att studera målgruppens höga andel självskador och att då undersöka fysiska, sociala och miljömässiga faktorer som bidrar till självskadebeteenden. Lunskey et al. (2012) identifierar ett antal viktiga områden för framtida forskning, exempelvis studier av den grupp av individer som gjort upprepade självmordsförsök. En longitudinell studie av hur dessa individer använder hälso- och sjukvårdstjänster efter första självmordsförsöket skulle kunna visa hur effektiva kliniska insatser och socialt stöd är. Nygaard Christoffersen (2022) menar att bestående psykisk ohälsa som orsakats av misshandel behöver beforskas och mer forskning behövs om vilket förebyggande arbete som är verksamt. O'Callaghan et al (2003) påtalar att det behövs mer kunskap om vilka effekter våldet mot målgruppen får på familjemedlemmarna samt vilket stöd de behöver.

Insatser

Robinson & Graham (2021) menar att den relativa frånvaron av forskning om förebyggande insatser, och hur de kan utvecklas, är en omfattande kunskapslucka eftersom målgruppen är utsatt för en högre andel övergrepp jämfört med andra. Forskning på detta område kräver en

design som möjliggör uppföljning och utvärdering och behöver enligt forskarna genomföras tillsammans med politiska åtaganden på samhällsnivå. Kahonde & Johns (2022) menar att forskning behöver fokusera på att utveckla förebyggande insatser för att stärka och skydda målgruppen från sexuellt våld. Dessa insatser behöver rikta sig till målgruppen, deras familjer, professionella och allmänheten.

Banks et al. (2017) menar att det behövs mer forskning för att utvärdera befintliga insatser samt utforma nya effektiva insatser till barn med intellektuella funktionshinder som har varit utsatta för våld. Northway et al. (2013) Majeed-Ariss et al. (2020) påpekar att det saknas kunskap om vilka insatser som ges till personer som är utsatta för sexuella övergrepp, hur effektiva dessa är, och att det behövs ytterligare forskning för att utforma lämpliga insatser. O'Callaghan et al. (2003) menar att det saknas kunskap om stödande och terapeutiska insatser för personer med intellektuella funktionsnedsättningar som har varit utsatta för våld och Carrellas et al. (2021) påtalar att det behöver utvecklas lämpliga behandlings- och stödinsatser som möjliggör återhämtning från sexuella övergrepp.

Andra forskare (Cambridge et al. 2011; Carrellas et al 2021; Hickson et al. 2013; Nixon et al. 2017) menar att det finns kunskapsluckor kring vilka insatser som är effektiva för att förebygga övergrepp mot personer med intellektuella funktionsnedsättningar och att det behöver utvecklas insatser och utvärdera de insatser som ges. Calver et al. (2021) framhåller att det behöver utvecklas effektiva insatser som tar itu med självskada och de konsekvenser detta har för ungdomar med intellektuell funktionsnedsättning. De La Sablonniere-Griffin et al. (2021) menar att insatser behöver utvecklas för familjer som tar emot placerade barn med intellektuell funktionsnedsättning för att förebygga misshandel av dem. Det finns även forskning (Paquette et al. 2018) som uppmärksammar att det saknas jämförande studier om insatser som erbjuds barn som utsatts för våld med och utan intellektuell funktionsnedsättning. Ledingham et al. (2022) framhåller att framtida forskning bör fokusera på sambandet mellan olika typer av funktionshinder och sexuellt våld mot kvinnor och flickor, samt utvecklande av evidensbaserade preventiva program mot våld och övergrepp. Nygaard Christoffersen (2022) menar att det finns behov av ytterligare forskning som utvecklar evidensbaserade interventioner för att förebygga våld mot ungdomar med intellektuella funktionsnedsättningar.

Hickson et al. (2015) betonar vikten av att fokusera framtida forskningsinsatser och utvecklingsarbete för att utvärdera läroplaner och utbildningsinsatser ämnade att lära ut tillämpning av beslutsfattande färdigheter till målgruppen. Även Khemka et al. (2005) understryker att mer forskning behövs för att precisera ingående delar i effektiva utbildningsplaner som syftar till öka målgruppens beslutsförmåga.

McGrath et al. (2010) betonar att interventioner som adresserar mobbning kräver betydande framtida forskning. Författarna lyfter att den kanske mest betydelsefulla frågan rör metoden att samla in data om mobbning; självrapporter av kränkning och mobbningsbeteende är en användbar del av mätningen eftersom offer och mobbare kan vara de enda personerna som känner till sina erfarenheter och en viktig del av definitionen av mobbning är individens uppfattning. Det är dock möjligt att kränkning i den aktuella studien inte förändrades utan snarare uppfattningen om att bli mobbad eller känslorna kring att bli mobbad förändrades och det var detta som ledde till en minskning av rapporterad kränkning. Författarna menar att detta är en viktig aspekt att undersöka i framtida forskning. Angående utvärdering av sexualundervisning för målgruppen så omfattade Yıldız & Cavkaytars studie (2017) endast mödrar. Författarna lyfter att framtida studier och utvecklingsarbete behöver mer omfattande och längre studier med en utökad funktionshindergrupp. Därtill betonas ett omedelbart behov av studier där familjer deltar och vikten av att föräldrar informeras om sina barns sexualundervisning.

Professionella

Forskning visar att professionella, som arbetar i generella verksamheter som möter personer som utsatts för våld har svårigheter med att identifiera målgruppen. Hickson et al. (2013) menar att mer forskning behövs för att studera samverkan mellan verksamheter som är specialiserade för intellektuella funktionsnedsättningar och verksamheter som arbetar med våldsutsatta personer. Helton et al. (2018) menar att det finns kunskapsluckor när det gäller professionellas riskbedömningar av våld mot barn med intellektuella funktionsnedsättningar samt hur stöd till barn med intellektuell funktionsnedsättning är organiserat.

Strand et al. (2004) menar att det saknas kunskap kring hur kommunikationen mellan vuxna med intellektuell funktionsnedsättning och yrkesverksamma kan utvecklas för att förebygga våld. Särskilt påtalas behovet av kunskap om:

- varför målgruppen inte berättar när de har blivit utsatta för övergrepp
- hur yrkesverksamma kan förstå beteendeförändringar som potentiella "avslöjanden" av misshandel.

De La Sablonniere-Griffin et al. (2021) menar att det finns kunskapsluckor om yrkesverksammas roll i rapportering av misshandel av barn med intellektuell funktionsnedsättning. Powers et al. (2002) menar att det saknas kunskap om både kvinnors och mäns erfarenhet av våld som utövas av personal, och vilka strategier som är framgångsrika för att förebygga det våldet.

Internet

Jenaro et al. (2018) menar att det finns omfattande kunskapsluckor kring internetanvändning och nätmobbing särskilt avseende:

- vad som karakteriserar de som utsätts
- olika former av effektiva insatser.

Målgruppens hantering av risker

Cambridge et al. (2011) menar att fler studier behöver undersöka karaktäristiska hos de vuxna som är utsatta för övergrepp och hur de hanterar risker. Carrellas et al (2021) menar att det saknas forskning om könsspecifika risk- och skyddsfaktorer, om sexuellt våld mot pojkar och unga män med intellektuella funktionsnedsättningar, och om risk- och skyddsfaktorer för sexuellt våld såväl på samhällsnivå som i strukturer, policy och insatser för flickor och unga kvinnor.

Socioekonomiska perspektiv

Shabalala & Jasson (2011) synliggör behovet av ytterligare studier om hur våldsutsatthet inom målgruppen påverkas av fattigdom, drogmissbruk och traumatiska händelser i utsatta områden och miljöer. Hughes et al (2020) menar att det behövs mer forskning som fokuserar på de förtryckande sociala sammanhangen som personer med funktionsnedsättning lever i och det behövs ökad kunskap om skärningspunkter mellan funktionshinderområdet och det våldspreventiva kunskapsområdet, samt att studier behöver inkludera ett samhällsperspektiv.

Dokumentstudie

Vi kan konstatera att det finns en rad olika dokument och rapporter om både våld och funktionsnedsättning. De är skrivna av myndigheter, praktisknära verksamheter och enheter nationellt och inom olika regioner och kommuner, samt av specialister och civilsamhällets organisationer. Dokumentstudien baseras på publikationer från 2017-2022 men vi vill dock även nämna några dokument som har publicerats före det, inte minst för att uppdraget för att genomföra studierna om våld mot personer med intellektuella funktionsnedsättningar utgår från den Nationella Strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor som publicerades före 2017 (Regeringskansliet, 2016). Den Nationella Strategin syftar till att vara proaktiv och förhindra våld, samt till att erbjuda skydd och åtgärder åt våldsutsatta. Förebyggande insatser ska gälla alla samhällssektorer och ske samordnat. Hedersrelaterade frågor, utsatthet bland HBTQI+,⁸ prostitution och människohandel för sexuella ändamål är våldsformer som ingår. Det nämns att frihet från våld är en fråga om folkhälsa eftersom det finns ett samband mellan våld och fysisk och psykisk ohälsa under livet. Omständigheter som ger ökad risk för sårbarhet är; starka beroendeförhållanden, brister i språk och kommunikationsförmåga, att bo på en institution, att ha migrerat och att ha en funktionsnedsättning. Dessa risker för sårbarhet är närvarande för många personer med intellektuell funktionsnedsättning. Här vill vi också nämna att 2021 publicerade Statskontoret en rapport där myndigheters arbete med den Nationella Strategin om mäns våld mot kvinnor analyseras. De undersökte hur ett 20-tal myndigheter och de 21 länsstyrelserna arbetade med mäns våld mot kvinnor och hur de samverkar med varandra. Statskontorets slutsats är att kunskapen som finns behöver tillämpas i praktiken och utvärderade metoder och arbetssätt behöver utvecklas för att arbeta förebyggande såväl mot mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel. I rapporten föreslås bland annat att regeringen bör använda sina expertmyndigheter ytterligare för att strategin ska få genomslag i myndigheternas arbete och att myndigheterna endast bara i begränsad utsträckning tar hänsyn till strategin, såsom att våld ska förebyggas med fokus på våldsutövare och maskulinitetsnormer, funktionshinderperspektiv, hbtq-personers rättigheter samt större uppmärksamhet på flickors och unga kvinnors utsatthet. I rapporten blir det även tydligt att myndigheter arbetar med att sammanställa och sprida kunskap, dock är det få som arbetar med att utvärdera och utveckla

⁸ HBTQI+ är förkortning för homosexuella, bisexuella, transpersoner, queera personer och personer med intersex. Pluset lägger vi till för att inkludera andra identiteter och sexualiteter.

metoder. Statskontoret menar att det finns behov av att myndigheterna arbetar med att ta fram och utveckla beprövade och utvärderade metoder och arbetsätt som förebygger våld samt utvärdera brottsförebyggande metoder inom området mäns våld mot kvinnor. Statskontoret lyfter även fram att Jämställdhetsmyndighetens kartläggning visade att funktionshinderperspektivet sällan förekom i regeringens åtgärder och att organisationer inom civilsamhället uttrycker att det saknas perspektiv på funktionshinder i arbetet med mäns våld mot kvinnor.

Övriga rapporter som vi vill nämna som publicerades före 2017 är “Om barn med funktionsnedsättning i Sverige och deras utsatthet för våld och kränkningar” i vilket den särskilda utsattheten hos barn med intellektuell funktionsnedsättning påtalas (Svedin et al., 2016). Samma år gav Nordens Välfärdscenter (2016) ut en rapport som syftar till att ge en inblick i området som kan användas för att utveckla det nordiskt samarbete kring frågor om könsrelaterat våld och funktionshinder. I rapporten konstateras att kunskapsnivån bland professionella fortfarande är relativt låg och därför presenteras goda exempel på lösningar och förbättringsförslag lyfts fram. I rapporten beskrivs skillnader i förutsättningar för delaktighet och skydd från våld bland kvinnor, män, flickor och pojkar och relaterat till olika funktionsförmågor, däribland intellektuella funktionsnedsättningar. Sveriges habiliteringschefer publicerade 2014 rapporten “Behandlingsinsatser för personer med intellektuell funktionsnedsättning och problemskapande beteende” som beskriver hur personal bör bemöta och intervjua i situationer med utmanande beteenden. Detta perspektiv är viktigt eftersom våld mot personer med intellektuell funktionsnedsättning kan utövas av personal som är ansvariga för deras vardagliga omsorg, där gränsen mellan omsorg, vård och våld kan bli oklar. Rapporten innehåller även information om hur självskadebeteenden kan förebyggas och hanteras utan att det sker en eskalering av våld. Vi nämner detta dokument särskilt eftersom de andra dokumenten inte primärt berör denna form av våld, däremot återkommer denna våldsform i litteraturöversikterna. I en av årsrapporterna från Barnombudsmannen (2016) presenteras intervjuer med 97 barn och unga med funktionsnedsättning. Rapporten har fokus på de ungas upplevelser och vardagsliv och i intervjuerna framkommer att de unga vill leva i trygghet och slippa fördomar, kränkningar och våld. Sedan tidigt 2000-tal har det publicerats rapporter med fokus på våld i nära relationer (se bland annat BRÅ 2007, HANDU 2007 och Brottsofferjouren 2015). På

Nationellt Centrum för Kvinnofrid (NCK)⁹ återfinns ett antal rapporter som behandlar kvinnor med funktionsnedsättning och våld. Utöver de nämnda dokumenten vill vi även lyfta fram att Funktionsrätt Sverige, som organiserar flera olika funktionsrättsförbund, har publicerat flertalet rapporter. Dock har vi inte funnit någon publikation om våldsutsatthet bland personer med intellektuell funktionsnedsättning som är publicerat efter 2017. Men det finns några rapporter som är av intresse när det gäller efterlevandet av FNs konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (2019: 2021a) och sexuell hälsa där bland annat sexuellt våld omnämns (2021b).

Resultat

Resultat från dokumenten som ingår i denna studie presenteras under rubrikerna barn, ungdomar och unga vuxna, samt vuxna. Därmed tydliggörs våldsutsatthet under livscykeln och fokus är vad som framkommer i dokumenten om konsekvenser av våld och hur våldsutsatthet kan hanteras. Presentationen avslutas med identifierade kunskapsluckor och behov.

Barn

Åklagarmyndigheten har publicerat flera dokument om brott mot, och förhör med barn samt personer med det som de benämner som “osynliga funktionsnedsättningar” (2019a; 2019b; 2022a; 2022b). I läsningen av vilka målgrupper som inkluderas i denna definition ingår bland annat personer med Intellektuella funktionsnedsättningar, således målgruppen för detta arbete. Åklagarmyndighetens dokument avser att vägleda professionella så att de uppmärksammar de särskilda behov som bland annat finns bland personer med intellektuella funktionsnedsättningar i förhörssituationer. Det ges också råd om hur förhör kan anpassas till målgruppen så att det förmår delta i förhöret samt för att våldsutsatthet ska kunna identifieras och motverkas. Detta är ett exempel på dokument som uppmärksammar målgruppen specifikt och som presenterar konkreta förslag på hur insatser för dem kan förbättras. I Socialstyrelsens meddelandeblad (Nr 3/2020) rapporteras den bristande kunskap som finns om rättsliga förutsättningar för barn och unga med funktionsnedsättning i migration. Dessa barn och unga får sällan sina mänskliga rättigheter tillgodosedda, de har stora svårigheter att kunna föra sin talan och påtala eller strida för sina rättigheter och de har en ökad risk för att utsättas för våld och övergrepp. I en rad andra dokument nämns att barn med funktionsnedsättning som

⁹ <https://www.nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/sarskild-sarbarhet/kvinnor-med-funktionsnedsattning/>

särskilt våldsutsatta och sårbara grupper (t.ex. Socialstyrelsen, 2017; 2019a). Socialstyrelsen (2017) konstaterar i en rapport riktad till Barnhälsovården (BHV) att det finns flera riskfaktorer som kan påverka föräldrar som har barn med funktionsnedsättning som kan innebära att föräldrarna utsätter barnet för våld. Orsakerna kan vara sådant som stress hos föräldrarna, sömnbrist, isolering men även våld i parrelationen. Socialstyrelsen konstaterar även att internationella studier visar att barn med funktionsnedsättning löper högre risk att utsättas för någon typ av våld jämfört med andra barn och att barn som har intellektuella funktionsnedsättningar, som kan ha ett större vårdbehov och är mer vårdberoende är dessutom utsatta för fler riskfaktorer än andra barn. Det konstateras även att våld mot och försummelse av barn innebär förutom ett lidande, även en ökad risk för långvarig psykisk ohälsa. Socialstyrelsen påpekar att BHV, har en uppgift att uppmärksamma riskfaktorer för föräldrar och ge information om stöd som de kan få samt bidra med information om att barn med funktionsnedsättning har en ökad risk att vara utsatt för våld av föräldrar och närstående. Det är dock en känslig fråga men det kan vara bra att diskutera de påfrestningar som kännetecknar situationen för många familjer med barn med funktionsnedsättning där samtal kan avdramatisera och familjer kan hitta sätt att utveckla strategier för att minska risken att använda våld. Socialstyrelsen tar framförallt upp att BHV bör ha en viktig uppgift i att förklara att aga inte är tillåtet i Sverige och förmedla alternativa vägar i barnuppfostran till familjer med utländsk bakgrund. Utöver detta skrivs anmälningsskyldigheten fram (14 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453)).¹⁰

I andra rapporter från Socialstyrelsen (2021a;b;c;d) som behandlar våld i nära relationer och hedersrelaterat våld omnämns barn med funktionsnedsättning mycket sparsamt. I en av rapporterna (2021b) nämns att barn med funktionsnedsättning har en högre risk att utsättas för våld jämför med barn utan. Några olika diagnoser och tillstånd nämns, dock inte barn med intellektuella funktionsnedsättning. Utöver det beskrivs att ett föräldraskap där barnet har funktionsnedsättning kan vara påfrestande och leda till att föräldern utsätter barnet för våld. Det omnämns även att föräldrar kan utsätta barn för försummelse. I det utbildningsmaterial och studiehandedningar som Socialstyrelsen publicerar kring våld i nära relationer och hedersrelaterat våld (2021c; d) finns det mycket ringa information om barn med funktionsnedsättning.

¹⁰ <https://www.socialstyrelsen.se/kunskapsstod-och-regler/omraden/barn-och-unga/barn-som-far-illa/>

I en rapport från Socialstyrelsen (2018b) som undersöker verksamheters frågor om våld framkommer att det generellt är mindre vanligt att fråga föräldrar och barn om barns utsatthet än att fråga vuxna om våldsutsatthet. Inom socialtjänsten ställer 20 procent av samtliga undersökta verksamheter frågor om barns utsatthet rutinmässigt. Bland de verksamheter som frågar om barns utsatthet är det få (7 procent) som använder sig av standardiserade metoder för det. Inom socialtjänsten är det stor variation mellan verksamhetsområdena (4 - 38 %) huruvida frågor ställs om barn har utsatts för eller bevittnat våld och det är LSS-verksamheter inom vilken den lägsta andelen frågor ställs om barns utsatthet. Från LSS-verksamheterna rapporteras att få har rutiner för att fråga om barns utsatthet och inom denna verksamhet finns den mindre sällan handlingsplaner för hur personalen ska agera vid upptäckt. I utdrag från tabell 22 (s 38) presenteras faktorer som kan underlätta för personal att ställa frågor till vuxna och barn om våld i nära relationer och här tydliggörs en omfattande önskan om mer utbildning, handledning samt rutiner, vilket skulle kunna förstås som LSS-verksamheterna är mycket medvetna om brister när det gäller att uppmärksamma frågor om våld.

Arbetsområde	Utbildning	Handledning	Ledningsstöd	Tydligare vägledning (från SoS)	Rutiner	Annat
LSS (n=102)	84 %	65 %	62 %	35 %	80 %	10 %

Ungdomar och unga vuxna samt hedersrelaterat våld, förtryck och försäljning av sex samt sexuell exploatering

Vi redovisar frågor om hedersrelaterat våld, förtryck försäljning av sex samt sexuell exploatering under denna rubrik eftersom ungdomar och unga vuxna rapporteras vara mer utsatta än andra åldersgrupper. Utöver kan de vara mer utsatta då vuxenblivande ofta innebär en frigörelsefas och att frågor sexualitet är närvarande (Ouis, 2021). Socialstyrelsen (2021a; 2021b; 2021c) har beskrivit att hedersrelaterat våld och förtryck särskilt kan drabbar unga vuxna med intellektuell funktionsnedsättning och lyfter även att socialtjänsten har ansvar för utredning och insatser och för uppföljning. Även behovet av att använda AKK¹¹, inom socialtjänst, hälso- och sjukvården samt tandvården, påtalas. Här nämns vuxna med

¹¹ <https://www.vgregion.se/ov/dart/om-kommunikation-och-akk/>

intellektuell funktionsnedsättning specifikt, och våld kopplat till hederskontexter fokuseras. Det beskrivs också att familjer kan känna skam över att ha en familjemedlem med funktionsnedsättning och att gifta bort den unge kan vara ett sätt att försöka ”normalisera” situationen samt säkra omsorgen och försörjning av den unge. Socialstyrelsen hänvisar bland annat till dokumentet Trippelt utsatt som publicerats av föreningen TRIS. Ett dokument riktat till vuxna som möter barn och unga med intellektuell funktionsnedsättning har också publicerats på hemsidan för Nationellt centrum mot hedersrelaterat våld och förtryck. Dokumentet är direkt inriktat på att förhindra att barn och unga med intellektuell funktionsnedsättning gifts bort och bygger på rapporten Gömd och glömd från TRIS (2019b).

Jämställdhetsmyndigheten (2021) rapporterar från intervjuer med ideella organisationer samt verksamheter att det är vanligt att personer som säljer sex har olika former av kognitiva nedsättningar i kombination med psykisk ohälsa. Flera verksamheter vittnar om en ökning av antalet unga, framför allt flickor, som söker stöd efter att ha utsatts för kommersiell sexuell exploatering. Barn och unga med tidigare erfarenheter av sexuella övergrepp, personer med intellektuella funktionsnedsättningar eller psykisk ohälsa, HBTQI+ och personer i missbruk identifieras här som sårbara grupper. Vissa verksamheter beskriver även hur personer med intellektuella funktionsnedsättningar är överrepresenterade bland deras målgrupper. I en kartläggning (Jämställdhetsmyndigheten, 2022) framkommer att personer med funktionsnedsättningar, särskilt intellektuella, återfinns både i hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel. I rapporten lyfter myndigheten fram verksameters oförmåga att möta behov av skyddat boende och insatser enligt LSS, som flickor och kvinnor med en intellektuell funktionsnedsättning har och som är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck samt sexuell exploatering.

Folkhälsomyndigheten (2020) har publicerat dokumentet Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter bland unga vuxna med intellektuell funktionsnedsättning. I dokumentet behandlas intellektuell funktionsnedsättning, och hur personer i målgruppen kan ha begränsade möjligheter att förstå sexuella normer och signaler och att de kan gå med på sexuella handlingar för att det är något som alla gör eller är med om. Det framkommer också att unga vuxna i målgruppen löper risker att utsättas digitalt, exempelvis via grooming, samt i skolmiljö. Deltagarna beskriver också ensamhet, önskan att höra till och att bli bekräftade vilket medför att de kan försätta sig i riskfyllda situationer.

Vuxna

Socialstyrelsen (2019) lyfter ekonomisk utsatthet och behovet av samverkan mellan en rad myndigheter och verksamheter för personer som saknar arbetsförmåga och nämner personer med funktionsnedsättning som en särskilt utsatt och sårbar grupp. I dokumentet Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld (Socialstyrelsen, 2021b) påtalas att våld mot äldre är ett område som behöver uppmärksammas och förebyggas samt att insatser behövs till de utsatta. Inspektionen för vård och omsorg (2022) har publicerat en rapport med fokus på mäns våld mot kvinnor. I denna framkommer att de mest utsatta är personer med funktionsnedsättning, dock specificeras inte målgruppen. IVO påtalar att det behövs specifika insatser till kvinnor som drabbats av detta våld. I en rapport från Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) presenteras en del av SKR:s kvinnofridsatsning som genomfördes 2018–2020 och syftade till att främja utveckling i riktning mot de jämställdhetspolitiska delmålen, framförallt det sjätte delmålet, att mäns våld mot kvinnor ska upphöra. 38 kommuner deltog i SKRs utvecklingsprojekt om individbaserad systematisk uppföljning på kvinnofridsområdet. I rapporten är det mycket sparsmakat kring personer med funktionsnedsättning. Vid ett tillfälle omnämns personer med funktionsnedsättning, närmare bestämt då försummelse beskrivs som en våldsförform som kategoriseras som psykiskt våld och drabbar personer som är beroende av andra för att klara sin vardag. Det kan vara att ge felaktig medicin, lämnas utan tillsyn, nekas toalettbesök, undanhålla hjälpmedel. Personer med intellektuell funktionsnedsättning nämns vid ett tillfälle, inom Hedersrelaterat förtryck. Målgruppen beskrivs som extra sårbar. Det tydliggörs att även kvinnor kan vara utövare av detta våld och här kan även pojkar och män vara utsatta. Dessutom påpekas att offer och förövare kan utgöra samma person. I rapporten från SKR är funktionshinderperspektivet i stort sett obefintligt. Det som lyfts fram när det gäller Hedersrelaterat förtryck saknar dessutom stöd i forskning.

I "Öppna jämförelser" (Socialstyrelsen 2019-10-02) rapporteras förslag på flera förbättringar inom insatserna bostad med särskild service för vuxna samt daglig verksamhet enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS. Det framkommer att rutiner har utvecklats för att personalen ska agera vid misstanke om våld. I 60 procent av boendena och 54 procent av de dagliga verksamheterna finns aktuella rutiner kring personalens agerande vid våld och detta har ökat under tiden som undersökningarna har genomförts. Socialstyrelsen konstaterar att personalens kompetens, om bland annat våldsutsatthet har stor betydelse för att upptäcka och förebygga våld eftersom de oftast är de som först kan observera tecken på eventuell våldsutsatthet. Myndigheten för delaktighet (2017) skriver att

kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning är särskilt utsatta för sexhandel och att de är särskilt sårbara i denna form av exploatering eftersom de dessutom är ekonomiskt utsatta och saknar nätverk samt har begränsad förmåga att kommunicera sin utsatthet.

Kunskapsluckor och behov

I dokumenten påtalades både kunskapsluckor och behov som behöver uppfyllas för att våld mot målgruppen ska kunna förebyggas. Det framkom även kunskapsluckor och behov avseende identifiering av både våld och funktionsnedsättning samt avseende stöd och insatser till utsatta. Utöver de kunskapsluckor och behov som författarna av enskilda dokument påtalar har vi också identifierat kunskapsluckor och behov som framträder när dokumenten läses tillsammans. Vi kommer först att presentera kunskapsluckor och behov som presenteras i dokumenten och därefter presenterar vi de områden som där vi har identifierat kunskapsluckor.

Yrkesverksamma inom rättsväsende som möter målgruppen har kompetens att utreda och bedöma våld och sexhandel, men sakna både metoder och kunskap för att kunna urskilja psykisk ohälsa, missbruk och intellektuella funktionsnedsättningar (Myndigheten för delaktighet, 2017). I dokumenten från Åklagarmyndigheten (2022a; 2022b) används begreppet osynliga funktionsnedsättningar. Vi föreslår att det är värt att fundera över begreppet osynliga funktionsnedsättningar och om begreppet kan bidra till svårigheter att urskilja intellektuell funktionsnedsättning från andra former av svårigheter.

Jämställdhetsmyndigheten (2022) påtalar behovet av fortsatt forskning inom området hedersrelaterat våld och förtryck och prostitution och människohandel och att denna forskning bör inkludera kön, ålder, funktionsnedsättning samt tar sikte egna erfarenheter och behov av stöd både på kort och lång sikt.

Socialtjänsten har ett särskilt ansvar för målgruppen våldsutsatta barn och en förutsättning för att kunna hjälpa målgruppen är att upptäcka dem. Det är därför oväntat att professionella ställer frågor om barns utsatthet i lägre utsträckning jämfört med vuxna (Socialstyrelsen, 2018b). LSS verksamheter är den verksamhet som i minst utsträckning ställer frågor rutinmässigt eller på indikation om huruvida barn bevittnat eller utsatts för våld. Resultaten visar att arbetet med att fråga föräldrar och barn om barn har utsatts för eller bevittnat våld behöver stärkas. Det gäller i synnerhet att tillfråga särskilt utsatta grupper som barn med

funktionsnedsättningar. Det är här väsentligt att en funktionsnedsättning inte tillåts bli en generaliserad förklaring till alla former av psykiska, emotionella, relationella och beteendemässiga svårigheter barnet kan uppvisa utan att vara öppen för att dessa svårigheter också kan vara reaktioner på våldsutsatthet. Vi kan även konstatera att råd som ges (se ex Socialstyrelsen 2017) till yrkesverksamma är väldigt allmänt hållna, förenklade och behöver utvecklas utifrån den komplexitet som råder inom området. När barn med funktionsnedsättningar omnämns presenteras en mycket förenklad bild av ett komplext område. I de dokument som vi har studerat omnämns inte sällan barn med funktionsnedsättningar som en målgrupp och någon differentiering sker inte vilket bland annat innebär att intellektuella funktionsnedsättningar inte uppmärksammas. Detta trots att detta är den grupp barn som i flertalet studier identifieras som mest utsatta för våld i olika former.

Kunskapsluckor och behov enligt enskilda dokument

I den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor nämns vid flera tillfällen att kvinnor med funktionsnedsättning är en särskilt utsatt grupp, inte minst för att de ofta har ett starkt beroende av andra. Insatser för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor behöver därför genomgående ha ett funktionshinderperspektiv och tillgänglighet och särskilda behov behöver beaktas. I dokumentet påpekas behovet av att utveckla arbetet med stöd och skydd till kvinnor och flickor med funktionsnedsättning. Olika grader och former av funktionsnedsättning specificeras inte närmare. Även Barnkonventionen¹² lyfter fram barn med funktionsnedsättning, att de har särskilda behov och ska ha rätt till särskild omvårdnad. I Artikel 19 framhålls att lämpliga åtgärder ska vidtas för att skydda barn mot alla former av våld. Specifika grader eller former av funktionsnedsättning specificeras inte heller här närmare. I Socialstyrelsens dokument Kvalitetsutveckling av arbetet mot våld i nära relationer (2018), nämns att verksamheter i kommuner och regioner runtom i landet strävar efter att utveckla och stärka arbetet med verksamma metoder och insatser till våldsutsatta kvinnor med funktionsnedsättning. Vikten av insatser mot barn nämns också. I detta dokument nämns utbildningar och ett antal metoder som även togs upp av de som deltog i intervjustudien. Det tycks därmed som att utbildningsinsatser samt kunskap om våld är relativt väletablerade och att behovet nu mer handlar om att utveckla konkreta insatser, inte minst för dem med funktionsnedsättning. I dokumentet Plan för utvecklad samverkan för

¹² <https://unicef.se/barnkonventionen/las-texten>

förbättrad upptäckt av våld i nära relationer, också från Socialstyrelsen (2019), lyfter Folkhälsomyndigheten (2020) behovet av mer kunskap om hur hedersrelaterat våld och förtryck påverkar målgruppen och hur sexuell och reproduktiv hälsa ska kunna stärkas in gruppen. Därutöver påtalas behovet av mer kunskap om risker och utsatthet på digitala arenor, samt på behovet av stärkt undervisning om sexualitet, relationer och samlevnad.

Kunskapsluckor och behov utifrån sammantagen läsning av dokumenten

Efter läsningen av dokumenten bedömer vi sammantaget att det finns god medvetenhet om att personer med funktionsnedsättning löper avsevärd risk att utsättas för våld, inom olika verksamheter och i olika delar av landet. De tycks också som att utbildningsinsatser avseende våld i nära relationer och mäns våld mot kvinnor, samt avseende metoder för identifiering av våldsutsatthet, genomförs. Samtidigt är bilden något oklar. Det finns en rad metoder för identifiering och en rad olika utbildningsinsatser som vänder sig till olika verksamheter och professioner, samt även till målgruppen. Det är inte enkelt att bedöma om dessa metoder och utbildningar är likvärdiga, om de är beforskade eller utvärderade och om de faktiskt leder till ökad upptäckt av våldsutsatthet, eller till upptäckt av att en våldsutsatt person har en intellektuell funktionsnedsättning. Givet den mängd rapporter som publicerats är av stort intresse att undersöka på vilket sätt rapporterna får betydelse för praktikens arbete.

Det är inte alltid klart vilka funktionsnedsättningar som avses i dokumenten, även om det i dokumenten uppmärksammas vikten av att beakta att personer med funktionsnedsättning är en våldsutsatt grupp med särskilda behov. Dokumenten når dock sällan bortom dessa generella beskrivningar. Ett undantag är området hedersrelaterat våld och förtryck som beskrivs specifikt i dokumenten och där även direkta insatser och möjligheter till att förhindra våld finns beskrivet. Ett annat undantag är dokumentet om sexuell och reproduktiv hälsa bland unga vuxna med intellektuell funktionsnedsättning (Folkhälsomyndigheten, 2020). De flesta andra dokument ”målar med breda penslar”. Därigenom riskerar specificitet att försvinna och det finns även en risk att många dokument framhåller samma områden. När vi skriver detta ska det inte tas som kritik. De breda penslarna och den generella uppmärksamheten på våld har behövts. Vad vi har identifierat är kunskapsluckor och behov av att förstå mer om utsatthet och behov vid olika former och grader av funktionsnedsättning, olika livsvillkor, och vid olika faser i livet.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att rapporter förmedlar kunskap inom området och att de görs tillgängliga via olika hemsidor. Vi kan dock konstatera att det i rapporter som fokuserar våld förekommer att målgruppen omnämns, men utan att perspektiv på funktionshinder och våld mot dem fördjupas. Vår bedömning är att även om det är positivt att dokument som lyfter våld mot personer med funktionsnedsättning publiceras framstår de ofta som enskilda nedslag i ämnet utan att uppföljningar om vad rapporten har inneburit för praktiken och om förändringar har genomförts. Dokumenten är heller inte alltid uppdaterade kring aktuell forskning inom området ”intellektuella funktionsnedsättningar och våld”. Vi kan konstatera att det är varierande kvalitet på hur forskning och kunskap inom området eftersökts och presenteras. Dokument tenderar att utgå från en specifik frågeställning, ett specifikt område såsom mäns våld mot kvinnor, eller ett särskilt uppdrag inom en verksamhet. Kanske skulle kunskapsområdet och möjligheten att förebygga, identifiera och ge stödinsatser öka om det istället uppmärksammades vad målgruppen behöver för att våld ska förebyggas och identifieras och hur de som drabbats kan få stöd.

Referenser dokumentstudien

- Barnombudsmannen. (2016). *Respekt - Barn med funktionsnedsättning om samhällets stöd*. Stockholm: Barnombudsmannen.
- Brottsofferjouren. (2015). *Slutrapport av projektet Brottsofsatt och funktionsnedsättning*. Brottsofferjouren Sverige.
- Brottsförebyggande rådet (BRÅ). (2007). *Våld mot personer med funktionshinder*. BRÅ 2007:26
- Folkhälsomyndigheten. (2020). *Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter bland unga vuxna med intellektuell funktionsnedsättning. En kvalitativ studie om erfarenheter av och reflektioner om sexualitet, relationer och internet*. Folkhälsomyndigheten.
- Funktionsrätt Sverige. (2019a). *Respekt för rättigheter? Rapport om hur Sverige lever upp till konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning 2019*. Stockholm: Funktionsrätt Sverige.
- Funktionsrätt Sverige. (2021a). *Respekt för rättigheter? – vad har hänt två år senare*. Stockholm: Funktionsrätt Sverige.
- Funktionsrätt Sverige., RFSU. (2021b) *Vill du ligga med mig då? – En kartläggning om sexuell hälsa hos personer med funktionsnedsättning och kronisk sjukdom*. Stockholm: Funktionsrätt Sverige, RFSU och Allmänna Arvsfonden.

- Handikappolitiska utredningsinstitutet (HANDU). (2007). *Mäns våld mot kvinnor med funktionsnedsättning*. Stockholm
- Inspektionen för vård och omsorg. (2022). *Mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck åren 2022-2023. Delrapportering av regeringsuppdrag*. Rapport. Stockholm: Inspektionen för vård och omsorg
- Jämställdhetsmyndigheten. (2021). *Prostitution och människohandel. Slutredovisning av uppdrag att stärka arbetet mot att barn och unga respektive vuxna utnyttjas i prostitution och människohandel, samt kartlägga omfattningen av prostitution och människohandel*. Göteborg: Jämställdhetsmyndigheten.
- Jämställdhetsmyndigheten. (2022). *Brister i kunskap, stöd och insatser. Redovisning av uppdraget stärkt arbete mot prostitution och människohandel samt hedersrelaterat våld och förtryck*. Göteborg: Jämställdhetsmyndigheten.
- Myndigheten för delaktighet. (2017). *Mäns våld mot kvinnor med funktionsnedsättning. Utvecklingsområden till den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor*. Sundbyberg: Myndigheten för delaktighet.
- Nordens Välfärdcenter/Nordic Centre for Welfare and Social Issues. (2016). *När samhället inte ser, hör eller förstår: Könsrelaterat våld och funktionshinder*. Nordens Välfärdcenter.
- Ouis, Pernilla. (2021). Hedersrelaterade familjekonflikter: Konsekvenser av förändrade normer i migrationsprocessen. *Fokus på Familien*, 49(3), 213-236.
- Regeringskansliet. (2016). En nationell strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. (Kapitel 5, sid 109-155) ur *Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid*. Regeringen, 2016/17:10.
- Regeringskansliet. (2018). *Konventionen om barnets rättigheter*. Regeringen, 2017/18/186.
- Socialstyrelsen. (2017). Att möta föräldrar till barn med funktionsnedsättning. Stockholm: Socialstyrelsen
- Socialstyrelsen. (2018a). *Kvalitetsutveckling av arbete mot våld i nära relationer. Redovisning av 2017 års utvecklingsmedel och det nationella och regionala kompetensstödet*. Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen. (2018b) Frågor om våld. En kartläggning av hur socialtjänsten och hälso- och sjukvården frågar om våldsutsatthet och våldsutövande samt användning av bedömningsmetoder. Socialstyrelsen 2018-3-28

- Socialstyrelsen. (2019a). *Plan för utökad samverkan för förbättrad upptäckt av våld i nära relationer. Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, Migrationsverket och Socialstyrelsen i samverkan.* Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen. (2019b) *Enhetsundersökningen LSS.* Art.nr: 2019-9-6341. Socialstyrelsen
- Socialstyrelsen. (2020) Meddelandeblad. Rättsliga förutsättningar för barn och unga med funktionsnedsättning i migration Socialstyrelsen Nr 3/2020
- Socialstyrelsen. (2021a). *Bedömning av hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i nära relationer. Stöd till socialtjänst och hälso- och sjukvård.* Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen. (2021b). *Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld. Ett utbildningsmaterial för dig som arbetar inom socialtjänsten.* Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen. (2021c). *Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld. Ett utbildningsmaterial för dig som arbetar inom hälso- och sjukvården och tandvården.* Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2021d) *Studiehandledning till Våld i nära relationer – ett utbildningsmaterial.* Socialstyrelsen.
- Statskontoret. (2021). *Mäns våld mot kvinnor. En analys av myndigheternas arbete med den nationella strategin.* Rapport 2021:3. Stockholm: Statskontoret.
- Sveriges habiliteringschefer. (2014). *Behandlingsinsatser för personer med intellektuell funktionsnedsättning och problemskapande beteende.*
- Svedin, C.G., Jonsson, L., & Landberg, Å. (2016). *Om barn med funktionsnedsättning i Sverige och deras utsatthet för våld och kränkningar.* Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Sveriges Kommuner och Regioner. (2021). *SU-Kvinnofrid 2019-2020. Slutrapport från projekt om individbaserad systematisk uppföljning av stöd till våldsutsatta vuxna i socialtjänsten.* Stockholm: Sveriges Kommuner och Regioner.
- TRIS. (2019a). *Trippelt utsatt.*
- TRIS. (2019b). *Gömd och glömd. En lättläst bok om heders-relaterat våld och förtryck och intellektuell funktionsnedsättning.* Uppsala: TRIS.
- Åklagarmyndigheten. (2019a). *Brott mot barn - Åklagarens barnhandbok.* Åklagarmyndigheten.
- Åklagarmyndigheten. (2019b). *Förhör med barn. Förhör med vuxna som har osynliga funktionsnedsättningar - Metoder och studiebesök.* Åklagarmyndigheten.
- Åklagarmyndigheten. (2022a). *Barnförhör m.m. Även något om förhör med vuxna med osynliga funktionsnedsättningar.* Åklagarmyndigheten: Utvecklingscentrum.

Åklagarmyndigheten. (2022b). *Bemötande av brottsoffer*. Åklagarmyndigheten: Utvecklingscentrum.

Intervjustudie

Kunskap och erfarenheter

När vi här använder begreppet kunskap avser vi vetskap om information och metoder som är etablerade och existerar inte bara inom utan även utanför den egna verksamheten. Begreppet erfarenheter avser de arbetssätt och insikter som växt fram i den egna verksamheten och genom praktiskt arbete.

I intervjuerna framkom en gedigen medvetenhet om att personer med intellektuell funktionsnedsättning löper hög risk att utsättas för olika former av våld. Det framkom också att ett verksamheter inom socialtjänsten håller utbildningar som generellt behandlar våld i nära relationer och dessa utbildningar riktar sig till professionella som arbetar med olika målgrupper, där personer med intellektuell funktionsnedsättning är en.

Då verksamheterna hade synnerligen varierande målgrupper och uppgifter rörde deras kunskap och erfarenheter sinsemellan väldigt olika områden. För verksamheter inom polis- och rättsväsende kunde det handla om kunskap om metoder för att genomföra förhör med personer i målgruppen, samt kunskap om särskilda behov hos målgruppen. För verksamheter som arbetar direkt med målgruppen, till exempel habiliteringsverksamhet, handlade kunskapen ofta om att ha tillgång till, och att kunna använda kommunikationsformer som möjliggjorde samtal om våld. För ytterligare andra, exempelvis inom boende med särskilt stöd eller inom daglig verksamhet, kunde det handla om kunskap om hur medarbetare skulle agera om de misstänkte eller upptäckte våldsutsatthet.

Deltagare som representerade myndigheter lyfte att det finns övergripande kunskap om våld mot målgruppen, och/eller metoder för att identifiera våld. De reflekterade samtidigt över att de kanske kan vara svårt att använda dessa inom praktiska verksamheter, exempelvis för att viss kunskap och vissa metoder berörde personer med lindrig intellektuell funktionsnedsättning men kanske inte var lika relevant för personer med mer omfattande nedsättningar. Deltagarna beskrev att det därför behövs både övergripande och specifik kunskap och att det därför är komplicerat att ge riktlinjer. Några av deltagarna berörde att de inte har erfarenhet av att möta målgruppen. Andra arbetade både med kunskapsstöd och

översyner av olika slag samt hade kontakter med målgruppen och yrkesverksamma som möter dem.

De deltagare som representerade myndigheter uttryckte medvetenhet om och förståelse för att praktiken är mer komplex än vad de själva kan förmedla med sina perspektiv och de funderade över hur kunskap och metoder bättre kunde nå ut i verksamheter och därmed verkligen göra skillnad. Några beskrev att en kombination av kunskapsförmedling, riktlinjer, översyner och att praktiskt möta målgruppen och de verksamheter som möter målgrupp kan bidra till att kunskap och erfarenheter når ut, att man kan lära av varandra samt att man kan använda de metoder som finns.

Metoder

Vad gäller särskilda metoder för Alternativ och kompletterande kommunikation (AKK) talade samtliga deltagare om bildstöd även om alla inte specificerade någon särskild form av bildstöd.¹³ Materialet från Bildsamt¹⁴ var den metod som nämdes mest frekvent under intervjuerna men även bildkartor samt Reda-ut-häfte för barn och vuxna¹⁵ nämdes. Dessutom nämdes pictogram¹⁶ och teckenspråk men även bliss och punktskrift¹⁷ samt kommunikationshjälpmedlet PODD.¹⁸

Både socialtjänst och sjukvård använde bildstöd för att underlätta kommunikation. Ett specifikt bildstöd som användes var "Bildsamt" som är särskilt utformat för att prata om våld och våldsutsatthet. Samtidigt lyfter deltagarna att även om metoder och kunskap finns, så finns det inte alltid utrymme att använda dem. Tidsbrist och alltför "slimmade" uppdrag kan vara hinder för att använda den kunskap och de metoder som finns inom verksamheten. Det framkom att verksamheter inom socialtjänst respektive sjukvård använde sig av särskilda framtagna frågor och metoder som var anpassade efter de målgrupper de mötte och de uppgifter de hade. Exempelvis har sjukvården rutinfrågor om våld som ska ställas till alla patienter, och representanter för socialtjänsten beskrev att personal med myndighetsutövning

¹³ <https://bildstod.vgregion.se/>

¹⁴ <https://www.vgregion.se/ov/dart/fardigt-material/samtal-om-vald/>

¹⁵ <https://www.vgregion.se/ov/dart/fardigt-material/samtal-om-vald/material/reda-ut-om-nagot-har-hant/>

¹⁶ <https://www.spsm.se/laromedel/pictogram/>

¹⁷ <https://www.spsm.se/stod/specialpedagogiskt-stod/sprak-och-kommunikation/alternativ-och-kompletterande-kommunikation/grafisk-akk/>

¹⁸ <https://www.abilia.com/sv/our-products/kommunikation/podd/podd-12>

i sin tjänst använder FREDA-kortfrågor¹⁹ då de utreder våldsutsatthet. Vidare har polis-och rättsväsende tagit fram underlag för att genomföra förhör med personer med osynliga funktionsnedsättningar.²⁰ De vägleds även av ett handledningsmaterial för bemötande av brottsoffer.²¹

Intersektionella perspektiv

Deltagarna beskrev erfarenheter av att beakta intersektionella perspektiv. De som representerade myndigheter lyfte att det var viktigt att beakta positioner såsom etnicitet, kön, könsuttryck och klass, inte minst utifrån ett likabehandlingsperspektiv samt utifrån att alla medborgare med intellektuell funktionsnedsättning ska ha samma rättigheter. Samtidigt lyfte dessa deltagare att det är svårt att uttala sig säkert om intersektionella perspektiv. Ett skäl är att det är svårt att ha fördjupad kunskap inom så skilda fält som genus, normöverskridande sexualitet och könsuttryck, och religion. Ett annat skäl är att antalet personer i målgruppen som behöver förstås och bemötas utifrån exempelvis genus, etnicitet och normöverskridande sexualitet, är relativt lågt. Det därför inte är möjligt att presentera statistik eller etablerad kunskap om hur dessa positioner samverkar. Myndigheterna kunde dock bidra med kunskapsöversyner och riktlinjer som var generella och samtidigt påtala vikten av att uppmärksamma personer med intellektuell funktionsnedsättning som tillhör grupper som riskerar att bli marginaliserade eller särskilt utsatta.

Några deltagare uttryckte en viss skepsis mot att tala om intersektionella perspektiv. De beskrev att de inte hade kunskap på området eller att perspektivet inte var tillämpligt inom deras område. För andra deltagare var intersektionella perspektiv snarare centrala, även om inte alla använde själva begreppet intersektionalitet. De som arbetade med hedersrelaterat våld och förtryck förmedlade kunskap och erfarenhet om hur positioner såsom kön, könsuttryck, sexualitet och ålder kunde påverka livet för en person med intellektuell funktionsnedsättning som levde i en hedersrelaterad kontext. Även deltagare som inte arbetade direkt med frågor om hederskontexter uttryckte att det finns kunskap och medvetenhet om hederskontexter. Detta berodde enligt dem dels på att frågan lyfts i relation till Barnkonventionen, till den lag som gäller hedersrelaterad brottslighet, samt till att våld i

¹⁹ <https://www.socialstyrelsen.se/kunskapsstod-och-regler/omraden/evdendbaserad-praktik/metodguiden/freda/>
²⁰ <https://www.aklagare.se/globalassets/dokument/rattspromemorior-och-rattslig-vagledning/rav-202203-forhor-med-barn-m.m..pdf>

²¹ <https://www.aklagare.se/globalassets/dokument/rattspromemorior-och-rattslig-vagledning/rav-202210-bemotande-av-brottsoffer.pdf>

nära relationer och mäns våld mot kvinnor är aktuella frågor. Dessutom var både deltagare som direkt arbetade med frågor om heder, och de som inte arbetade med dessa frågor direkt, medvetna om de dokument som publicerats av den ideella föreningen TRIS (Tjejs rätt i samhället) som arbetar mot hedersrelaterat våld och förtryck.²²

Frågan om HBTQI+ personers livsvillkor kom också upp i relation till frågan om hedersrelaterat våld och förtryck. De deltagare som arbetade inom fältet Våld i nära relationer beskrev ett pågående arbete med att förstå mer om situationen för HBTQI+ personer med eller utan intellektuell funktionsnedsättning som lever i hederskontexter, den särskilda position de befinner sig i och huruvida de riskerar utsättas för särskilda former av våld. Deltagarna beskrev att det var svårt att nå mer säkerställd kunskap om förekomst av våld mot denna grupp eftersom de är svåra att nå. För några deltagare var frågor om HBTQI+ långt från det egna verksamhetsområdet. Samtidigt fanns det deltagare som förmedlade kunskap och erfarenhet av att beakta HBTQI+ frågor, och av att ge utbildningar om våld mot personer inom HBTQI+, med eller utan intellektuell funktionsnedsättning. Dessa utbildningar riktade sig oftast till verksamheter inom socialtjänsten, och både till chefer, personal med och utan myndighetsutövning, samt till personal på Boenden med särskilt stöd. Detta innebär sammantaget att kunskaper och erfarenheter om våld mot personer med intellektuell funktionsnedsättning som tillhör HBTQI+, och vilka behov de har, är god inom vissa verksamheter men relativt okänd i andra.

Deltagarna lyfte migration som en faktor att ta hänsyn till när de diskuterade intersektionalitet. Inte minst påtalade deltagare som arbetade med migranter och/eller inom sjukvården att insatser för målgruppen framtagna utifrån att funktionsnedsättningen upptäcks tidigt, t ex vid hälsokontroller i småbarnsåren. De som migrerat till Sverige i sena tonåren eller vuxenlivet och som tillhör målgruppen fångas dock inte upp. Att de inte behärskar svenska språket bidrar till att professionella inte alltid reflekterar över att personen kan tillhöra målgruppen och därför ges inte information med hjälp av AKK. Detta kan även bidra till att dessa personer lättare kan utsättas för våld, exempelvis för att hen inte kan tolka

²² Tris har publicerat Trippelt utsatt samt ett tillhörande metodstöd, som uppmärksammar personer med intellektuell funktionsnedsättning som lever under hedersrelaterat våld, förtryck och begränsningar. För referens se referenser i dokumentstudien

varningstecken eller förstår information. Dessutom påtalar deltagarna att sjukvård, socialtjänst och Migrationsverket inte är enkla system att förstå och navigera i vilket bidrar till frustration, risk för att stöd uteblir och till att personens svårigheter passerar obemärkta. Det finns också en risk att svårigheter att uttrycka sig, förstå eller följa en planering bedöms som tecken på traumatisering. Traumamedvetenhet behöver enligt deltagarna finnas men trauma får inte bli en förklaring till allt eftersom det kan innebära att professionella gör förhastade bedömningar istället för att hålla sig öppna inför vilka svårigheter en person har. Slutligen lyfte deltagare som arbetade nära målgruppen att socioekonomisk utsatthet behöver beaktas. I intervjuerna beskrivs hur personer i målgruppen ofta har begränsad ekonomi. Om de dessutom har anhöriga som har begränsad ekonomi kan utsattheten bli stor. Även tillgången till sociala nätverk, som har kunskap och kan stödja personer i målgruppen och hjälpa dem att navigera sig igenom skola, boende, och olika insatser, lyfts av deltagarna som viktigt. Med ett stabilt och kunnigt nätverk finns större möjlighet att förhindra och upptäcka ekonomiskt våld, och de som drabbats kan få stöd, något som blir svårare att uppnå för dem som lever i socioekonomisk utsatthet.

Risksituationer och riskgrupper

I intervjuerna framkom några specifika risksituationer. Resor med taxi/färdtjänst var en sådan. Övergångsfaser mellan ung och vuxen lyftes också som riskfyllda. Det kunde handla om att sluta skolan, flytta, eller att bli vuxen och därmed avsluta aktiviteter och långvariga kontakter med personen. Många deltagare lyfte att förändringar generellt kan innebära risker, dels för att målgruppen kan ha svårt, eller behöver tid, för att vänja sig vid förändringar och nyheter. Eftersom personer i målgruppen också är vana vid att bli tillsagda vad de ska göra, kan de tappa tilltron till sig själva. De blir då lätt utnyttjade av andra och utsätts för exempelvis ekonomiskt eller sexuellt våld. De kan också hamna i sammanhang där de utsätts för våld för att de inte är förberedda på hur de kan skydda sig själva i dessa nya situationer. Vikten av att samarbeta med brukare och civilsamhällets organisationer påtalade som viktigt, inte minst för att förstå de mellanmänniska processer som är del av utnyttjande och våldsutsatthet. Med sådana kunskap är det lättare att identifiera risker som därmed bättre kan förebyggas. Samtidigt lyfte deltagare att den grupp som inte kan eller har svårigheter att tala för sig inte får glömmas bort och här är det viktigt att professionella och närstående får delge sina erfarenheter av risker.

Generellt uppmärksammade deltagarna att våldsutsatthet kan förekomma i en-till-en-situationer, inte bara inom färdtjänst, utan även inom boenden eller daglig verksamhet samt i kamratrelationer. Även risker med att befinna sig på internet, särskilt kontakter via sociala medier, betonades. Dessa situationer är ofta av karaktären en-till-en vilket gör att möjligheten till stöd i att förstå risker och den andres avsikter minskar. Internet kan vara en möjlighet att utforska intressen och knyta kontakter och det är en svår balansgång att låta unga personer inom målgruppen, utforska intressen och kontakter via internet och samtidigt beakta de risker som finns. Riskerna kan handla om att det knyts kontakter som leder till sexuellt utnyttjande och sexuell exploatering. Det ges exempel på att unga kvinnor blir utnyttjade genom att de tvingas sälja sexuella tjänster till enskilda eller till grupper av personer. I andra fall kan våldet handla om att målgruppen har svårt att tolka det som skrivs på sociala medier och lägger upp bilder och kommentarer om aktuella ämnen utan att förstå att ämnet väcker starka åsikter och känslor. Personen kan uppfatta ämnet som okontroversiellt när det för andra är starkt kontroversiellt. Ett exempel är frågor om sexualitet och genus där personer i målgruppen kan utsättas för hat och hot.

Skolmiljön och skolvägen, till fots eller med offentliga transportmedel, lyftes också som en riskfylld arena. I intervjuerna framkom att våldtäkter och andra sexuella övergrepp, mobbing innefattande fysiskt våld, ekonomiskt utnyttjande, samt hot och verbala påhopp förekom i skolmiljön. Deltagare som representerade skolverksamheter, samt de som var anhöriga eller tillhörde målgruppen, lyfte att en integrerad skolmiljö, d.v.s. en miljö som innefattade elever både med och utan intellektuell funktionsnedsättning, var särskilt riskfylld eftersom missförstånd och konflikter kan uppstå mellan elever med respektive utan funktionsnedsättning, och i värsta fall kan elever med funktionsnedsättning utsättas för mobbing. De påtalade att våld även förekommer på skolor som enbart riktar sig till målgruppen, men deras erfarenhet var att våld är lättare att förebygga och hantera i denna form av skolmiljö, inte minst för att sammanhangen är mindre.

En ytterligare risk som påtalades var olika former av isolering såsom isolering inom familjen där föräldrar av olika skäl bodde med vuxna barn med funktionsnedsättning och där familjen levde avskilt från släkt omgivning. Våld kunde då förekomma, ibland som en reaktion på den frustration och oro det innebär att leva inpå varandra och isolerade från andra. En rad deltagare uttryckte även oro över att familjemedlemmar kan vara personliga assistenter till målgruppen, eftersom detta kan bidra till isolering. Dessutom menar deltagare att riskerna

ökar om familjemedlemmar har sin huvudsakliga försörjning som personliga assistenter. De deltagare som arbetar med frågor om hederskontexter lyfter särskilt risken med denna typ av isolering. Det framkom även att personer i målgruppen kunde bli isolerade på boende. Detta innebar en risk eftersom ingen utomstående kunde uppmärksanna om personal utsatte en person i målgruppen för våldsamma insatser såsom tvång och fasthållning.

När deltagarna ombads att berätta om eventuella riskgrupper framkom det att det inte var enkelt att skilja ut risksituationer från riskgrupper. Personer med en lindrig intellektuell funktionsnedsättning kunde befinna sig i risksituationer som personer med medelsvår eller svår intellektuell funktionsnedsättning sällan eller aldrig befann sig i. En sådan risksituation var krogmiljö. Deltagarna beskrev att unga oavsett funktionsnedsättning vill gå på fester, ha kompisar, dansa och vistas i krogmiljö. Samtidigt kunde de se att krogmiljöer och konsumtion av alkohol och ibland även droger är sammanhang som är särskilt svårnavigerade för målgruppen. Det är lätt att bli lurad, sexuellt och även ekonomiskt utnyttjad. Kanske knyts även kontakter där utnyttjande inte bara blir tillfälligt utan sträcker sig över tid. Här nämndes särskilt unga tjejer från målgruppen som en sårbar grupp. En form av våld som beskrevs var att unga tjejer utnyttjades och exploaterades sexuellt, inte sällan av män som sade sig vara deras pojkvän. Huruvida detta skulle polisanmälas eller ej var personal på boenden inte alltid överens om. Medan vissa i personalen ville polisanmäla eller agera på annat sätt kunde andra mena att de unga kvinnorna hade rätt till sin sexualitet och att ingen skulle ha synpunkter på om de hade en pojkvän eller besök av ett stort antal män.

Samtliga deltagare framhöll att personer som har nedsatt förmåga att kommunicera, inte behärskar svenska språket, eller kommunicerar via AKK är en grupp som löper särskild risk att utsättas för våld. Dessutom är risken stor att våldet inte upptäcks eftersom det kan bli svårt att ha en dialog om våldsutsatthet och även vara svårt för personen att uppmärksamma omgivningen på att hen blivit utsatt. Deltagarna lyfter AKK, medvetenhet, och insatser för att motverka isolering som viktiga sätt att kompensera dessa risker.

Sammantaget behöver risksituationer förstås i relation till de olikheter som finns inom målgruppen. Det som är någons trygghet, exempelvis hemmet, kan för någon annan bli en arena för våld. Kommunikation och språk behöver alltid beaktas i relation till våldsutsatthet. Mörkertalet är troligen avsevärt och särskilt stort bland dem med mer genomgripande nedsättningar, som varken kan försvara sig eller berätta om vad de utsatts för. I intervjuerna framkom att för dessa personer måste nätverk och professionella, inklusive de som arbetar på

boenden, föra deras talan - målsättningen att personer i målgruppen ska tala för sig själva ska givetvis finnas, men det får inte innebära att de som har svårare, eller inte förmår kommunicera, glöms bort.

Prevention

I analysen framkom att prevention inte kan betraktas som något enhetligt - olika former av våld kan förhindras med olika former av prevention. Dessutom behöver våld gentemot olika grupper inom målgruppen förhindras med olika former av prevention. Deltagarna nämner olika insatser för att förhindra våld bland elever i integrerade skolor, där det kan uppstå missförstånd som i sin tur kan leda till våld. Exempel som togs var att elever utan funktionsnedsättning kan reta, alternativt missförstå målgruppen. Våld kan förebyggas genom att alla elever får kunskap om hur sådana situationer kan hanteras för att hjälpa till att avstyra konflikter. Våldet kan också förebyggas genom att målgruppen får en handlingsberedskap för sådana situationer, det kan handla om att ringa någon och be om råd, att lämna situationen och/eller vända sig till personal. Det bör noteras att detta inte handlar om att eleven med intellektuell funktionsnedsättning ses som ansvarig för det våld som riktad mot hen utan om att hen inte ska hamna i situationer där hen missförstår, eller blir så frustrerad att hen brukar våld.

Några deltagare lyfte också att våld kunde förhindras om tvingande regler, riktlinjer och administrativa rutiner kunde bli mer flexibla. En typ av sådant ”administrativt våld” är att rutiner inom exempelvis sjukvård och socialtjänst, eller då en person ska skaffa sig eller hämta ut en legitimationshandling, kan bli övermäktiga för målgruppen. De kan reagera mycket starkt och omfattande insatser behövs för att lugna dem. Frustration och ilska, både inom och utanför målgruppen, kan också leda till att tålamodet tryter och att våld kan utövas. De som deltog i studien och var anhörig eller från målgruppen framhöll också att regler som är till för att skydda och hjälpa kan motverka sitt eget syfte. Inte sällan påtalades att integritet och egenbestämmande kan användas som svepskäl för att inte agera. Kunskap och medvetenhet lyftes också som former av prevention. Deltagarna menade att om det finns kunskap om olika våldsformer och hur vanlig förekommande de är så ökar medvetenheten om att målgruppen är utsatt. Det ökar i sin tur vaksamhet och möjligheter att förebygga och förhindra. Deltagare som representerade sjukvård, socialtjänst och polis- och rättsväsende framhöll också att identifiering av intellektuell funktionsnedsättning är en del i det

förebyggande arbetet mot kriminalitet. Unga pojkar med intellektuell funktionsnedsättning kunde luras och utnyttjas av kriminella. Dessa unga personer kunde förmås att utöva kriminella handlingar, inklusive våldshandlingar. De kunde samtidigt bli utsatta för våld inte minst för att de inte förstod sammanhangen och de uppförandekoder som rådde och därför kunde agera på sätt som gjorde att de straffades eller tystades.

Utbildningsinsatser till yrkesverksamma samt till målgruppen och deras anhöriga framhölls som en väsentlig del av det förebyggande arbetet. Utbildning till personal behöver vara pågående och repeteras eftersom personal slutar och ersätts av nya personer. Det bör noteras att vissa av dessa utbildningar är generella och riktar sig till personal med myndighetsutövning såväl som till boendepersonal medan andra utbildningsinsatser är specifika och riktade till särskilda yrkesgrupper, exempelvis inom sjukvården, eller är fördjupande utbildningar av specialistkaraktär. Deltagarna framhöll att båda delar behövs. De som deltog i studien som anhörig eller från målgruppen uttryckte att utbildningar behöver innehålla praktiska moment såsom rollspel och övning i hur mellanmänskliga situationer som kan eskalera till våld kan förebyggas.

Utbildningar till målgruppen är enligt deltagarna också en viktig del av det förebyggande arbetet och här nämndes särskilt VIP²³. Även här resonerade deltagarna om vikten av att utbildningar är återkommande och bör vara både generella och specifika. Exempelvis behöver utbildningar om både sexualitet och relationer, samt om våld och rättigheten att inte behöva utsättas för våld, anpassas och ges i takt med att människor blir äldre och får ändrade livsvillkor. Den anpassade gymnasieskolan lyftes som en särskild viktig arena för utbildning till målgruppen.

Få nämnde mer strukturella former av prevention. Några nämnde dock att övergrepp inom färdtjänsten kunde stävjas genom utbildningar och att detta kunde krävas vid upphandling. Några nämnde också att prevention behöver beaktas då bostäder och dagverksamhet planeras, både när det gäller design och att kunna genomföra aktiviteter. Genomgående lyftes också behovet av att ha tid att möta målgruppen, förstå deras behov och förmågor, lära känna dem och bygga tillit för att kunna förebygga våld. Detta kan förstås som en strukturell form av prevention, även om deltagarna inte identifierade det så. Personaltäthet och den tid

²³ Vip-programmet är en hälsofrämjande utbildning för dig som är ung eller vuxen och har funktionsnedsättning.

yrkesverksamma tillåts ge en person är ju avhängig av hur verksamheter och insatser gentemot målgruppen är strukturerad.

Identifiering

Identifiering kan för vissa deltagare, exempelvis de inom habiliteringen eller socialtjänstens verksamhet riktad till personer med funktionsnedsättning, vara oproblematiskt vad gäller att identifiera funktionsnedsättning medan identifiering av våldsutsatthet kan innebära utmaningar. För andra deltagare, exempelvis inom polis- och rättsväsende och de som möter våldsutsatta inom sjukvården, är det relativt oproblematiskt att identifiera våldsutsatthet medan identifiering av intellektuell funktionsnedsättning är en utmaning. För de deltagare som representerar myndigheter handlar identifiering ofta om särskilda metoder. Identifiering av våldsutsatthet respektive funktionsnedsättning samt metoder för identifiering kommer därför presenteras under olika underrubriker.

Deltagarna framhöll att all personal inom olika verksamheter inte kan inte lära sig teckenspråk eller andra kommunikationsformer. De påpekade också att alla inte kan allt eftersom olika professioner och verksamheter har sina särskilda kunskapsområden. Deltagarna underströk snarare att det bör finnas etablerade metoder för att identifiera våld och/eller intellektuell funktionsnedsättning så att den yrkesverksamme kan förstå att hen och den egna verksamheten behöver stöd av någon som kan mer på området. Så att rätt form av bemötande, kommunikation och insats kan erbjudas.

Identifiering av våldsutsatthet

Under intervjuerna framkom att olika former av våld, under olika faser av livet, inte kan identifieras på samma sätt och med samma metoder. Identifiering av våld inom skolvärlden kräver exempelvis att personal har en hög grad av närvaro. Det finns då dels möjlighet att identifiera våldstendenser, dels finns vuxna tillgängliga vilket innebär att tröskeln för att drabbade elever och deras kamrater ska påtala våld blir sänkt. De deltagare som representerade skolverksamhet påtalade att skolsköterska, skolkurator och skolläkare är viktiga för att identifiera våld men då krävs en relativt hög närvaro av dessa personalgrupper. Det krävs också att de har tillgång till professionella som behärskar AKK, eftersom de själva inte alltid behärskar detta.

I andra verksamheter, exempelvis utredningsenheter inom socialtjänst och sjukvård, handlar identifiering av våld ofta om att ställa frågor och att notera tecken på våldsutsatthet. Analysen pekar på att detta görs systematiskt inom många, men inte alla enheter inom verksamheterna. Några deltagare menade att om en enhet enbart har fokus på utredning av vissa funktioner eller svårigheter kan våldsutsatthet och andra viktiga områden negligeras. Som exempel nämndes att det vid vissa enheter kan finnas ett riktat fokus på så kallade neuropsykiatriska funktionsnedsättningar eller på någon särskild språk- och kommunikationsförmåga. Det finns då en risk att man vid enheten inte vidgar utredningen bortom dessa specifika frågeställningar vilket kan leda till att både intellektuell funktionsnedsättning och våldsutsatthet passerar obemärkt. Det kan även finnas avsevärd tidsbrist på grund av långa väntetider och/eller begränsat antal möten de professionella tillåtas ha med klienter/patienter vilket kan försvåra öppenhet i utredningarna. Dessutom påtalar deltagare att frågor om våld behöver finnas med under längre tid, det räcker inte att ställa en generell fråga i den initiala kontakten eftersom personer i målgruppen kanske inte vågar eller förmår berätta då. Ytterligare en försvårande omständighet är att vissa personer i målgruppen sällan träffar de professionella utan att familjemedlemmar är med. Om personen utsätts av en familjemedlem kommer våldet aldrig att kunna identifieras.

Deltagare beskrev också att personer i målgruppen kan vara både våldsoffer och förövare, exempelvis vid boenden. Sammanhangen är komplexa och kan involvera frustration, konflikter och aggression, och även sexuella övergrepp. Det krävs då öppenhet och långsiktighet för att kunna identifiera våld mellan personer i målgruppen och ge adekvata insatser. Här är det väsentligt att brukare och civilsamhällets organisationer är delaktiga då de kan ge nyanserade beskrivningar av våld och våldsutsatthet som är viktig för att kunna utveckla identifiering av våld.

Deltagarna påtalade också att stabilitet och tillit mellan klienter och professionella underlättar identifiering av våldsutsatthet. Det framkom även att dilemman kan uppstå om en person på ett boende påtalar att hen utsätts för våld av en annan boende. Exempelvis kan personal då behöva agera och kanske gå in i enskilda personers lägenheter vilket är ett ingrepp i den personliga integriteten. Det behövs därför tydliga, etablerade riktlinjer exempelvis för när polisanmälan ska göras.

Det bör också noteras att identifiering av våld kan handla både om pågående våldsutsatthet och/eller om tidigare våldsutsatthet som behöver beaktas för att känslomässiga svårigheter eller beteenden ska kunna förstås och stöd ska kunna erbjudas. Effekten av tidigare våldsutsatthet diskuterades i relation till erfarenhet av krig och flykt men det påtalades att tidigare våldsutsatthet behöver beaktas inom hela målgruppen, eftersom det är så vanligt förekommande att personer med IF utsatts för olika former av våld.

Deltagare som representerade verksamheter för anhöriga och för personer som har intellektuell funktionsnedsättning lyfte särskilt vikten av att identifiera mindre uppenbara våldsformer såsom tvång och kontroll, ned/undervärdering av en persons förmågor och agentskap, och att systematiskt betraktas som en person som inte vet sitt eget bästa. De menar att dessa former av våld riskerar att bli en del av den egna självuppfattningen vilket leder till att tilltron till sig själv urholkas. Det kan i sin tur leda till sänkt förmågan att lita på sig själv i relation till andra, och därmed blir det svårt att identifiera mellanmänskliga risker.

Sammanfattningsvis framkom att kunskap om metoder för att identifiera våld var god inom de verksamheter som var direkt inriktade på att möta våldsutsatta personer vilket är ett förväntat resultat. Representanter för dessa verksamheter reflekterade dock över att även de kan missa att identifiera former av våld som de har mindre erfarenhet av, eller att de kan ha svårt att utreda personer som de vanligtvis inte möter. Några menade att det behövs balans mellan att se den kompetens och kunskap som finns i verksamheten, och att samtidigt vara ödmjuk inför vad man inte vet och inför att förmåga att identifiera våld är i ständig utveckling.

Identifiering av målgruppen

Av förklarliga skäl hade deltagare som arbetade med målgruppen avsevärda kunskaper som var användbara för att identifiera personer som tillhörde den. Under intervjuerna framkom dock en generell medvetenhet hos alla deltagare om att personer från målgruppen kan passera obemärkt och att det därför behövs etablerade metoder för att identifiera. Detta gällde inte minst verksamheter inom polis- och rättsväsende, sjukvård och enheter inom socialtjänst som inte primärt arbetar med funktionsnedsättning samt verksamheter riktade till migranter. Framför allt menade deltagarna att personer som hade lindriga uttryck var svåra att identifiera. I stället kunde svårigheter förstås som bristande språkkunskaper, effekter av

trauma, brottsutsatthet eller kris, eller som ovilja att samtala. Ibland kunde professionella i efterhand förstå att personen tillhörde målgruppen. I vissa fall kunde missförståndet rättas till, i andra fall hade beslut fattats och professionella förstod i efterhand att personen inte fått den insats den behövde. Sådana erfarenheter gav deltagarna motivation att fortsätta utveckla både verksamheterna och sin egen kunskap och gav även motivation att delta i denna studie. Deltagare kunde beskriva att de med åren fått en intuitiv känsla för när en person de mötte kunde tillhöra målgruppen. Samtidigt reflekterade de över att de aldrig kan veta något om de fall då deras intuition inte räckt till för att identifiera målgruppen.

Inom sjukvård och skola finns enligt deltagarna dock goda möjligheter att identifiera målgruppen, dock behöver rutiner och metoder för att kunna identifiera migranter i övre tonåren och vuxna. Här menade deltagarna att det behöver tydliggöras vilken verksamhet som har ansvar för att göra en grundlig utredning om tecken som skulle kunna tyda på att personen har kognitiva svårigheter. Deltagare inom sjukvården lyfte att det idag är ett starkt fokus på så kallade neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Alltför riktade utredningar kan därför innebära att intellektuell funktionsnedsättning inte utreds. Deltagare inom en rad verksamheter påpekade också att utredningar och bedömningar kan behöva göras om i takt med att personen blir äldre, dels för att funktioner kan ändra, och dels för att eventuella felbedömningar ska kunna korrigeras. Dessutom kan detta medföra att bedömningar kan fördjupas och nyanseras för att kunna bedöma vilka förmågor som kan och bör stödjas. Detta innebär att identifiering inte bara handlar om att förstå om en person tillhör målgruppen eller ej utan också om handlar om att fördjupa förståelsen av den unike individen.

Metoder för identifiering och för kommunikation

När deltagarna talade om identifiering av våldsutsatthet nämndes de metoder som beskrev under rubriken Kunskap, metoder och erfarenheter. Deltagarna nämnde även DART²⁴ som tillhandahåller kommunikationsstöd. Deltagare som representerade verksamheter riktade mot migranter var angelägna att det skulle tas fram etablerade, strukturerade metoder för att identifiera målgruppen. Även de som representerade polis- och rättsväsende lyfte vikten av strukturerade metoder för identifiering av målgruppen samt att metoderna skulle beforskas.

²⁴ Dart arbetar med kommunikationsstöd samt alternativa pek- och styrsätt för digital delaktighet riktat till personer med funktionsnedsättning. <https://www.vgregion.se/ov/dart/>

Identifiering handlar enligt deltagarna även om att kunna möta människor, vilket är en generell kunskap som berör bemötande av människor i utsatta livssituationer, och förmåga att ställa relevanta frågor och att kunna lyssna aktivt. Några deltagare påpekade att myndigheter, praktiskt verksamma och forskare inte enbart ska fokusera på metoder utan beakta att det också är en ”konst” att möta utsatta människor och att flexibilitet behövs. Någon uttryckte det att det behöver finnas en förmåga att kunna hantera personer som vi möter. Andra deltagare påtalade att det i olika verksamheter behövs ett frågebatteri som riktar sig till målgruppen samt berör erfarenheter av våld. Men de påtalar att frågorna inte får ställas mekaniskt och bli något som ”checkas av”, eftersom personer som lever i våldsutsatthet kanske inte vågar eller orkar besvara sådana frågor. Personen kanske inte heller förstår att hen är utsatt för våld, något som speciellt omnämndes i relation till hederskontexter. Frågan om att identifiera våld behöver därför ständigt vara levande, även i relation till klienter/patienter som har längre kontakter med en verksamhet.

I intervjuerna framkommer även att de yrkesverksamma behöver tid och ett stöttande sammanhang för att både hinna och orka arbeta med dessa ofta tunga frågor. Några deltagare beskrev att det kan uppstå en känsla av uppgivenhet bland yrkesverksamma och vid enheter kan man fundera över om det är etiskt lämpligt att fråga om våldsutsatthet om man inte med säkerhet vet att det går att erbjuda en hjälpande insats.

Sammantaget blir det tydligt att utifrån verksamheternas olika uppdrag och specialkunskaper går det inte att rekommendera en generell modell för att identifiera våld mot målgruppen. Snarare behöver vissa verksamheter en modell för att identifiera målgruppen medan andra behöver en modell för att utreda våldsutsatthet. Samtidigt behöver verksamheter modeller för att kunna identifiera olika former av våld och olika former av kognitiva svårigheter, inte minst när de gäller de som har omfattande behov av kommunikativt stöd.

Stödinsatser och behandling

När deltagarna ombads berätta om stöd- och behandling till personer i målgruppen som utsatts för våld framkom att de kände till få etablerade insatser. Någon enstaka deltagare menade att detta inte var problematisk eftersom målgruppen har samma behov som andra och därför kunde tas om hand på samma sätt som personer utanför målgruppen. Flertalet deltagare var dock bekymrade över den bristande tillgången på stöd, insatser och behandling

för målgruppen. De menade att en dubbelkompetens i form av kunskap om målgruppen samt om behandlings- och stödinsatser vid våldsutsatthet, ofta saknades. Många framhöll att personer i målgruppen har liknande reaktionsmönster och behov som personer utanför målgruppen, och att det inte är så stora skillnader mellan stödinsatser till personer inom och utanför målgruppen. Samtidigt betonades att målgruppen har särskilda behov i form av exempelvis anpassat språk och att få information, påminnelser, gott om tid, och mer flexibla insatser än vad som ofta erbjuds.

Under intervjuerna förmedlades att många enskilda professionella vid enheter inom sjukvård och socialtjänst ger stöd till personer inom målgruppen som utsatts för våld, även om enheten inte har ett sådant uppdrag. Det innebär att personer i målgruppen får insatser även om dessa inte syns i redovisningar och statistik. De professionella gör detta av humanitära skäl eftersom de ser att risken annars är att personer i målgruppen remitteras mellan olika enheter. Exempelvis vittnar deltagare som arbetar nära målgruppen om att de kan bollas mellan enheter som har kunskap om våldsutsatthet men saknar kunskap om funktionsnedsättning och enheter som har kunskap om funktionsnedsättning men saknar kunskap om insatser vid våldsutsatthet. Deltagarna beskriver detta som ett systemfel. Felet består enligt dem i att verksamheter och enheter har uppdrag som är så specifika att de inte tillåts utreda eller erbjuda insatser som går utanför uppdraget. Helhetssynen går förlorad och det blir svårt att erbjuda personcentrerade insatser. Därtill vittnar några deltagare, inte minst de som representerar sjukvården, om att överbelastningen tidvis är så stor att enheter tvingas säga nej till patienter. Detta drabbar många människor, inte bara dem med intellektuell funktionsnedsättning.

Deltagare som företräder myndigheter såväl som verksamheter som arbetar nära målgruppen påtalar att ansvaret för vem som ska ge stödinsatser till våldsutsatta personer med intellektuell funktionsnedsättning behöver tydliggöras. Om ansvaret tydliggörs blir det också lättare att informera målgruppen, och deras nätverk, om vart de kan vända sig vid våldsutsatthet. Det bör dock noteras att det i intervjuerna framkom en sammanblandning mellan vad det innebär att avstyra våld och att polisanmäla, och vad det innebär att erbjuda stödinsatser. När frågan om stödinsatser ställdes svarade en del deltagare att det finns handlingsplaner för hur våld ska hanteras och avstyras och hur polisanmälan ska göras. Andra ser kunskap och medvetenhet om att våld förekommer som en form av stödinsats. Mer specifika stöd och behandlingsinsatser nämns dock mer sällan.

Deltagarna reflekterade över att det idag är komplicerat att navigera sig fram i sjukvård och socialtjänst. De som representerar polis- och rättsväsende vittnar om att det är svårt att veta vart de kan hänvisa våldsutsatta för att få stöd. De beskriver att verksamheter dels är högspecialiserade, dels är organiserade på skilda sätt i olika kommuner och regioner. Det är därför svårt för dem att veta vilka enheter som faktiskt finns, samt om dessa enheter kan ta emot personer i målgruppen. Det bör samtidigt noteras att några deltagare berättar att psykologer och kuratorer inom habiliteringen i vissa regioner fått utbildning och därmed kan erbjuda behandling och stöd till våldsutsatta. Andra exempel på fungerande stödinsatser är när personal från enheter inom funktionshinderområdet, som känner klienten/patienten, har kunnat följa med till enheter för våldsutsatta och bistå i samtalet. Deltagare påtalar att sådana stödinsatser är föredömliga. Då insatserna inte är formaliserade blir de dock osynliga i statistik och verksamhetsbeskrivningar och svåra att få kännedom om.

I intervjuerna framkom också att personer i målgruppen som har problem med missbruk och/eller psykisk ohälsa har svårt att få adekvata insatser. Inte sällan finns, enligt deltagarna, en koppling mellan psykisk ohälsa, missbruk och våldsutsatthet. Exempelvis kan personer i målgruppen utsättas för avsevärt våld, inte minst sexuellt våld riktat mot unga kvinnor, i miljöer där substansmissbruk förekommer. Våldsutsatthet kan inte sällan ge upphov till psykisk ohälsa. Enheter och behandlingsmetoder inriktade mot psykisk ohälsa och substansmissbruk är dock sällan anpassade till målgruppen. Det framkom också att målgruppen även här kan passera obemärkt förbi inom enheter som är inriktade på missbruk och/eller psykisk ohälsa. Det kan innebära att den enskilde inte får en insats som hen kan tillgodogöra sig. En fråga som kom upp under intervjuerna är om insatser borde kunna ges av enheter som arbetar med målgruppen, i samverkan med enheter inriktade på missbruk och psykisk ohälsa, och hur samverkan i så fall kan etableras och formaliseras.

Sammantaget menar deltagarna att samverkan behöver etableras mellan enheter som riktar sig till våldsutsatta respektive till personer med intellektuell funktionsnedsättning. Det kan rimligen inte finnas specialenheter i alla kommuner, men samverkan, kunskap och anpassning till den enskildes behov skulle kunna erbjudas i alla kommuner och regioner. De som möter klienter tänjer inte sällan på enhetens uppdrag och anstränger sig extra för att kunna erbjuda stödinsatser. Det blir dock tydligt att sammanhållen kunskap och tydliga

metoder och uppdrag saknas och deltagarna påtalar att detta är något som behöver utvecklas och formaliseras.

Behov

De behov som framför allt påtalades rörde; strukturerade och etablerade metoder för identifiering av målgruppen och våldsutsatthet, samarbete mellan forskning, myndigheter och praktik, långsiktighet och trygga relationer, gott om tid i arbetet med målgruppen, utbildning, samt att brukarnära verksamheter samverkar. Behovet av strukturerade och etablerade metoder påtalades av representanter för både myndigheter, verksamheter och organisationer. Detta har redogjorts för under rubriken Identifiering och kommer utvecklas under rubriken Struktur och flexibilitet. Därför fördjupas inte området här.

Samarbete mellan forskning, myndigheter och praktik framhölls som ett område som behövde utvecklas. Även representanter för civilsamhällets organisationer uttryckte att de gärna deltog i forskningsinsatser. Några deltagare uttryckte att samverkan med universitet behövdes för att kunna utvärdera den egna verksamheten. Dessa deltagare menade att det är lätt att bli ”hemmablind” och tror att det som görs är kunskapsbaserat och framgångsrikt men att överblicken över fältet och möjligheten att göra jämförelser är begränsad. Andra lade tonvikt vid att forskning kunde bidra till att direkt felaktiga metoder och uppfattningar kunde avslutas och motverkas. Deltagarna önskade att forskning görs i samverkan så att forskningen blir relevant, praktiskt användbar och verkligen kan bidra till att göra det bättre för målgruppen.

På ett mer praktisknära plan lyftes behovet av långsiktiga insatser och kontakter. Exempelvis kunde deltagare kritisera tendensen att arbeta i projekt. De påtalade istället behovet av att enheter inom socialtjänst, sjukvård och polismyndigheter fick stöd och resurser för att bygga upp en långsiktig samverkan. Även direkta kontakter med målgruppen behöver i så hög grad som möjligt var långsiktiga eftersom tillit och förtroende då kan etableras. Detta bidrar till att preventiva insatser uppfattas som trovärdiga av målgruppen och att de vågar benämna våldsutsatthet. I relation till detta lyftes också behovet av tid. Det behöver finnas tidsutrymme i det praktiska arbetet eftersom personer i målgruppen kan ta lång tid på sig att uttrycka sig, och att våga uttrycka sig. Det är då olämpligt att enbart ha korta besökstider eller ett begränsat antal besök. Tidsaspekten var även viktig på boenden och dagliga verksamheter

och kopplad till personaltäthet och kontinuitet i personalgruppen. Ny personal kunde ge viktiga bidrag och insikter, men om all personal är ny saknas kännedom om de boende. För dem med mer omfattande nedsättningar och svårigheter att kommunicera kan detta vara förödande eftersom de kan ha svårt med ändrade rutiner vilket kan leda till självsador, frustration och konflikter, vilket i sin tur kan leda till våld, ibland i form av tvingande insatser.

Utbildningsbehov nämndes också. Utbildning får dock inte bli ett självändamål utan måste vara relevant, baserad på kunskap och bidra till verksamheten. Några deltagare påtalade att det finns föreläsare som levererar utbildningar som framstår som relevanta men som är alltför basala och/eller saknas gedigen kunskapsbas vilket de menar behöver motverkas. Det finns också deltagare som menar att önskemål om utbildning kan bli ett sätt att undvika svåra frågor. Detta nämndes inte minst i relation till hedersfrågor där deltagare som arbetade med detta uppfattade att det kunde ges hur mycket utbildning som helst – människor skulle ändå säga att de behövde utbildning. De förstod detta som ett uttryck för att området är kontroversiellt och att professionella kan ha ett motstånd mot eller en rädsla inför att agera. Det behövs också mer kompetens avseende funktionsnedsättning inom verksamheter som inte primärt arbetar med målgruppen. Alla kan inte ha specialistkunskaper men inom grundutbildningar behöver kurser inriktade på funktionsnedsättningar finnas mer. Utbildningsbehoven handlade även om att olika former av våldsutsatthet, samt bemötande, utredning och insatser till målgruppen behöver ingå i grundutbildningar av exempelvis läkare, psykologer, sjuksköterskor och socionomer.

Goda exempel

För att få kunskap om vad som görs som tycks fungera väl, det vill säga det som ibland kallas "best practice", innefattade intervjun ett område som benämndes goda exempel. När deltagarna ombads ge goda exempel handlade exemplen ofta om olika former av samarbete och samverkan, inom enheter eller mellan enheter. Nätverksmöten vid enheter inom sjukvård eller socialtjänst, och/eller inom skolvärlden, nämndes som särskilt viktiga för att få en helhetsbild. Ibland medförde denna helhetsbild att adekvata insatser kunde ges, i andra fall att samtliga i nätverket förstod behoven hos målgruppen. I andra fall handlade det om att våldsutsatthet faktiskt kunde upptäckas och att insatser kunde ges, exempelvis i form av skyddat boende. Även samverkan mellan kommuner och regioner, och mellan myndigheter

och praktiska verksamheter, lyftes som goda exempel. Samverkan kommer att fördjupas under en egen rubrik, nedan.

Andra goda exempel handlade om att tillitsfulla relationer etablerats mellan professionella och personer i målgruppen så att våldsutsatthet kunde upptäckas, eller att personen själv vågade nämna det. Deltagare som arbetade med boenden och med hedersfrågor lyfte särskilt vikten av tillit och långsiktighet, samt av tidiga insatser. Genom att informera och utbilda målgruppen så att de blir medvetna om att hedersvåld och tvång är otillåtet och genom att finnas till hands om/när de vill påtala våldsutsatthet, kan hedersvåld uppmärksammas och stöd sättas in. Dessa deltagare lyfte också vikten av att tala klarspråk, både till målgruppen, deras nätverk och till samhället i stort. Då kan goda exempel nås, även om det kräver mycket av de professionella som kan komma att utsättas för hot och anklagelser. Goda exempel kunde också handla om att balansera långsiktighet och skyndsamt, inte minst att på ett tidigt stadium identifiera intellektuell funktionsnedsättning så att fördjupad utredning kan göras och adekvat långsiktigt stöd kan sättas in. Då finns också möjlighet att förebygga våld. Flexibilitet och att kunna anpassa sig till den unika personen, hans behov, funktionsnivå och sammanhang, framhölls också som goda exempel. Det kan handla om att ha kunnat erbjuda traumabehandling till målgruppen eller om att ha arbetat uppsökande och på så sätt nått nya grupper. Det viktiga är att, som en deltagare uttryckte det ”använda don efter person”. Vad gäller frågan om hederskontexter lyftes konkret samverkan som goda exempel. Det kunde handla om samverkan vid flygplatser där resor i syfte att gifta bort en ung person kunde hindras. Deltagarna var medvetna om att frågor om heder kunde väcka känslor och fördömanden, såväl från personer som hade stereotypa och diskriminerande syn på migranter som från personer som menade att ett erkännande av att hederskontexter existerar var uttryck för rasism. Ett gott exempel på hur hedersvåld kunde uppmärksammas utan att sådana starka reaktioner nödvändigtvis väcks är att presentera våldet som en del av målgruppen rättigheter. Ytterligare goda exempel berörde kompetenshöjande insatser och utbildningar, både generella utbildningsinsatser och specialistutbildningar. Här hade deltagare goda erfarenheter av att inkludera målgruppen i utbildningsinsatser. Flera deltagare, inklusive de som tillhörde målgruppen, hade erfarenhet av att utbildningar som innehåller rollspel och andra inslag som skapar delaktighet når fram på ett annat sätt än utbildningar som är av ren föreläsningskaraktär. Många deltagare påtalade också att inställningen hos chefer och ledningsgrupper är avgörande för att utbildningsinsatser genomförs och implementeras. En

engagerad ledning kan enligt dessa deltagare sprida engagemang i frågan och bidra till att faktisk förändring sker.

Samverkan

Ett tema som kom upp i samtliga intervjuer, trots att det inte var ett frågeområde som formulerats på förhand, var vikten av samverkan mellan olika verksamheter. Deltagarna uttryckte att det är lätt att säga att verksamheter ska samverka men det behövs förutsättningar för att göra det i praktiken. En förutsättning för att kunna samverka är att det finns tid och möjlighet att utforma insatser som matchar den enskildes behov och situation. En annan förutsättning är tydlighet i var olika kompetenser och insatser finns att tillgå. En tredje är att representanter för olika verksamheter möts, inte bara kring enskilda fall, utan också för att få förståelse för varandras uppdrag och villkor.

Vad gäller tid och möjlighet att utforma insatser som matchar den enskildes behov nämnde deltagare att det redan finns former för samverkan, såsom Samordnad Individuella Plan (SIP) som ska upprättas när en person behöver hjälp från både sjukvård och socialtjänst. För att etablerade former för samverkan ska kunna användas fullt ut i det konkreta dagliga arbetet krävs dock att det finns tid för att både skapa den samordnade planen och för att följa upp den. Det krävs också att insatser som matchar de behov som identifieras, faktiskt finns tillgängliga. Dessvärre saknas ofta, som tidigare nämnts, stödinsatser och behandling för de personer som utsatts för våld. Det framkom rentav att målgruppen kan nekas behandling med motivering att de behandlingsinsatser som erbjuds saknar evidens för personer med intellektuell funktionsnedsättning. Våra deltagare påtalar att det behövs arbetsmetoder som är inriktade på våldsutsatthet samt på missbruk och psykisk ohälsa inom målgruppen och att det behöver vara tydligt var dessa finns att tillgå.

Många deltagare menar att det behövs ett nytänkande så att traditionella former av krisbearbetning och psykoterapi kan anpassas, till exempel genom att flera personalgrupper samarbetar under möten och sessioner. Det kan handla om att en person som har kännedom om AKK, eller om den enskilde personens behov, är med under sessioner med en kurator eller psykolog. Det kan också handla om att insatser bör innefatta mer fria uttryck såsom att få måla, uttrycka sig genom rollspel, rörelser eller genom att skapa berättelser och dikter. Detta påtalades särskilt av representanter för anhöriga och för målgruppen.

Ett skäl till att det krävs tid och öppenhet att utforma insatser på olika sätt är att behoven är så varierande beroende på grad och art av funktionsnedsättning, på våldets grad och art, på intersektionella positioner, samt att den aktuella situationen och nätverket kan skilja sig åt. Det är därför inte möjligt att förutse vilka samverkansparter som kan vara aktuella för varje enskild person. Exempelvis behöver samverkan utformas på olika sätt om familj och nätverk är stöttande alternativt om det sker våldsutövning inom familj och nätverk.

Slutligen kräver samverkan att det är tydligt var olika kompetenser och insatser finns att tillgå och vilka enheter som har ansvar för att ta emot våldsutsatta personer med intellektuell funktionsnedsättning, och huruvida de har samlad kompetens på plats eller om de samverkar med andra enheter/verksamheter. Deltagare som representerade polis- och rättsväsende beskrev att samverkan med andra verksamheter både handlade om att målgruppen skulle kunna få stöd, men även handlade om ett förebyggande arbete. De såg att enskilda personer ofta återkom som brottsoffer. De framhöll att om deras verksamheter kunde samverka med sjukvård och socialtjänst så att en intellektuell funktionsnedsättning kunde identifieras och rätt stöd ges, kunde risksituationer identifieras och förhindras. Deltagare lyfter också att samverkan behöver systematiseras så att det exempelvis finns kontaktpersoner vid olika enheter och det behöver tydliggöras var det övergripande ansvaret ligger. Annars finns en risk att samverkan bygger på enskilda eldsjälar, som kan göra ett fantastiskt arbete som dock blir sårbart eftersom det bygger på att personen finns kvar. Dessutom är det sårbart för personen själv, som kan bli utsliten. Tydlighet i var olika kompetenser och insatser finns kan också motverka orimliga förhoppningar och påföljande besvikelse eller ilska. Om en professionell inte har kunskap om villkoren, uppdragen och begränsningarna inom andra verksamheter kan hen föresväva målgruppen, och deras nätverk, att de ska få någon förmån eller insats som inte kan bli aktuell. Detta skapar inte bara besvikelse hos målgruppen utan också extra arbete för de professionella.

Vikten av att mötas påtalades av representanter för alla verksamheter som studien riktade sig till. Några deltagare uppfattade att skolan ibland glöms bort när samverkan diskuteras. De menade att det är särskilt viktigt att möta och samverka med representanter för skola eftersom det är en arena där våld utövas.

Deltagare som representerade myndigheter uttryckte att de hade ett övergripande synsätt men kunde ha begränsad erfarenhet av praktisk verksamhet och vilka frågor man brottades med där. Samtidigt påtalade de som arbetade närmare målgruppen att de kunde sakna en överblick, exempelvis vad gäller metoder för identifiering samt av utbildningsinsatser och AKK. Några uttryckte att det används så olika metoder och utbildningar i olika verksamheter, och i olika delar av landet, att det är svårt att få en överblick och bedöma om det som görs i den egna verksamheten är det mest lämpliga. Sammantaget uttryckte representanter för samtliga verksamheter att de önskade mer kunskap och förståelse för andra yrkesgrupper och verksamheter, dels för att kunna samverka bättre och dels för att kunna utveckla kunskaper och metoder.

Struktur och flexibilitet

Ytterligare ett tema som kom upp i samtliga intervjuer, även om det inte var ett på förhand formulerat frågeområde, var att prevention, identifiering och insatser kräver både struktur och flexibilitet. Vad gäller struktur lade en del deltagare tonvikt vid tydlighet riktlinjer och ansvarsfördelning medan andra lade tonvikt vid strukturerade former för identifiering, likvärdiga utbildningsinsatser och/eller arbetsmetoder inom olika verksamheter. Vad gäller det sistnämnda lyfte deltagare exempelvis att identifiering av våldsutsatthet, former av AKK som används, eller utbildningsinsatser om sexualitet och relationer kan variera starkt mellan olika kommuner och regioner. Det innebär att det konkreta arbetet med målgruppen kan variera avsevärt och deltagarna funderar över hur de då ska kunna följa upp insatser, få kunskap om vad som är hjälpsamt, och utveckla arbetet. Här påtalas också behovet av samarbete med universitet, och att metoder och insatser beforskas.

De som påtalade behovet av riktlinjer och ansvarsfördelning talade snarare om hur arbetet med målgruppen organiseras. De resonerar om att tydlig ansvarsfördelning och tydliga riktlinjer kan motverka att personer faller "mellan stolar" eller remitteras mellan enheter. Det kan även motverka att professionella faktiskt inte vet vart de kan hänvisa de personer i målgruppen som utsatts för våld. En del deltagare beskriver att projekt, inte minst inom civilsamhällets organisationer, bidrar till kunskap, till att personal och målgrupp utbildas, samt till att identifiering av våld har underlättats. Andra uttrycker en skepsis mot undervisningsmaterial och metoder som tagits fram inom olika projekt, exempelvis för att de inte är systematiserade eller beforskade.

Strukturen som efterfrågades av deltagarna behövde dock kombineras med flexibilitet. Deltagarna menade att struktur i organisation och konkreta insatser inte får begränsa handlingsutrymmet inom verksamheter. Snarare behöver handlingsutrymme säkras, så att risker kan minimeras och utsatta kan få de insatser de behöver utifrån de varierande behov och förutsättningar som finns inom målgruppen. Någon beskrev att det behövs en tydlig ram. Inom den ramen ska flexibilitet finnas, och i de fall man behöver gå utanför ramen för att tillgodose behov ska detta ske på ett medvetet sätt och i syfte att förbättra villkoren för målgruppen.

Avslutande diskussion

I uppdraget ingick att besvara frågeställningarna med hjälp av tre olika metoder, forskningsöversikter, dokumentstudier och intervjuer. Dessa källor bidrar, på olika sätt, till att tydliggöra kunskapsområdet personer med intellektuella funktionsnedsättningar och våldsutsatthet och till att utveckla området. Eftersom källorna är så sinsemellan olika är det inte möjligt att väga ihop de samlade resultaten.

Översikterna samlar en mängd olika studier, genomförda med en rad olika vetenskapliga metoder där datainsamling skett i en rad olika länder och de är publicerade över en period på 22 år. Värt att notera är att det som var tänkt som en systematisk översikt slutligen blev en scoping review av randomiserade kontrollerade studier. De 33 intervjuerna är genomförda med nyckelpersoner som representerar en rad olika verksamheter med olika uppdrag. Dokumenten har olika syften, de är hämtade från olika myndigheter och verksamheter. Delvis är de resultat av olika satsningar, däribland uppdrag från Regeringen, såsom våld i nära relationer och hedersrelaterat våld. Det kan även konstateras att den kunskap som refereras till i dokumenten, inte sällan är andrahandsreferenser, till tidigare dokument som har publicerats inom samma verksamhet eller någon annan närliggande verksamhet. Här finns det dock undantag såsom exempelvis Barnombudsmannens rapport ”Respekt” (2016) som bidrar med nya data i form av intervjuer med barn och unga med funktionsnedsättningar som ger viktiga perspektiv på barn och ungas vardag.

I denna sammanställning väljer vi därför att utgå från översikterna och lägga till resultat från intervjuer och vid något tillfälle även från dokument.

Till att börja med kan vi konstatera att alla datakällor, trots sina olikheter, är överens om att personer med intellektuell funktionsnedsättning utsätts för våld i större utsträckning än befolkningen i övrigt och att detta är ett omfattande problem. Studierna som ingår i översikterna visar att en omfattande mängd forskning har genomförts inom området. Det rapporteras att personer med intellektuella funktionsnedsättningar, är mer utsatta än andra för olika typer av våld såsom sexuella övergrepp och utnyttjande (t.ex. Carrellas et al 2021; Helton et al 2018), våld i nära relationer (Fanslow et al 2021), trakasserier och mobbning (Reiter et al 2007). Givet den mängd litteratur som finns inom området kan vi konstatera att det idag inte behövs fler studier som visar på målgruppens utsatthet för våld, eller vilka former av våld som de utsätts för. De studier som ingår i översikterna har beskrivit ett tillräckligt stort antal våldsformer för att det ska framgå att målgruppen utsätts för olika former av våld, såsom fysiskt våld, psykiskt våld inklusive trakasserier och mobbing, sexuellt våld, hedersrelaterat våld, människohandel för sexuella ändamål och tvång att sälja sexuella tjänster. Studierna i översikterna visar att målgruppen utsätts för våld i flera olika miljöer, såsom i familjen, av anhöriga och närstående samt av yrkesverksamma, boenden på samma gruppboende, skolmiljöer dagliga verksamheter, på arbetet, i närområdet och på nätet. Detta framkommer även i intervjuerna och i de dokumenten.

Vidare visar studierna att våld bidrar till betydande psykiska problem (t.ex. Codina & Pereda 2022; Gil-Llario et al 2019) och att personer med intellektuella funktionsnedsättningar som utsätts för våld precis som andra kan utveckla missbruk, beteende- och relationsproblem. Utöver detta rapporteras att våldsutsatthet bidrar till att målgruppen isolerar sig vilket i sin tur bidrar till psykiska problem och ohälsa. Forskning visar även att fler i målgruppen jämfört med övriga populationen begår självmordsförsök och även gör självmordsförsök (t.ex. Majeed-Ariss 2020; Reid 2018). Sammantaget visa tidigare forskning att lidandet bland personer med intellektuell funktionsnedsättning som utsätts för våld är stort och behovet av stödinsatser är omfattande. Detta påtalades även av intervjudeltagarna som berättar att lidandet i målgruppen är stort samtidigt som stödinsatserna är otillräckliga. Otillräckligheten beror dels på att yrkesverksamma har specialistkunskaper som inte alltid täcker området personer med intellektuella funktionsnedsättningar och våldsutsatthet. Exempelvis framkommer det i intervjuerna att yrkesverksamma inom habilitering har gedigna kunskaper

om intellektuell funktionsnedsättning men inte om våld medan yrkesverksamma vid enheter för våldsutsatta kan saknar kunskap om intellektuell funktionsnedsättning. Verksamheter behöver därför kunna samverka och utbyta kunskaper med varandra.

I intervjuerna blir det även tydligt att det saknas behandlingsmodeller som är adekvata för att stödja personer med intellektuell funktionsnedsättning. Med ledning av studierna samt intervjuerna, och givet de kunskapsluckor som identifierats, bedömer vi att de mest omfattande kunskapsluckorna finns inom området evidensbaserade insatser för alla åldersgrupper, både vad gäller förebyggande arbete samt socialt stöd. Det är anmärkningsvärt hur få program och metoder som beskrivs i forskningen och än mer uppseendeväckande att avsaknaden av randomiserade kontrollerade studier är så stor att någon systematisk översikt inte kunde genomföras. Det mörkertal som finns vad gäller myndigheters kännedom om målgruppens våldsutsatthet i kombination med den kända överrepresentationen av målgruppens utsatthet, understryker ett akut behov av forskningsbaserade metoder. Detta behövs för informationsinhämtande kommunikation med målgruppen som kan möjliggöra upptäckt av våld, vilket är en central målsättning i den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. Metoder för upptäckt behöver sammantaget vara forskningsbaserade för att förebyggande arbete, stöd och insatser ska kunna bli verkningsfullt.

När det gäller kunskap om hur stöd och insatser bör vara utformade för olika åldersgrupper med intellektuella funktionshinder, som har erfarenhet av våld, framkommer att psykisk ohälsa som bland annat kan ta sig uttryck i form av självskaðebeteende, försök till självmord och självmord är ett område som behöver beforskas ytterligare. Vad gäller det förebyggande arbetet visar bland annat en systematisk översikt (Araten-Bergman och Bigby, 2020) att även om det finns framtagna program och metoder för att förebygga våldsutsatthet har inte effekten av dessa prövats. Det innebär att det inte med säkerhet går att fastställa att insatsen, programmet eller metoden har någon effekt. Ett exempel på detta är ett förebyggande program mot våldsutsatthet bland vuxna, "Safety Class" (Hughes et al 2020). Här konstaterar forskarna att det behövs en longitudinell randomiserad kontrollerad studie för att säkerställa effekten av programmet. I Sverige pågår effektstudier kring VIP programmet och i intervjuerna framkommer att deltagare som representerade en rad olika verksamheter hade kunskap om VIP programmet och de framhöll programmet som ett gott exempel.

Utöver detta kan det konstateras att det är svårt för alla medborgare som utsätts för våld att navigera inom och mellan de verksamheter som de kan komma i kontakt med, såsom exempelvis sjukvårdens akutenheter, polisen, åklagarmyndigheter och socialtjänsten (Codina & Pereda 2022; Majeed-Ariss et al 2020). Rimligtvis är det än svårare för personer inom målgruppen och det är därför synnerligen centralt att professionella kan identifiera dem och samverka med relevanta verksamheter. Översikterna visar, tillsammans med de identifierade kunskapsluckorna, att professionella inte alltid har tillräcklig kunskap om hur intellektuella funktionsnedsättningar tar sig uttryck. Professionella kan uppfatta personens svårigheter att förstå vad som sägs, ta till sig information, eller att återge händelser som en reaktion på våldet, och de kan då inte identifiera att personen har en intellektuell funktionsnedsättning. Bland de identifierade behoven av ytterligare forskning, samt i den forskning som finns, påtalas att professionella inom t ex generell brottsofferverksamhet och krisstöd behöver kunna identifiera målgruppen för att kunna erbjuda adekvat stöd och insatser. I Sverige är det den kommunala socialtjänsten som ska säkerställa att alla brottsoffer får stöd och nödvändiga insatser (5 kap 11 § SoL). Det bör dock noteras att socialtjänsten ofta är organiserad så att personer med intellektuella funktionsnedsättningar får stöd av specialiserade verksamheter (Fröst 2016). I dessa verksamheter har professionella mycket goda kunskaper om målgruppen, men denna kunskap finns inte alltid i de generella verksamheter som arbetar med våldsprevention och stöd i samband med våldsutsatthet. Kunskap överförs därför inte alltid mellan professionella, något som kan förklara varför kunskap om målgruppen inte alltid når professionella som mer sällan träffa dem. Om dessa yrkesverksamma inte kan identifiera målgruppen kan rättssäker prövning av potentiell brottsutsatthet inte göras och de kan inte heller få det stöd de enligt svensk lagstiftning har rätt till.

Forskning visar att professionella som saknar kunskap om målgruppen behöver få tillgång till metoder som är utformade, prövade och har bevisad effekt. Utifrån detta har vi identifierat en kunskapslucka; behovet av att professionella ska kunna identifiera målgruppen (Fisher et al 2012). Behovet av att kunna identifiera målgruppen är av särskild vikt eftersom det rapporteras att om inte målgruppen kan uppmärksammas får de varken stöd då de varit utsatta för våld eller förebyggande insatser (Björger et al 2016; Emerson & Glover 2012). Ett exempel på ett formulär som är utvecklat för att professionella ska kunna identifiera målgruppen är "Learning Difficulties Screening Questionnaire" (Björger et al 2016). Studier visar att genom att använda detta formulär och ställa de frågor till personer som antingen

riskerar att utsättas för våld eller varit utsatta för våld, bidrar det till att professionella identifierar målgruppen.

Referenser avslutande diskussion

- Araten-Bergman, T., & Bigby, C. (2020). Violence prevention strategies for people with intellectual disabilities: A scoping review. *Australian Social Work*, online before print.
- Björger T.G., Gimse, R., & Söndena, E. (2016). Selective samples and the accuracy of screening for intellectual disabilities: Learning Disability Screening Questionnaire. *Open Journal of Social Science*, 4, 109-13.
- Carrellas, A., Resko, S.M., & Day, A.G. (2021). Sexual victimization and intellectual disabilities among child welfare involved youth. *Child Abuse & Neglect*, 115, 104986.
- Codina M., & Pereda N. (2022). Characteristics and prevalence of lifetime sexual victimization among a sample of men and women with intellectual disabilities. *Journal of Interpersonal Violence* 37, 14117-39.
- Emerson E., & Glover G. (2012). The transition cliff in the administrative prevalence of learning disabilities in England. *Tizard Learning Disability Review*, 17, 139-43.
- Fanslow, J.L., Malihi, Z.A., Hashemi, L., Gulliver, P.J., & McIntosh, T.K.D. (2021). Lifetime prevalence of intimate partner violence and disability: Results from a population-based study in New Zealand. *American Journal of Preventive Medicine*, 61, 320–328.
- Fisher, M. Moskowitz, A., & Hodapp, R. (2012). Vulnerability and experiences related to social victimization among individuals with intellectual and developmental disabilities. *Journal of Mental Health Research in Intellectual Disabilities*, 5, 32-48.
- Fröst P. (2016). Administrative workplaces in healthcare: Designing an efficient and patient-focused environment. *Journal of Hospital Administration*, 5.
- Gil-Llario, M. D., Morell-Mengual, V., Díaz-Rodríguez, I., & Ballester-Arnal, R. (2019). Prevalence and sequelae of self-reported and other-reported sexual abuse in adults with intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*, 63, 138-148.
- Helton, J.J., Gochez-Kerr, T., & Gruber, E. (2018). Sexual abuse of children with learning disabilities. *Child Maltreatment*, 23, 157-165.
- Hughes, R.B., Robinson-Whelen, S., Goe, R., Schwartz, M., Cesal, L., Garner, K. B., Arnold, K., Hunt, T., & McDonald, K. E. (2020). "I really want people to use our work to be

safe"...Using participatory research to develop a safety intervention for adults with intellectual disability. *Journal of Intellectual Disabilities*, 24, 309–325.

Majeed-Ariss, R., Rodriguez, P.M., & White, C. (2020). The disproportionately high prevalence of learning disabilities amongst adults attending Saint Marys Sexual Assault Referral Centre. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 33, 595–603.

Reid J. (2018). Sex trafficking of girls with intellectual disabilities: An exploratory mixed methods study. *Sexual Abuse*, 30, 107-31.

Reiter, S., Bryen, D. N., & Shachar, I. (2007). Adolescents with intellectual disabilities as victims of abuse. *Journal of Intellectual Disabilities*, 11, 371–387.